

VASTUULLISUUDEN NÄKÖKULMA ALKUTUOTANTOON
JA SEN SOVELLETTAVUUS ETELÄSAVOLAISSA
MAATILAYRITYKSISSÄ

Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma, JÄSMY
Vastuullisuudesta kasvua ja kannattavuutta -hanke, ProAgria Etelä-Savo ry.

Ukkonen Mervi

Opinnäytetyö

Kestävän tuotannon kehittäminen
Agrologi YAMK

2024

Kestävän tuotannon kehittäminen
Agrologi YAMK

Tekijä	Mervi Ukkonen	Vuosi	2024
Ohjaaja	Jussi Soppela		
Toimeksiantaja	Etelä-Savon ELY-keskus		
Työn nimi	Vastuullisuuden näkökulma alkutuotantoon ja sen sovellettavuus eteläsavolaisissa maatilayrityksissä		
Sivu- ja liitemäärä	114 + 1		

Tämä opinnäytetyö käsittelee vastuullisuutta Etelä-Savon maatilayrityksissä painottaen erityisesti alkutuotannon vastuullisuustoimia ja niiden roolia paikallisessa ruokaketjussa. Opinnäytetyön taustalla on tarve vastata ympäristön ja yhteiskunnan kasvaviin odotuksiin kestävän kehityksen osalta. Tutkimuksen toimeksiantajana toimii Etelä-Savon ELY-keskus. Pääkysymyksinä olivat, miten vastuullisuutta sovelletaan ja miten se näkyy alkutuotannossa ja maatilayrityksissä, mitä vastuullisuus tarkoittaa jatkojalostajille ja kaupalle sekä miten vastuullisuus voisi parantaa alkutuotannon ja maatalojen kannattavuutta ja kilpailukykyä. Opinnäytetyössä kartoitettiin vastuullisuuden toteutumista viidellä osa-alueella: ympäristö, talous, työhyvinvointi, eläinten hyvinvointi ja paikallisuus.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista tapaustutkimusta, jonka aineistona olivat ProAgria Etelä-Savon vastuullisuushankkeessa teemahaastatteluin tehdyt vastuullisuuskartoitukset 19 eteläsavolaisella maatilalla. Aineisto analysoitiin pääosin sisällönanalyysin avulla, jolloin tuloksia voitiin peilata vastuullisuuden teoreettiseen viitekehykseen. Sekundarisena aineistona toimivat Atrian, Valion, Keskon ja S-ryhmän yritysraportit vuodelta 2023, joita analysoitiin myös laadullisesti sisällönanalyysin keinoin. Vertailun kohteena olivat vastuullisuuskartoitusten tulokset ja yritysraporttien määrittämät tavoitteet.

Vastuullisuuskartoitusten tulokset osoittivat, että maatilayrittäjät keskittyvät erityisesti ympäristövastuun hallintaan, kuten ravinnehuuhtoutumien ehkäisyyn ja kierätykseen, mutta taloudelliset ja työhyvinvointiin liittyvät vastuullisuustoimet jäivät osittain toteutumatta. Yritysraporttien mukaan suomalaisen elintarvikeketjun suuryritykset asettavat korkeat vaatimukset hiilineutraalisuuden ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi ja maatilayrittäjien vastuullisuuskäytännöt tukevat näitä tavoitteita osittain.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että eteläsavolaisten maatilayrittäjien vastuullisuus tukee yritysten vastuullisuusstrategioita, mutta siirtyminen reaktiivisesta vastuullisuudesta kohti proaktiivista vaatii lisää tukea ja ohjausta. Vastuullisuustoimet voivat parantaa maatilayrittäjien kilpailukykyä sekä vastata kuluttajien kasvaviin vaatimuksiin eettisestä tuotannosta, mutta paikallisten sidosryhmien ja jatkojalostajien kanssa tarvitaan yhä tiiviimpää yhteistyötä. Kokonaisuudessaan tulokset vahvistavat, että vastuullisuus on maatalojen elinvoimaisuuden kannalta tärkeä tekijä, jonka kehittämiseksi tarvitaan selkeät strategiat ja resurssit.

Avainsanat vastuullisuus, maatalous, alkutuotanto, kestävä kehitys, maatilayritykset

Sustainable Production Development
Master of Natural Resources

Author	Mervi Ukkonen	Year	2024
Supervisor	Jussi Soppela		
Commissioned by	South Savo Centre for Economic Development, Transport and the Environment		
Title	Perspective of sustainability in primary production and its applicability in farm enterprises in the South Savo region		
Number of pages	114 + 1		

This thesis examined responsibility practices in agricultural enterprises in the South Savo region, focusing on the role of primary production within the local food chain. The thesis was commissioned by South Savo Centre for Economic Development, Transport and the Environment (ELY Centre). Motivated by increasing environmental and societal expectations for sustainable development, the thesis aimed to investigate how responsibility is implemented in primary production and farm enterprises, the significance of responsibility for processors and retailers, and the potential of responsibility practices to enhance the profitability and competitiveness of primary production and farms. The study assessed five key areas of responsibility: environmental, economic, labor welfare, animal welfare, and locality.

The research method was a qualitative case study, utilizing responsibility audits conducted on 19 farms in South Savo as part of a responsibility project by ProAgria South Savo. Data were analyzed mainly through content analysis, allowing the findings to be aligned with the theoretical framework of responsibility. Additionally, secondary data consisted of 2023 corporate responsibility reports from Atria, Valio, Kesko, and S-Group, which were also analyzed qualitatively. The results of the responsibility audits were compared with the goals outlined in the corporate responsibility reports.

The findings indicated that farm entrepreneurs primarily focused on managing environmental responsibility, such as preventing nutrient runoff and enhancing recycling. However, economic and labor welfare measures were partially unmet. According to the corporate responsibility reports, major companies in the Finnish food chain set high standards for carbon neutrality and biodiversity conservation, which were partially supported by farm responsibility practices.

The results suggest that the responsibility efforts of South Savo farm entrepreneurs support corporate responsibility strategies. However, a shift from reactive to proactive responsibility requires additional support and guidance. Responsibility practices have the potential to improve farm competitiveness and meet consumers' increasing demands for ethical production, though closer collaboration with local stakeholders and processors is needed. Overall, the results underscore the importance of responsibility for the viability of farms, calling for clear strategies and resources for its development.

Keywords responsibility, agriculture, primary production, sustainable development, farm enterprises

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	VASTUULLISUUDEN JA KESTÄVYYDEN MÄÄRITTELY	9
2.1	Vastuullisuuden ja kestävyiden käsitteiden erot ja merkitys maataloudessa	9
2.2	Yritysten yhteiskuntavastuu ja raportointi	10
2.3	Yritysvastuun tasot ja sidosryhmät liiketoiminnassa	11
3	ALKUTUOTANNON VASTUULLISUUS KESTÄVÄN KEHITYKSEN OSANA	14
3.1	EU:n ja kansalliset kestävä kehityksen tavoitteet	14
3.2	Alueelliset strategiat.....	19
3.3	Sertifiointijärjestelmien rooli maatalouden vastuullisuudessa	20
3.4	Vastuullisuuden mittarit ja arviointimenetelmät maataloudessa.....	21
4	VASTUULLISUUDEN ULOTTUVUUDET ELINTARVIKESKEDJUSSA	26
4.1	Sosiaalinen vastuullisuus.....	29
4.1.1	Yrittäjän ja henkilöstön hyvinvointi.....	29
4.1.2	Paikallinen hyvinvointi	32
4.2	Taloudellinen vastuullisuus.....	35
4.3	Ekologinen vastuullisuus	37
4.4	Eläinten hyvinvointi.....	39
5	MENETELMÄLLINEN TOTEUTUS.....	42
5.1	Laadullinen tapaustutkimus ja aineistonkeruu	42
5.2	Aineiston sisällönanalyysi ja vertailu.....	45
6	VASTUULLISUUSKARTOITUSTEN TEEMAHAASTATTELUIJEN TULOKSET	47
6.1	Sosiaalinen vastuullisuus ja yrittäjän hyvinvointi.....	47
6.1.1	Yrittäjän jaksaminen, hyvinvointi sekä taloudellinen turva	49
6.1.2	Työaika ja tehtävien hallinta	50
6.1.3	Työn järjestäminen ja tehokkuus	51
6.2	Sosiaalinen vastuullisuus ja henkilöstön hyvinvointi	52
6.2.1	Työntekijöiden rekrytointi, oikeudet ja palkkaus	54
6.2.2	Työntekijöiden hyvinvointi, työolosuhteet ja osallistaminen	55

6.2.3	Ammatillinen kehittyminen ja johtamisvastuu	56
6.3	Sosiaalinen vastuullisuus ja paikallinen hyvinvointi	57
6.3.1	Paikallisuuden huomioiminen	59
6.3.2	Kulttuurimaiseman säilyttäminen	61
6.4	Taloudellinen vastuullisuus.....	61
6.4.1	Taloudenhallinta, suunnittelu, seuranta ja reagointi.....	63
6.4.2	Tuotantokustannusten hallinta ja hinnoittelu.....	66
6.4.3	Asiakaslaskutus ja yritystoiminnan tulos.....	68
6.5	Ekologinen vastuullisuus, ravinnehuuhtoutumat ja ilmasto.....	69
6.5.1	Ravinteiden hallinta, peltomaan rakenne ja vesitalous.....	71
6.5.2	Viljelykierto ja kestävä maankäyttö.....	72
6.5.3	Ilmastoviisaat toimet ja eroosion hallinta	73
6.6	Ekologinen vastuullisuus ja luonnon monimuotoisuus	74
6.6.1	Viljelykäytännöt ja luonnon monimuotoisuuden edistäminen.....	76
6.6.2	Ympäristön suojele	77
6.7	Ekologinen vastuullisuus ja energian käyttö sekä kierrätys	77
6.7.1	Kierrätys ja uusiutuvan energian käyttö.....	79
6.7.2	Logistiikka ja varastojen turvallisuus.....	80
6.8	Eläinten hyvinvointi.....	81
6.8.1	Ruokinta, vesi, eläinten liikkuminen, ympäristö ja tilat	83
6.8.2	Eläinten käsittely, jalostus ja terveys	84
6.9	Vastuullisuuskartoitusten osa-alueiden korrelaatioanalyysi.....	85
7	YRITYSVASTUURAPORTTIEN JA VASTUULLISUUSKARTOITUSTEN VERTAILU	87
7.1	Yritysten esittely	87
7.2	Aineistojen vertailu.....	87
8	POHDINTA	91
8.1	Keskeiset tutkimustulokset ja johtopäätökset	91
8.2	Tutkimuksen rajoitukset	97
8.3	Ehdotukset jatkotutkimukselle	98
	LÄHTEET.....	101
	LIITTEET	114

1 JOHDANTO

Luonnonvarakeskuksen (2017) tutkimuksen mukaan ilmastonmuutos vaikuttaa ruoantuotantoon Suomessa ja maailmalla samalla, kun maapallon resurssit vähenevät väestön kasvaessa (Peltonen-Sainio 2017, 7–13). Yritysten ja kuluttajien on mukautettava toimintaansa kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Yritysten vastuullisuus ja eettisyys ovat yhä merkittävämpiä tekijöitä kuluttajien ostopäätöksissä. (Hellström & Parkkonen 2022, 42.) Euroopan vihreän kehityksen ohjelman ja Pellolta pöytään -strategian mukaan viljelijät ovat keskeisessä asemassa vihreän siirtymän hallinnassa (Euroopan komissio 2019). Tämä opinnäytetyö tarkastelee erityisesti sitä, miten nämä vastuullisuuden vaatimukset ja kestävä kehityksen periaatteet toteutuvat Etelä-Savon maatilayrityksissä, keskittyen alkutuotannon konkreettisiin vastuullisuustoimiin ja niiden merkitykseen.

Maa- ja metsätalousministeriön (2024a) mukaan Suomen alkutuotannolla on jo monia vastuullisuuden kannalta merkittäviä vahvuuksia esimerkiksi tuotteiden puhtaus, laatu ja turvallisuus, minkä ansiosta suomalaiset elintarvikkeet nauttivat hyvästä maineesta, joka on keskeinen kilpailutekijä vastuullisuudessa. Tutkimusten mukaan (Maloni & Brown 2006, 35; Bebbington ym. 2008, 339–340) yrityksillä on sekä eettinen että taloudellinen kannustin huolehtia vastuullisuudestaan ja tiedottaa siitä sidosryhmilleen, minkä vuoksi vastuuraportointia pidetäänkin osana maineenhallintaa. Maa- ja metsätalousministeriön (2017) ruokapoliittisessa selonteossakin kannustetaan elinkeinoa käyttämään elintarviketurvallisuutta tukevia vastuullisuusjärjestelmiä, jotka auttaisivat antamaan kuluttajille tarkempaa tietoa ruoan alkuperästä ja tuotantotavasta.

Elintarvikeketjun tutkimuksissa on korostettu tarvetta tuoda esille alkutuotannon vastuullisuustekoja. Tutkimus ja keskustelu vastuullisuudesta on perinteisesti painottunut elintarvikeketjun muihin vaiheisiin, erityisesti jatkojalostukseen ja vähittäiskauppaan, jotka ovat kuluttajaläheisempiä ja näkyvämpiä toimijoita. Govindan (2018, 420) tutkimus osoittaa, että kuluttajat eivät tiedä riittävästi maatalouden ja ruoantuotannon ympäristövaikutuksista. Lisäksi Sitran (2023) mukaan kuluttajat eivät tunne riittävästi ruoan alkuperää eivätkä sen sosiaalisia vaikutuksia tai ruokaketjun toimijoiden tulonjakoa (Pietola ym. 2023, 7).

Tässä opinnäytetyössä analysoidaan ja arvioidaan alkutuotannon vastuullisuutta eteläsavolaisissa maatilayrityksissä. Tutkimuksen tavoitteena on tarjota ajankoh- taista tietoa maatilayritysten vastuullisuuden nykytilasta sekä tuoda esille konk- reettisia vastuullisuustekoja ja niiden vaikutuksia. Tavoitteena on myös selkeyt- tää ja vahvistaa alkutuotannon vastuullisuuden osa-alueita sekä arvioida vastuul- lisuustyön nykytilaa eteläsavolaisissa maatilayrityksissä ruokaketjun toimivuu- den, kestävyiden ja kannattavuuden parantamiseksi.

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Etelä-Savon ELY-keskus, maaseutupalvelut- yksikkö, jonka yhtenä tehtävänä on koordinoida ja edistää Järvi-Suomen maa- seudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelmaa (jatkossa JÄSMY) viiden eri maakunnan alueella, joita ovat Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Etelä-Karjala, Pohjois-Karjala ja Keski-Suomi. Yhdeksi JÄSMY-ohjelman tavoitteeksi on kirjattu vastuullinen alku- tuotanto ja ruokajärjestelmä. Toisena tärkeänä tahona on ProAgria Etelä-Savo ry ja 1.11.2020-31.5.2023 toteutettu Vastuullisuudesta kasvua ja kannattavuutta - hanke.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu kestävän kehityksen periaatteiden ympärille, painottuen erityisesti maatalouden vastuullisuuden eri ulottuvuuksiin. Agenda 2030 -ohjelma, Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, Euroopan unionin (jatkossa EU) yhteinen maatalouspolitiikka, Suomen CAP27 -suunnitelma, Suo- men kansalliset ohjelmat ja alueelliset strategiat ohjaavat maatilayrityksiä toimi- maan vastuullisesti niin ympäristön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Kestä- vän kehityksen ja yritysvastuun viitekehys pohjautuu aikaisempien tutkimusten laajaan teoriapohjaan. Yritysvastuun viitekehyksessä käytetään John Elkingtonin (1994) "triple bottom line" -mallia, joka jaottelee vastuullisuuden kolmeen osa- alueeseen: taloudelliseen, ympäristölliseen ja sosiaaliseen vastuuseen. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT (2009) on tutkimuksessaan määritellyt elintarvikeketjun vastuullisuudelle seitsemän ulottuvuutta: ympäristö, työhyvin- vointi, taloudellinen vastuu, eläinten hyvinvointi, tuoteturvallisuus, ravitsemus ja paikallisuus. Tässä tutkimuksessa alkutuotannon vastuullisuutta tarkastellaan vii- den keskeisen ulottuvuuden kautta, jotka ovat ympäristö, talous, työhyvinvointi, eläinten hyvinvointi ja paikallisuus. Näiden avulla analysoidaan, miten vastuulli- suuden eri tasot näkyvät maatalojen käytännöissä ja millaisia konkreettisia toimia vastuullisuustyö vaatii.

Tutkimusaineistona käytetään ProAgria Etelä-Savon Vastuullisuudesta kasvua ja kannattavuutta -hankkeen puitteissa teemahaastatteluin tehtyjä vastuullisuuskartoituksia 19 eteläsavolaisella maatilalla. Laadullisen tapaustutkimuksen tavoitteena on jäsentää kartoituksista saatu tieto, tuoda esille konkreettisia esimerkkejä ja tarkastella niitä laajemmasta näkökulmasta sisällönanalyysin avulla. Tutkimuksessa käytetään myös tilastollista analyysia kvantitatiivisen aineiston käsittelyssä. Tutkimuksen tulokset tarjoavat arvokasta tietoa eteläsavolaisten maatilayritysten vastuullisuuden nykytilasta ruokaketjun kaikille toimijoille kuten poliittisille päättäjille, valtionhallinnolle, neuvonnalle, teollisuudelle, kaupalle ja kuluttajille.

Maatilayritykset tuottavat jo nyt runsaasti tietoa tuotannostaan ja eri sidosryhmät, muun muassa jatkojalostajat ja vähittäiskaupat, hyödyntävät tätä dataa omissa yritysvastuullisuusohjelmissaan ja niiden raportoinnissa. Työn sekundaarisena aineistona ovat Valion, Atrian, S-ryhmän ja Keskon yritysvastuuraportit vuodelta 2023. Työssä esitetään keskeisiä huomioita ja vertailua näiden yritysvastuuraporttien ja vastuullisuuskartoitusten tulosten välillä. Tarkoituksena on selvittää, mikä motivoi eteläsavolaisia maatilayrityksiä vastuulliseen toimintaan ja tarkastella, onko kyseessä ulkoisten sidosryhmien vaatimukset ja odotukset vai pyrkivätkö yritykset saavuttamaan vastuullisuudella uusia kilpailuetuja?

Tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä ovat seuraavat:

1. Miten vastuullisuutta sovelletaan alkutuotannossa ja maatilayrityksissä?
2. Miten alkutuotannon ja maatilojen vastuullisuus näkyy ulospäin?
3. Mitä alkutuotannon ja maatilan vastuullisuus tarkoittaa jatkojalostajan ja kaupan näkökulmasta?
4. Miten vastuullisuus voisi parantaa alkutuotannon ja maatilojen kannattavuutta ja kilpailukykyä?

2 VASTUULLISUUDEN JA KESTÄVYYDEN MÄÄRITTELY

2.1 Vastuullisuuden ja kestävyyskäsitteiden erot ja merkitys maataloudessa

Vastuullisuus ei ole yhtä tarkasti määritelty käsite kuin vastuu, mikä tekee sen käytöstä haastavaa. Arkikielessä nämä kaksi termiä sekoittuvat usein riippuen asiayhteyksistä eikä niiden käyttöön ole olemassa yksiselitteistä ohjetta. (Kielitoimisto 2021.) Yrittäjäjärjestön (2024) mukaan myös yhteiskuntavastuu ja vastuullinen liike- ja yritystoiminta mielletään usein synonyymeiksi. Nykyään yhteiskuntavastuu nähdään pitkälti vapaaehtoisein toimiin perustuvana kokonaisuutena, vaikka siihen vaikuttaa myös lainsäädäntö. Vastuullinen yritys huomioi toimintansa vaikutukset ihmisiin, ympäristöön ja yhteiskuntaan yhteistyössä sidosryhmiensä kanssa. (Yrittäjät 2024.)

Kestävyys ja vastuullisuus ovat myös käsitteitä, joita käytetään toistensa synonyymeinä. Kansainvälisessä kirjallisuudessa käytetään termiä "sustainability" kestävyydelle. Kestävä kehitys käsitteenä nousi julkisuuteen vuonna 1987 Yhdistyneiden kansakuntien (jatkossa YK) kokouksessa, jossa se määriteltiin periaatteeksi turvata tulevien sukupolvien elinmahdollisuudet (Brundtland 1987). Kestävä kehitys kattaa ympäristön, talouden ja sosiaalisen hyvinvoinnin tavoitteet, ja sen mukainen toiminta tukee myös vastuullisuutta ruokajärjestelmän kestävyys siirtymän edistämiseksi (Hellström & Parkkonen 2022, 41).

Kuhmosen ym. (2015, 7) mukaan ympäristön muutokset vaikuttavat maatalouden harjoittamisen mahdollisuuksiin ja siihen, että ruokaa on mahdollista tuottaa jatkossakin. Hänen mukaansa ruuantuotanto voi vaikuttaa myönteisesti ympäristöön, ja jotkut muutokset järjestelmän toiminnassa voivat edistää ympäristön hyvinvointia. Esimerkiksi maataloustuotannossa tuotantopanosten kierrätys, hiilen sitominen maaperään ja luonnon monimuotoisuuden tukeminen voivat edistää ympäristön hyvinvointia ja tukea ruuantuotannon pitkäjänteistä kestävyttä (FAO 2014). Kuhmonen (2023, 109) painottaa, että maanviljelijöiden valinnoilla on keskeinen rooli ruokajärjestelmän kestävyys tukemisessa. Hän kuitenkin toteaa, että jatkuvat taloudelliset paineet kaventavat viljelijöiden toimintatilaa ja voivat johtaa suurempien yksiköiden kasvuun ja erikoistumiseen. Viljelijöiltä puuttuu tarvittavia resursseja ja visioita muutoksen suunnasta. (Kuhmonen 2023, 109–110.)

Kestävän kehityksen käsite on saanut osakseen myös kritiikkiä. Palviaisen (2004, 19) mukaan sen määritelmät ovat liian yleisluontoisia ja jättävät auki, mitä kehitys ja tarpeet tarkoittavat. Jokinen (1995, 61) taas pitää käsitettä epäteoreettisena ja liian laajana, mikä vaikeuttaa kestävyuden ulottuvuuksien yhteensovittamista. Kestävyuden eri osa-alueet – ympäristöllinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen kestävyys – voivat olla osin ristiriidassa keskenään (Kuhmonen ym. 2015, 9). Esimerkiksi vihreiden arvojen hyödyntäminen markkinoinnissa voi painottua taloudellisen voiton tavoitteluun, mikä ei aina tarkoita todellista sitoutumista ympäristöasioihin (Eder 1996, 221).

2.2 Yritysten yhteiskuntavastuu ja raportointi

Sheehyn (2015, 625) mukaan yrityksen yhteiskuntavastuu (Corporate Social Responsibility, CSR) viittaa yritysten liiketoimintaan liittyvään vapaaehtoiseen toimintaan, joka perustuu yrityksen itsesääntelyyn ja ylittää lakien asettamat vaatimukset. Yrittäjäjärjestön (2024) mukaan yritysten yhteiskuntavastuu jaetaan kolmeen osa-alueeseen: sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen vastuu. Sosiaalinen vastuu liittyy ihmisten hyvinvointiin ja ihmisoikeuksiin, taloudellinen vastuu tarkoittaa liiketoiminnan kestävyuden varmistamista, ja ekologinen vastuu pyrkii vähentämään yritystoiminnan ympäristövaikutuksia. Etenkin yritysten ja kaupunkien rooli päästöjen vähentämisessä on merkittävä. (Yrittäjät 2024.) Erityisesti suurilta yrityksiltä odotetaan aitoa kumppanuutta, avointa dataa ja korostunutta vastuullisuutta (Karhinen 2019, 31).

Vaikka laki ei vielä edellytä kestävyysraportointia kaikilta yrityksiltä, monet toimijat laativat vapaaehtoisesti raporteja vastuullisuustoimistaan. Maailmanlaajuisesti suosituin vastuullisuusraportoinnin standardi on GRI (Global Reporting Initiative), jonka mukaan myös useimmat suomalaisyritykset raportoivat. (Kurittu & Rankinen 2023, 273.) Elintarvikeketjun suuret yritykset, kuten elintarviketeollisuus ja jalostus (Atria, Valio, Nestlé, Fazer, Unilever) sekä vähittäiskaupat (Kesko, S-ryhmä), ovat raportoineet vastuullisuudesta ja kestävyydestä jo useamman vuoden ajan Global Reporting Initiative (GRI) G4 -raportointiohjeiden mukaan (Global Reporting Initiative 2024).

Vuoden 2024 alusta astui voimaan EU:n kestävyysraportointidirektiivi (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD), joka syrjäytti aiemman vuonna 2016

asetetun yritysvastuuraportointidirektiivin. Direktiivi edellyttää pörssiyrityksiä ja muita suuria yrityksiä raportoimaan vastuullisuustoimistaan ja varmentamaan raportin riippumattomalla taholla. Kestävyysraportointivelvoite tulee lakisääteisesti voimaan asteittain vuosien 2024–2026 aikana (Silvola ym. 2024, 12).

GRI-ohjeistus on ollut merkittävässä roolissa maailmanlaajuisesti yritysten yhteiskuntavastuun toimenpiteiden, arviointikriteerien ja näkökulmien määrittelijänä ja edistäjänä (Jussila 2010, 50). GRI G4 -raportointiohjeistus kattaa yrityksen sisäisten mittareiden lisäksi koko toimitusketjun vaikuttavuuden arvioinnin. Esimerkiksi yrityksen vaikutus biodiversiteettiin tapahtuu yrityksen ulkopuolella toimitusketjun eri vaiheissa kuten alkutuotannossa ja sen panosteollisuuden toimesta. Raportointiohjeet ovat erityisen yksityiskohtaisia elintarviketuotannon osalta, mutta kaupan alalle ja HoReCa (Hotels, Restaurants, Catering) -alalle ei ole omia raportointiohjeita, vaikka nämä toimialat ovat vastuussa ruoan terveellisyydestä ja hankintapäätösten kautta esimerkiksi eläinten hyvinvoinnista. (Global Reporting Initiative 2024.)

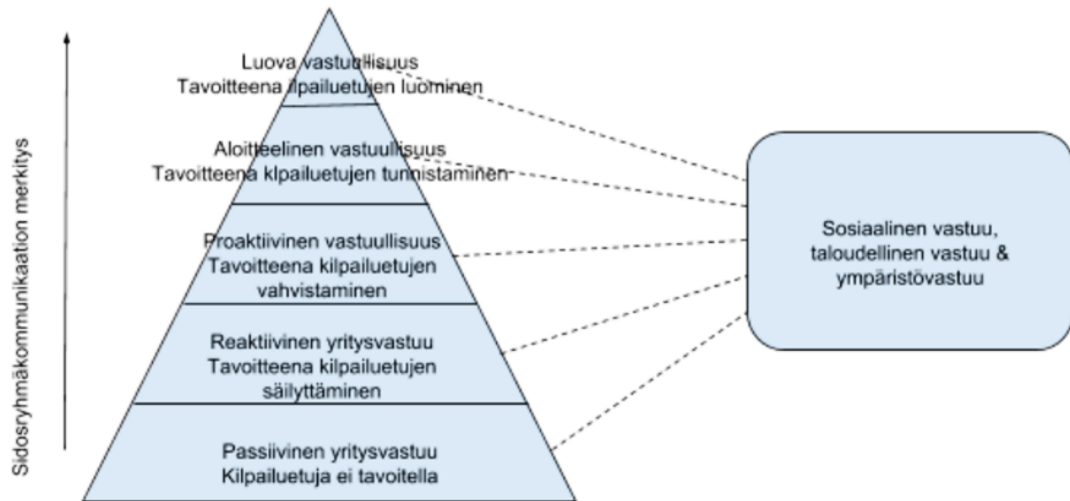
2.3 Yritysvastuun tasot ja sidosryhmät liiketoiminnassa

Ennen vastuullisuuden tarkastelua maatilayrityksen näkökulmasta on hyvä ymmärtää myös, miten yritysvastuu määritellään. Yritysvastuu määritellään usein John Elkingtonin (1994) luoman "triple bottom line" -termin mukaan, jossa vastuullisuus jaotellaan ympäristölliseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen vastuuseen (Koipijärvi & Kuvaja 2017, 18–21). Tämän määritelmän heikkoutena on, ettei se huomioi vapaaehtoisuuden ja sidosryhmien näkökulmia vastuullisuuteen (Dahlsrud 2008, 6).

Koipijärvi ja Kuvaja (2017, 120–121) määrittelevät yrityksen sidosryhmät tahoiksi, joiden toiminnalla on potentiaalinen vaikutus yrityksen toimintaan ja menestykseen markkinoilla. Heidän mukaansa sidosryhmät ovat tiiviisti sidoksissa yritysvastuuseen ja yrityksen strategiaan, ja ne tulee huomioida yrityksen päätöksenteossa. Sidosryhmistä strategian kannalta tärkein on se, jolla on eniten valtaa yrityksen toimintaan (Carrol 1991, 45–46). Myös Carter ja Jennings (2004, 149) painottavat sidosryhmien merkitystä korostamalla, että yritysten on tärkeää vastata yhteiskunnan odotuksiin taloudellisten, laillisten, eettisten ja muiden harkinnanvaraisten vastuiden osalta.

Forsman-Huggin ym. (2013, 31) mukaan yritysvastuu viittaa standardoituun liiketoimintamalliin, johon sidosryhmillä on odotuksia. Yrityksen toiminta linkittyy liiketoiminnallisten tavoitteiden lisäksi laajemmin ympäröivään yhteiskuntaan. Ruoan jäljitettävyyteen, alkuperään, tuoteturvallisuuteen, ympäristövaikutuksiin, sosiaalisiin kysymyksiin ja eläinten hyvinvointiin liittyvien huolenaiheiden lisääntyessä kuluttajien tietoisuuden kasvaessa, elintarvikealan yritykset joutuvat sopeutumaan jatkuviin muutoksiin. Yrityksiltä odotetaan yhä enemmän läpinäkyvyyttä ja avoimuutta, erityisesti liiketoiminnan yhteiskunnallisten vaikutusten sekä ympäristölle aiheutuvien haittojen vähentämisessä. Näitä odotuksia esittävät asiakkaat, julkiset toimijat, media ja kolmannet osapuolet. (Forsman-Hugg ym. 2013, 31.) Kuluttajien lojaalisuus puolestaan vaikuttaa merkittävästi yritysten menestymiseen. Kuluttajat arvioivat yrityksen vastuullisuutta paitsi sen eettisten periaatteiden myös konkreettisten ympäristövastuullisten toimien perusteella. (Park ym. 2017, 8–13.)

Vastuullisuus on yrityksissä yhä tärkeämpi osa liiketoimintastrategiaa, ja sen avulla voidaan parantaa yrityksen kilpailuasemaa markkinoilla. Yritykset voivat erottautua vastuullisuudella muista kilpailijoista, mikä vahvistaa niiden strategista asemaa. Heikkurinen (2010, 150–151) on kehittänyt tutkimuksensa pohjalta mallin, jossa yritysvastuu jaetaan viiteen eri osa-alueeseen: passiivinen, reaktiivinen, proaktiivinen, aloitteellinen ja luova yritysvastuu (kuvio 1). Malli perustuu yrityksen imagon erilaistamiseen ympäristövastuun avulla. Passiivisen vastuullisuuden yritykset eivät tunnista vastuullisuutta strategisena tekijänä vaan niiden tavoitteet ovat yksinomaan taloudellisia. Reaktiivisesti ja proaktiivisesti vastuulliset yritykset pyrkivät maksimoimaan nykyisen kilpailuedun ja painottavat sidosryhmäviestintää. Näiden yritysten vastuullisuuden pääasiallinen motivaattori on ulkoinen paine sidosryhmiltä. Aloitteellisen ja luovan vastuullisuuden tavoitteena on uusien kilpailuetujen luominen vastuullisuuden avulla. Aloitteelliset yritykset etsivät ja luovat uusia kilpailuetuja, kun taas luovat yritykset kehittävät täysin uusia vastuullisuuden ilmentymiä. (Heikkurinen 2010, 150–151; Heikkurinen & Forsman-Hugg 2011, 31.)

Kuvio 1. Heikkurisen tunnistamat vastuullisuuden tasot, mukailtu Heikkurisen (2010, 150–151) ja Elkingtonin (1994) teorioista

3 ALKUTUOTANNON VASTUULLISUUS KESTÄVÄN KEHITYKSEN OSANA

3.1 EU:n ja kansalliset kestävä kehityksen tavoitteet

Kestävä kehitys on vastuullisen alkutuotannon keskeinen tavoite, jonka perustana ovat lainsäädäntö ja muu sääntely. Suomessa ja Euroopan unionissa (jatkossa EU) monet vastuullisuuteen liittyvät työelämä- ja ympäristökysymykset ovat vahvasti säädeltyjä. Alkutuottajille kohdistuvaa byrokratiaa on paljon, ja se tulee sekä EU:n että kansallisen lainsäädännön kautta. Yleensä EU antaa raamit, joita jäsenvaltiot soveltavat omissa lainsäädännöissään. (Kestävä kehitys 2023.)

Vuonna 2015 toimeenpantu Yhdistyneiden kansakuntien päätöslauselma Agenda 2030 -ohjelmasta koskee kaikkea toimintaa maailmanlaajuisesti. Ohjelman tavoitteena on poistaa köyhyys ja edistää kestävä kehitystä, joka huomioi ympäristön, talouden ja ihmisen tasapuolisesti. Agenda 2030 sisältää 17 kestävä kehityksen tavoitetta (Sustainable Development Goals, SDG) ja niiden 169 alatavoitetta, joista monet liittyvät vastuulliseen alkutuotantoon (kuvio 2). Vaikka tavoitteita ei ole vielä saavutettu globaalisti, kunnianhimoiset pyrkimykset jatkuvat, jotta vuoteen 2030 mennessä saavutettaisiin halutut tulokset. Koronapandemia ja Ukrainan sota ovat kuitenkin hidastaneet näiden tavoitteiden saavuttamista. (Yhdistyneet kansakunnat 2015; Kestävä kehitys 2023.)

Kuvio 2. Agenda 2030 – kestävä kehityksen päätavoitteet (Kestävä kehitys 2023)

Alkutuotannon vastuullisuuden viitekehys koostuu useista Agenda 2030 päätavoitteista. Ympäristön kestävyteen liittyvät tavoitteet 6, 12, 13 ja 15. Tavoite 6

keskittyy vesivarojen kestäväan käyttöön. Tavoite 12 korostaa kestävien kulutus- ja tuotantotapojen omaksumista, mikä edistää luonnonvarojen tehokasta käyttöä, kiertotaloutta ja jätteiden vähentämistä elintarvikeketjussa. Ilmastotoimia käsittelevä tavoite 13 tukee maatiloja sopeutumaan ilmastonmuutoksen vaikutuksiin ja pienentämään päästöjä. Tavoitteessa 15 painotetaan maaekosysteemien suoje- lua esimerkiksi metsien ja biodiversiteetin säilyttämistä ja ennallistamista. (Yhdistyneet kansakunnat 2015, 19–20, 24–27.)

Taloudellinen kestävyys on vahvasti esillä tavoitteissa 2, 8 ja 9. Tavoite 2 keskit- tyy nälän poistamiseen, ruokaturvan takaamiseen ja kestäväan maatalouden edis- tämiseen, huomioiden erityisesti pienviljelijöiden aseman ja paikallisen ruokatuotannon vahvistamisen. Tämä tukee erityisesti maaseutuväestön toimeentuloa ja taloudellista vakautta. Tavoite 8 pyrkii kestäväan talouskasvuun ja vakaiden ja oikeudenmukaisten työpaikkojen luomiseen ja edistää turvallisia työoloja ja toi- meentuloa. Tavoite 9 tukee kestävien maatalousteknologioiden, infrastruktuurien ja innovaatioiden kehittämistä, mikä auttaa maatiloja vahvistamaan tuotantoka- pasiteettiaan ja taloudellista resilienssiään. (Yhdistyneet kansakunnat 2015, 16– 17, 20–22.)

Työhyvinvoinnin merkitys korostuu maatalousalalla, jossa työtä tehdään usein haastavissa olosuhteissa. Tavoite 3 keskittyy ihmisten hyvinvoinnin takaamiseen ja tavoite 8 säällisten ja turvallisten työolosuhteiden varmistamiseen. Maatalou- den työympäristön parantaminen on olennaista, jotta työntekijät ja yrittäjät voivat toimia terveellisessä ja turvallisessa ympäristössä. Tämä lisää heidän hyvinvoin- tiaan ja tukee tuottavuutta. (Yhdistyneet kansakunnat 2015, 17–18, 20–21.)

Eläinten hyvinvoinnista huolehtiminen on tärkeä osa vastuullista elintarviketuotantoa. Eläinten ja luonnon monimuotoisuuden suoje- ltuus sisältyy tavoitteeseen 15, jossa korostetaan maaekosysteemien, eläinlajien ja niiden elinympäristöjen suo- jelua sekä biodiversiteetin säilyttämistä. Tämä tukee elinympäristöjen ja luonnon- varojen suoje- ltuutta sekä vähentää ihmisen vaikutusta eläinlajeihin. (Yhdistyneet kansakunnat 2015, 26–27.)

Paikallisuuden vahvistaminen maataloudessa ja elintarviketuotannossa on kes- keistä erityisesti tavoitteiden 2, 11 ja 12 kautta. Tavoite 2 korostaa ruokaturvan

vahvistamista, pienviljelijöiden aseman tukemista sekä paikallisen ruokatuotannon kehittämistä, mikä vahvistaa yhteisöjen omavaraisuutta ja vähentää riippuvuutta tuontiruoosta. Tavoite 11 tukee kestävien ja elinvoimaisten maaseutuyhteisöjen kehittämistä, ja tavoite 12 kannustaa paikallisten resurssien kestäväään käyttöön elintarviketuotannossa. (Yhdistyneet kansakunnat 2015, 16–17, 23–24.)

Euroopan komission vihreän kehityksen ohjelmalla (EU Green Deal) on pantu täytäntöön edellä kuvattu maailmanlaajuinen Agenda 2030 -ohjelma EU:n alueella. Tämän ohjelman päätavoitteena on tehdä Euroopasta ensimmäinen hiili-neutraali maanosa. Vihreän kehityksen ohjelman maataloutta ja elintarvikejärjestelmää koskevat tavoitteet ovat elintarviketurvan varmistaminen biodiversiteetin vähenemisen ja ilmastonmuutoksen varalta, elintarvikejärjestelmän ympäristö- ja hiilijalanjäljen vähentäminen sekä häiriönsietokyvyn vahvistaminen ja maailmanlaajuisen siirtymän johtaminen kohti kilpailukykyistä kestävyttä pellolta pöytään. (Kestävä kehitys 2023.)

"Pelloilta pöytään" (Farm to Fork) -strategia on keskeinen osa Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa. Sen tavoitteena on luoda reilua, terveellistä ja ympäristöystävällistä elintarvikejärjestelmää. Kestävän elintarviketuotannon varmistaminen on yksi strategian päätavoitteista, ja siihen sisältyy useita osatavoitteita kuten hiilensidonnan lisäämisen, kotieläintuotannon metaanipäästöjen vähentämisen, uusiutuvan energian tuotannon kehittämisen ja käytön lisäämisen sekä kemiallisten torjunta-aineiden käytön vähentämisen ja vaihtoehtoisten menetelmien lisäämisen. Lisäksi strategia pyrkii vähentämään ravinnehävikkiä, tuotantoeläinten mikrobilääkkeiden käyttöä, edistämään bioteknologian ja biopohjaisten tuotteiden kehittämistä, lisäämään luonnonmukaista tuotantoa ja vahvistamaan viljelijöiden asemaa ja tuotannon lisäarvoa elintarvikeketjussa. (Euroopan komissio 2020.)

Yhteisen maatalouspolitiikan (jatkossa YMP) uudistamisesta tehty sopimus hyväksyttiin virallisesti 2.12.2021 ja sen toimeenpano alkoi täysimääräisesti tammikuussa 2023. YMP:n tavoitteena on tehdä EU:n maataloudesta oikeudenmukaisempaa, vihreämpää ja tuloshakuisempaa, joten se on tärkeä väline "Pelloilta pöytään" -strategian ja biologista monimuotoisuutta koskevien strategioiden tavoitteiden saavuttamisessa (Euroopan neuvosto 2024). YMP keskittyy kymmeneen erityistavoitteeseen (kuvio 3), jotka liittyvät EU:n yhteisiin maatalouden ja

maaseutualueiden sosiaalista, ympäristöllistä ja taloudellista kestävyyttä koskeviin tavoitteisiin. Alkutuotannon vastuullisuus liittyy näihin tavoitteisiin vahvasti. Jokainen EU-maa, Suomi mukaan lukien, on tehnyt laajan analyysin erityistarpeistaan ja laatinut sen pohjalta YMP:n strategiasuunnitelman, CAP27-suunnitelman. (Euroopan komissio 2024a; Maa- ja metsätalousministeriö 2022.)

Kuvio 3. Yhteisen maatalouspolitiikan (YMP) päätavoitteet (Euroopan komissio 2024a)

Suomen CAP27-suunnitelman päätehtäviksi on määritelty maatalouden ilmasto- ja ympäristöviisaus, aktiivisen ruoantuotannon turvaaminen ja uusiutuvan maaseudun elinvoimaisuuden säilyttäminen. Uudessa toimeenpanomallissa korostuvat tavoitteet, tulokset ja niiden seuranta. (Maa- ja metsätalousministeriö 2024b.)

CAP-suunnitelman vaikutuksien ja vaikuttavuuden arvioinnit ovat käynnistyneet vuoden 2024 aikana. Niistä saadaan ensimmäiset väliraportit keväällä 2025. Näistä arvioinneista saadaan tietoa CAP-suunnitelman toteutuksen ohjaukseen sekä seuraavan yhteisen maatalouspolitiikan rahoituskauden suunnittelun tueksi. Ensimmäiset arvioinnit kohdistuvat muun muassa eläinten hyvinvointivaikutuksiin ja CAP-suunnitelman laajojen ympäristötavoitteiden vaikutusten arviointiin. Myös vastuullinen ruokajärjestelmä on yhtenä arviointikohteena. (Maa- ja metsätalousministeriö 2024b; Maaseutu.fi 2024.)

Suomen hallituksen Agenda 2030 -toimeenpanotyötä ohjaa kansallinen toimeenpanosuunnitelma, jota päivitettiin viimeksi vuonna 2020 Sanna Marinin hallituksen johdolla. Valtioneuvoston Agenda 2030 -ohjelman selonteossa kuvataan toimenpiteet, joilla 17 päätavoitetta edistetään kansallisesti ja globaalisti. Alkutuotantoon liittyvän päätavoitteen 2 osalta toimenpiteisiin kuuluu kestävän ruokajärjestelmän ja aktiivisen maataloustuotannon kehittäminen siten, että maatalouden kannattavuus paranee. Globaalivastuun toteuttamiseksi Suomi tukee ruokaturvan parantamista erityisesti edistämällä pienviljelijöiden järjestäytymistä sekä kestävän maataloustuotannon ja ruokaketjujen kehittämistä ja monitoimijayhteistyötä ruokajärjestelmien vahvistamiseksi. (Valtioneuvosto 2023a, 31–32.)

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto 2023b, 126–127) todetaan, että kestävän ruokajärjestelmän edellytys on toimiva, kannattava ja uudistuskykyinen kotimainen alkutuotanto. Maataloudella nähdään olevan potentiaalia ilmasto- ja ympäristöhaasteiden ratkaisemisessa ja alkutuotannon roolia ei nähdä pelkästään ruuan tuottamisena. Erilaisiin sää-, markkina- ja eläintautiriskeihin on pystyttävä varautumaan muuttuvassa ilmastossa. Hyvä maaperän kasvukunto, toimiva vesitalous ja hiilensidontakyky parantavat satoja, viljelyvarmuutta ja sopeutumiskykyä. Hallitusohjelmassa esitetään esimerkiksi markkina- lähtöisten mekanismien kehittämistä, joilla maaperän hiilensidonnasta voidaan korvata viljelijälle tulosperusteisesti. Lisäksi hallitusohjelmassa luvattu parlamentarisesti laadittava kotimaisen ruoantuotannon pitkän aikavälin strategia täydentää ruokajärjestelmän kokonaisuutta. (Valtioneuvosto 2023b, 127.)

Suomessa on laadittu edellä mainittujen lisäksi useita erilaisia kansallisia ohjelmia kuten lähiruokaohjelma (MMM 2021a), ruokamatkailustrategia (Laamanen, Pöyhönen, Garam & Haaga-Helia ammattikorkeakoulu 2024) ja luomustrategia (Maa- ja metsätalousministeriö 2021b), joiden kautta on asetettu lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteita kestävän ja kannattavan kotimaisen ruokajärjestelmän edistämiseksi. Näiden lisäksi on olemassa myös koko maatalouden alaa koskevia ilmastoon ja ympäristöön liittyviä ohjelmia kuten EU:n biodiversiteettistrategia (Euroopan komissio 2024b) ja siihen sisältyvä ennallistamisasetus (Euroopan parlamentti 2024) sekä kansallinen ilmasto- ja energiastrategia (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022).

3.2 Alueelliset strategiat

Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027 ja Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma 2020–2027 painottavat molemmat kestävän ja vastuullisen maatalouden kehittämistä paikallisella tasolla. Molemmissa suunnitelmissa korostetaan maatalouden sopeutumista ilmasto- ja ympäristötavoitteisiin sekä maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämistä. (Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027; Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma 2020–2027.)

Etelä-Savon kehittämissuunnitelmassa keskeisenä tavoitteena on maatalouden alkutuotannon kehittäminen älykkäästi, kestävästi ja monipuolisesti. Tavoitteisiin kuuluvat elintarviketurvan varmistaminen sekä ilmasto- ja ympäristötavoitteiden tukeminen muun muassa uusiutuvien energialähteiden käytön, hiilensidonnan ja ravinteiden kierrätyksen avulla (Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027, 5–6). Tämä kytkeytyy Järvi-Suomen ohjelman toiseen tavoitteeseen, jossa painotetaan alueen hiilineutraaliuden saavuttamista lisäämällä hiilensidontaa ja vähentämällä fossiilisten polttoaineiden käyttöä (Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma 2020–2027, 24–26).

Molemmissa suunnitelmissa korostetaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä. Etelä-Savon alueellinen suunnitelma korostaa ekosysteemipalvelujen edistämistä ja luomutuotannon kasvattamista, kun taas Järvi-Suomen ohjelma keskittyy erityisesti maatalousympäristöjen hoitoon ja perinnebiotooppien ylläpitoon, jotta monimuotoisuus voidaan säilyttää (Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027, 7–10; Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma 2020–2027, 26–28).

Ruokaketjun kehittäminen on tärkeässä roolissa kummassakin suunnitelmassa. Etelä-Savon suunnitelmassa painotetaan ruokaketjun vastuullisuuden ja kilpailukyvyyn parantamista kehittämällä uusia kumppanuusmalleja ja edistämällä oma-
varaisuutta (Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027, 9–10). Järvi-Suomen ohjelman toimenpiteessä 28 keskitytään vastaavasti ruokajärjestelmän vastuullisuuden ja resurssitehokkuuden parantamiseen, huomioiden ympäristövaikutukset koko elintarvikeketjussa (Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma 2020–2027, 29).

Näiden strategioiden tavoitteet ja toimenpiteet tukevat toisiaan ja tarjoavat yhteisen perustan vastuullisen maatalouden kehittämiseksi Etelä-Savossa, joka säilyttää paikalliset ympäristöt ja edistää hiilineutraaliutta. (Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027; Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma 2020–2027.)

3.3 Sertifiointijärjestelmien rooli maatalouden vastuullisuudessa

Maatalouden vastuullisuuden varmistamiseen ja kehittämiseen käytetään useita sertifiointijärjestelmiä, jotka painottavat eri tavoin vastuullisuuden osa-alueita, kuten elintarviketurvallisuutta, ympäristönsuojelua ja työoloja. Berninger ja Tynkkynen (2017, 77–79) korostavat sertifiointien merkitystä raaka-aineiden alkuperän ja kestävyuden osoittamisessa. Kuitenkin Grant ym. (2017, 167) huomauttavat, että sertifikaatit saattavat kattaa vastuullisuuden vain tietyistä näkökulmista, mikä haastaa yrityksiä, jotka pyrkivät kokonaisvaltaiseen vastuullisuuteen ilman riittävää osaamista arvioida eri sertifikaattien kriteerejä.

Kestävä tuotanto vaatii, että raaka-aineiden käyttöä hallitaan tarkasti, minimoidaan raaka-aineiden käyttöä, kierrätetään huolellisesti ja suunnitellaan tuotteet ympäristöä säästävasti (Berninger & Tynkkynen 2017, 79; Weetman 2017, 146). GlobalG.A.P.-sertifikaatti asettaa vastuulliselle tuotannolle kattavat kriteerit, jotka huomioivat muun muassa veden käytön hallinnan ja maaperän suojelun (GlobalG.A.P. 2024). Ruokavirasto valvoo GlobalG.A.P.-standardin noudattamista Suomessa.

Kultalahti ja Vartiala (2016, 52–53) kritisoivat sertifiointijärjestelmiä sosiaalisen vastuun puutteellisesta huomioimisesta, sillä ympäristövastuuseen liittyvät kriteerit ovat usein painottuneet enemmän kuin sosiaaliset ja taloudelliset näkökulmat. Weetmanin (2017, 135–136) mukaan sosiaalisten ja taloudellisten vaikutusten arviointi on tärkeää toimitusketjun vastuullisuuden varmistamiseksi, koska ongelmakohdat, esimerkiksi lapsityövoima, työturvallisuus ja yhteisöihin vaikuttavat saasteet, näkyvät elintarvikkeiden tuotannon kaikissa vaiheissa.

Luomusertifiointi korostaa ekologista kestävyttä ja luonnon monimuotoisuutta kieltämällä synteettiset lannoitteet ja torjunta-aineet (Ruokavirasto 2024a). Fairtrade-sertifikaatti puolestaan painottaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta, pyrkien

reiluun palkkaukseen ja hyviin työoloihin, mutta sisältäen myös ympäristökriteerejä (Fairtrade International 2024). Näin ollen Fairtrade tukee erityisesti pienviljelijöitä, kun taas GlobalG.A.P. ja luomu painottavat enemmän ympäristövaikutuksia.

ISO 14001 ja LEAF Marque täydentävät toisiaan ympäristöjohtamisen ja maatalouden ympäristönsuojelun osalta, keskittyen muun muassa veden ja energian kulutuksen vähentämiseen (ISO 14001:2015; LEAF Marque 2024). Koipijärvi ja Kuvaja (2017, 174–175) korostavat, että sertifikaattien uskottavuus riippuu auditointiprosessien läpinäkyvyydestä ja riippumattomuudesta, mutta kansalaisjärjestö Finnwatchin tutkimusraportti (Kultalahti & Vartiala 2016, 52–53) tuo esiin auditointiprosessien ongelmia, esimerkiksi raporttien julkisuuden ja kolmannen osapuolen valvonnan heikkoudet.

GRI-standardi tarjoaa yrityksille globaalit suuntaviivat vastuullisuusraportointiin, mutta ei sertifioi yrityksiä toisin kuin GlobalG.A.P. tai Fairtrade. Koipijärvi ja Kuvaja (2017, 42) huomauttavat, että GRI:n vaatimukset voivat olla haasteellisia pienille yrityksille sen resursseja vaativan luonteen vuoksi. Grant ym. (2017, 167) korostavatkin, että yritysten on harkittava huolellisesti eri sertifikaattien taustalla olevia kriteerejä ja arvioitava niiden yhteensopivuutta oman liiketoimintansa kanssa ennen sertifiointijärjestelmän valintaa.

3.4 Vastuullisuuden mittarit ja arviointimenetelmät maataloudessa

Robling ym. (2023, 2) toteavat, että maatalouden kestävyuden mittaamiseen on kehitetty useita indikaattoreita ympäri maailmaa. Näitä mittareita voidaan käyttää sekä tilakohtaisesti että laajemmin alueellisissa tai kansallisissa arvioinneissa. Tästä huolimatta yhteistä kansainvälistä standardoitua elintarvikeketjun vastuullisuuden mittaristoa ei ole vielä kehitetty. Mittareihin liittyy vielä monia mittausergelmiä, jotka johtuvat muun muassa tiedon puutteista, tietojen tilapäisyydestä tai lisätietojen tarpeesta. (Kehittyvä elintarvike 2023.)

Hanley ym. (2001, 8) painottavat, että kestävyuden arvioinnissa on tärkeää huomioida monipuolisuus, sillä yksittäinen mittari tai menetelmä harvoin riittää kuvaamaan kokonaisuutta kattavasti. He myös tuovat esiin, että eri arviointimene-

telmät voivat johtaa päätöksenteossa hyvin erisuuntaisiin lopputuloksiin. Yksittäisiä indikaattoreita on pidetty riittämättöminä kuvaamaan monimutkaisen järjestelmän kokonaiskestävyyttä, joten kestävyuden mittaamisessa on alettu soveltaa erilaisten indikaattorien yhdistelemistä ja pääomalajien muutokset tunnistavaa tilastointia ns. vihreä tilinpitoa (Meul ym. 2008, 321–332; Huhtala 2012, 41–54).

Ruotsin maitotiloille tehdyssä tutkimuksessa (2023) havaittiin, että ympäristölliseen kestävyteen liittyen kasvisuojeluaineiden käytöllä, uusiutumattoman energian kulutuksella ja maaperän laadulla oli mittausongelmia, koska tarvittavia tietoja ei ole kattavasti saatavilla. Taloudellisia ja sosiaalisia mittareita oli helpompi mitata, vaikka esimerkiksi työolojen mittaamisessa olikin haasteita. Lisäksi huomattiin, ettei yksikään tietolähde riittänyt kaikkien teemojen mittaamiseen, joten eri tietolähteiden yhdistäminen on tarpeen laajemman tilatason kestävyuden arvioinnin mahdollistamiseksi. (Robling ym. 2023, 11–12.) Suomessa mittareiden tietolähteitä ovat muun muassa Suomen ympäristökeskus (SYKE), Luonnonvarakeskus (LUKE), Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes), Tilastokeskus, pelto-ohkokorekisteri (LPIS), Maa- ja metsätalousministeriö, Ruokavirasto ja CAP27-järjestelmä.

Ympäristövastuullisuuden mittareihin ja arviointimenetelmiin kuuluvat esimerkiksi hiili- ja vesijalanjälki, biodiversiteetti-indikaattorit, ravinteiden kierron tehokkuus ja maaperän terveys. Hiilijalanjälki mittaa maatalouden toiminnasta aiheutuvia kasvihuonekaasupäästöjä muun muassa hiilidioksidia (CO_2), metaania (CH_4) ja dioksidia (N_2O). Eri kasvihuonekaasut muunnetaan kertoimien avulla hiilidioksidiekvivalenteiksi, mikä mahdollistaa yhtenäisen arvon laskemisen (Edwards-Jones ym. 2008). Se arvioidaan usein tilakohtaisesti tai tuotekohtaisesti esimerkiksi laskemalla kilokohtaiset päästöt tuotettua maitoa, lihaa tai viljaa kohden. Maailmanlaajuisesti käytössä on useita työkaluja esimerkiksi Cool Farm Tool ja Agrecalc (Cool Farm Tool 2024; Agrecalc 2024).

Monella tuotantosuunnalla on nykyään käytössä hiilijalanjälkilaskurit. Kasvihuoneuotannossa on käytössä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen kehittämä hiilijalanjäljen verkkolaskuri ja kaikille ilmastoviisaille tuottajille suunnattu Biocode Producer -verkkopalvelu (Kauppapuutarhaliitto 2024; Biocode Producer 2024). Valio on kehittänyt ja sertifioinut Suomen ilmastoon ja olosuhteisiin

CARBO® ympäristölaskurin, jolla maitotilat voivat seurata hiilitasettaan sekä laskea oman tilansa ilmastovaikutukset ja selvittää toimia niiden pienentämiseen (Valio 2024). Ulkomaisista mittareista on käytössä esimerkiksi Agri-environmental Footprint Index (AFI), joka yhdistää useita ympäristömittareita yhteen indeksiin arvioidakseen maatalouden kestävyyttä muun muassa veden ja energian käyttöä, hiilijalanjälkeä ja biodiversiteettiä (Cordis 2024a). Ilmastonmuutosvaikutuksia on eniten tutkittu elinkaariarvioilla (Life Cycle Assessment, LCA). Elintarviketieteen ympäristövaikutuksia arvioitaessa elinkaariarvion avulla otetaan huomioon tuotteen ympäristövaikutukset koko ruokaketjun varrella pellosta pöytään. Tätä voidaan soveltaa yksittäiseen tuotteeseen, ateriaan tai ruokavalioon. (Sonesson ym. 2019, 621.)

Vesijalanjälki puolestaan kertoo, kuinka paljon vesivaroja kuluu tuotteen elinkaaren aikana. Vesijalanjälki arvioi maatalouden vedenkäyttöä sekä suoraan että epäsuorasti, mukaan lukien sadetuksen, kastelun ja tuotantoketjujen vedenkulutuksen (Hoekstra ym. 2011, 2–6). Osassa Keski- ja Etelä-Euroopan, Etelä-Amerikan ja Afrikan maita arviointiin käytetään esimerkiksi Water Footprint Networkia (Water Footprint Network 2024). Suomessa on käytössä kattava vedenlaadun ja ravinnekuormituksen mallinnus- ja arviointijärjestelmä Vemala (Huttunen ym. 2016, 8).

Biodiversiteetti-indikaattorit mittaavat vuorostaan maatalouden vaikutuksia paikalliseen biologiseen monimuotoisuuteen. Tähän sisältyy esimerkiksi viljelykierto, luonnonvaraiset elinympäristöt tilan alueella ja pölyttäjien suojelu. Näitä voidaan arvioida maailmanlaajuisella avoimen lähdekoodin pilottiohjelmistoalustan kautta toimivalla Diversity Assessment Tool for Agrobiodiversity and Resilience (DATAR) -työkalulla (Alliance Bioversity & CIAT 2024). Suomessa on hyödynnetty tässä paikkatietoperusteista peltolohkokisteriä ja SYKE:n toteuttamia luonnon monimuotoisuutta koskevia inventaarioita. (Ruokavirasto 2024b).

Ravinteiden kierron tehokkuus puolestaan arvioi ravinteiden kuten typen ja fosforin, käyttöä ja niiden hävikkiä maatalouden tuotannossa. Tehokas ravinteiden käyttö vähentää ympäristöhaittoja. Orgaanisen aineksen määrä, maaperän rakenne, eroosioherkkyys ja mikrobiologinen aktiivisuus kertovat maaperän terveydestä. Näitä arvioidaan esimerkiksi Intiassa Soil Health Card ja Yhdysvalloissa

COMET-Farm-työkaluilla (Soil Health 2024; COMET-Farm 2024). Suomessa ympäristövastuullisuuden tilakohtaisessa arvioinnissa on käytössä muun muassa Baltic Sea Action Groupin kehittämä LumoVesi – työkalu (BSAG 2024).

Taloudellisen vastuullisuuden mittareihin ja arviointimenetelmiin kuuluvat taloudellinen kannattavuus, resurssitehokkuus ja tilakohtainen taloudellinen riskinhallinta. Taloudellinen kannattavuus arvioi maatilan taloudellista tilannetta esimerkiksi tuloksen, kustannusten ja tulojen kautta. Laskelmiin sisältyvät bruttokate, nettotulos ja tuottavuus. Resurssitehokkuus mittaa resurssien esimerkiksi energian, veden ja raaka-aineiden tehokasta käyttöä suhteessa tuotantoon. Tätä voidaan arvioida esimerkiksi Life Cycle Assessment (LCA) pohjaisella AgBalance – työkalulla (BASF 2024). Tilakohtainen taloudellinen riskinhallinta arvioi maatilan kykyä hallita taloudellisia riskejä kuten hintavaihteluja ja tuotantotappioita. Mittareihin voivat kuulua varmuusvarastot ja vakuutusturva. Suomessa alkutuotannon tuotantosuuntien taloudellisen tuloksen laskentaan on olemassa erilaisia laskureita esimerkiksi LUKE:n taloustohtorin kannattavuuskirjanpito, ProAgrian säilörehun ja maidon tuotantokustannuslaskenta ja tulosanalyysi, vilja-alan yhteistyöryhmän (VYR) tuotantokustannuslaskuri ja Atrian nurmen tuotantokustannuslaskuri (Maaseutuverkosto 2024).

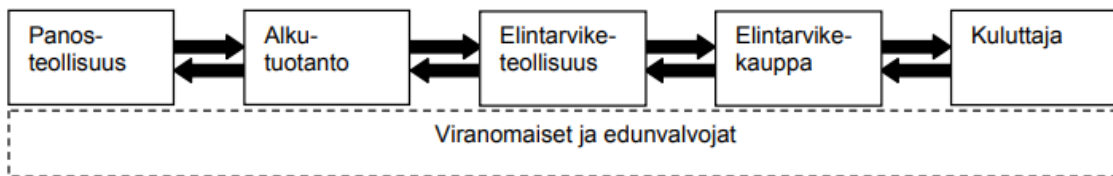
Sosiaalisen vastuullisuuden mittareita ja arviointimenetelmiä ovat työolosuhteet ja työoikeudet, yhteisön hyvinvointi sekä osallistaminen ja läpinäkyvyys. Työolosuhteiden ja työoikeuksien arviointi keskittyy työvoiman oikeuksiin sekä työolosuhteiden turvallisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Mittareita voivat olla työntekijöiden palkkataso, työturvallisuus ja sosiaaliturva. Arviointiin voidaan käyttää esimerkiksi The Food and Agriculture Organization (jatkossa FAO) kehittämää kokonaisvaltaista ruokajärjestelmien ja maatalouden kestävyyttä arvioivaa SAFA (Sustainability Assessment of Food and Agriculture systems) - työkalua, joka käsittelee vastuullisuutta myös neljännen ulottuvuuden, hyvän hallinnon, kautta (FAO 2024).

Yhteisön hyvinvointi mittaa maatilan vaikutuksia paikallisyhteisön sosiaaliseen ja taloudelliseen elinvoimaan. Se sisältää mittareita kuten paikallisten työllistämismahdollisuuksien luominen ja yhteistyö paikallisten toimijoiden kanssa ja arviointiin voidaan käyttää esimerkiksi Social Return on Investment (SROI) -työkalua

(Social Value international 2024). Osallistaminen ja läpinäkyvyys arvioivat maailman vuorovaikutusta sidosryhmien kanssa ja avoimuutta päätöksenteossa. Mitareita voivat olla esimerkiksi sidosryhmäkyselyt ja avoimet raportointikäytännöt, ja tähän voidaan käyttää AA1000 Stakeholder Engagement Standard -työkalua (AccountAbility 2024).

4 VASTUULLISUUDEN ULOTTUVUUDET ELINTARVIKEKETJUSSA

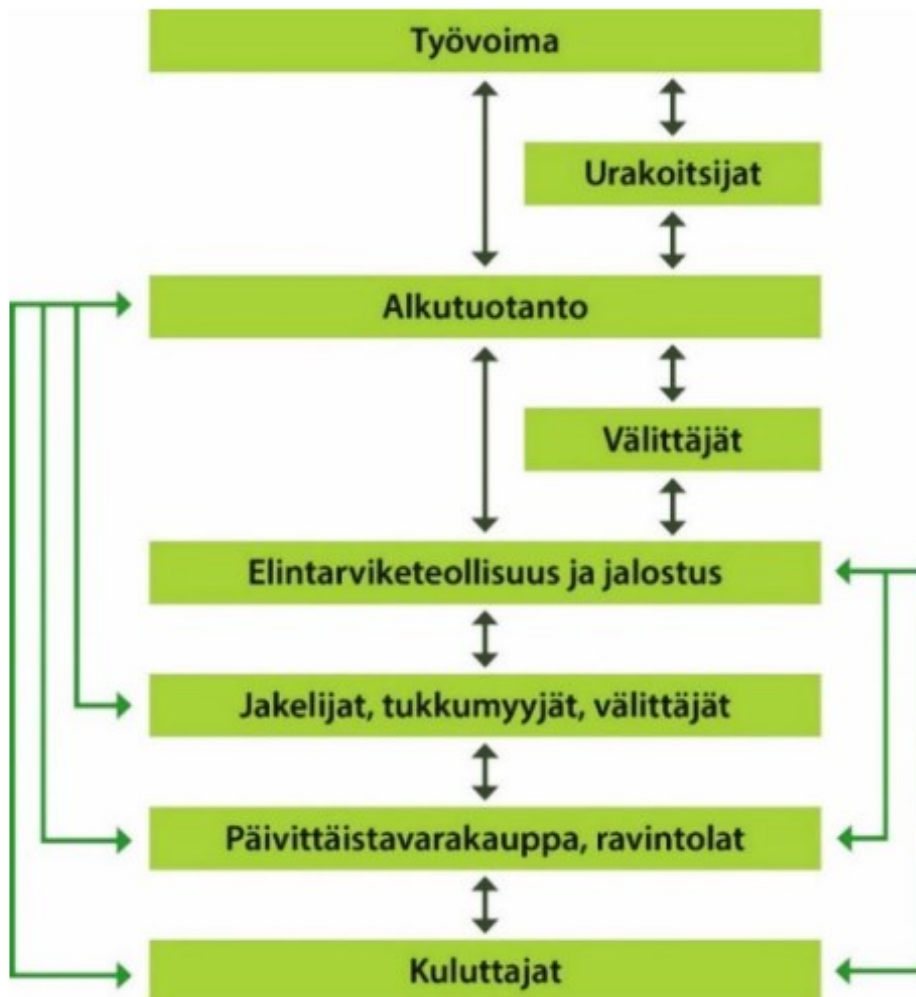
Elintarvikeketjun vastuullisuuden käsitteestä ja sisällöstä oli alkuvaiheessa ristiriitaisia näkemyksiä, sillä vastuullisuuden mahdollisuudet ja yhteydet liiketoimintaan olivat vielä selvittämättä (Forsman-Hugg ym. 2006, 11–13). Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen MTT (nykyisin Luonnonvarakeskus, Luke) ja Kuluttajatutkimuskeskuksen ensimmäisessä tutkimuksessa tarkasteltiin elintarvikeketjun toimijoita lineaarisesti. Forsman-Hugg ym. (2006, 11–14) tekemässä tutkimuksessa huomioitiin panosteollisuus, alkutuotanto, elintarviketeollisuus, elintarvikekauppa, kuluttajat sekä viranomaiset ja edunvalvojat (kuvio 4). Myöhemmissä taloustieteellisissä tutkimuksissa Heikkurinen ja Forsman-Hugg (2011, 306–316) keskittyivät tutkimaan erityisesti organisaatioita ja johtamista elintarvikeketjun vastuullisuudessa.

Kuvio 4. Ruokaketjun lineaarinen malli (Forsman-Hugg ym. 2006, 14)

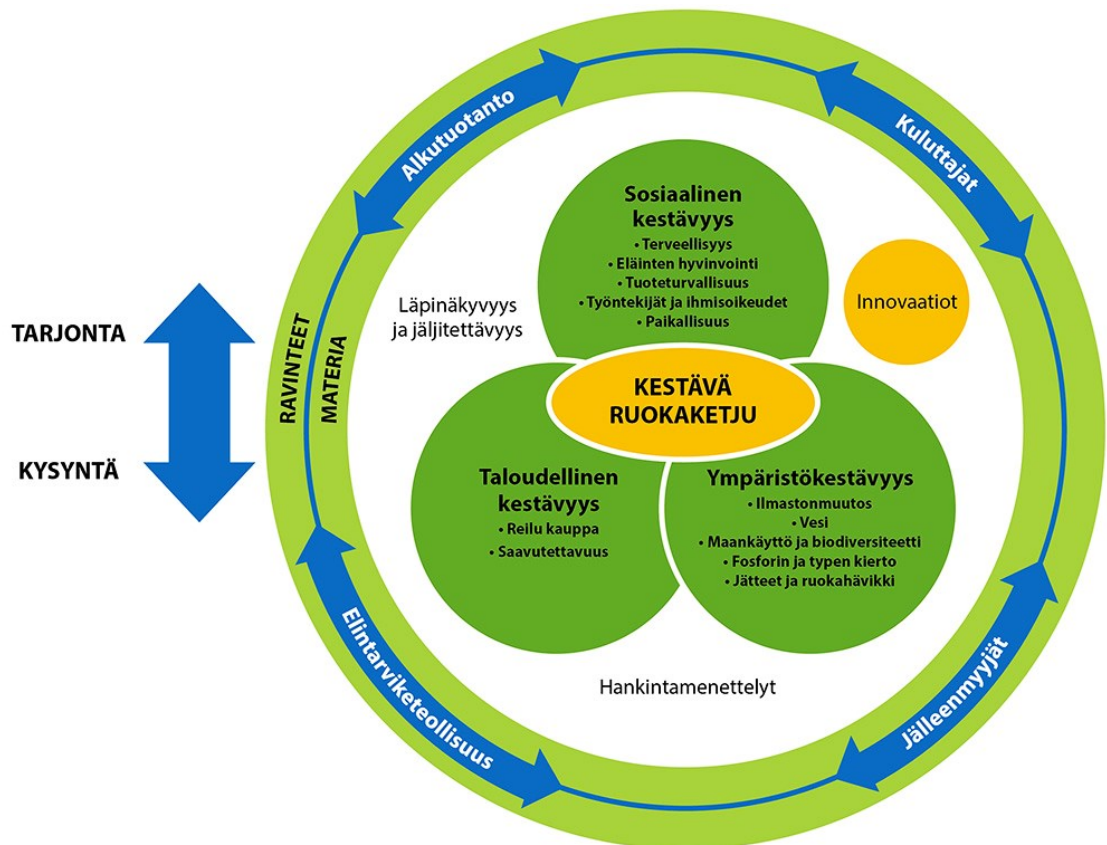
Maatilayritysten jokapäiväisen arjen vastuullisuustarkastelu on tähän mennessä ollut tutkimuksellisesti vähäistä. Aiemmat tutkimukset ovat pääosin keskittyneet ruokaketjun suurempiin toimijoihin kuten elintarviketeollisuuden, jalostuksen ja päivittäiskaupan yrityksiin. Myös kuluttajatutkimuksia on tehty runsaasti. Dahlsrud (2008, 13) painottaa, että yritys vastuun eri ulottuvuuksien tapauskohtaista jatkotutkimusta tarvitaan. Heikkurinen ja Forsman-Hugg (2011, 314) puolestaan nostavat esiin tarpeen jatkotutkimukselle, jotta voidaan osoittaa, kuinka yritys vastuun on saatettu käytäntöön koko toimitusketjussa ja millaisia kilpailuetuja tästä on seurannut. Maloni ja Brown (2006, 44) korostavat, että tutkimusta tulisi lisätä ruokaketjun kestävyyskäytännön toteutuksesta ja merkityksestä. He kannustavat tutkimaan myös motivaatiotekijöitä ja esteitä, jotka vaikuttavat yritys vastuun toteutumiseen ruokaketjussa. He tuovat myös esille, että ruokaketjun pituus vaihtelee tapauskohtaisesti. Siihen vaikuttaa, onko kyseessä kasvi- vai eläinperäinen tuote ja myydäänkö tuote suoraan tuottajalle vai välittäjän kautta jalostajalle, josta

taas mahdollisesti välittäjälle, jakelijalle tai tukkukauppaan ja siitä taas eteenpäin ravintoloiden tai vähittäiskaupan kautta kuluttajalle (kuvio 5).

Kuvio 5. Ruoan toimitusketju (Maloni & Brown 2006, 38)

Laura Ihanainen (2020, 232–238) esittää väitöstutkimuksessaan uuden kokonaisvaltaisen kestäväen ruokaketjun mallin (kuvio 6), joka haastaa perinteisen lineaarisen ruokaketjun mallin. Tämä malli yhdistää kiertotalouden periaatteet sekä koko ruokaketjun kestävyden eri ulottuvuudet. Kestäväen ruokaketjun mallissa lähtökohtana on kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen – ruoantuotannon on muutettava vastuullisemmaksi ja samalla kulutuksen on suuntauduttava kohti vastuullisempia ruokavalintoja. Ruokaketjulla tarkoitetaan kaikkia niitä toimijoita, jotka osallistuvat ruoan tuottamiseen ja kuluttamiseen. FAO:n (2014) mukaan ruokaketjun kestävyden tulee perustua siihen, että jokainen ketjun osa on taloudellisesti kannattava, tuottaa merkittäviä sosiaalisia hyötyjä yhteiskunnalle eikä köyhdytä luonnonvaroja pysyvästi.

Kuvio 6. Kestävän ruokaketjun malli (Ihanainen 2020, 111)

MTT on määritellyt suomalaisen elintarvikeketjun vastuullisuudelle seitsemän keskeistä ulottuvuutta: 1) ympäristö, 2) talous, 3) työhyvinvointi, 4) eläinten hyvinvointi, 5) paikallisuus, 6) ravitsemus ja 7) tuoteturvallisuus (Forsman-Hugg ym. 2009, 63). Näille vastuullisuuden osa-alueille määriteltiin kriteerejä ja etsittiin mahdollisia mittareita yhteistyössä sidosryhmien kanssa, jotta näitä ulottuvuuksia voitaisiin arvioida tehokkaammin. Esimerkkinä käytetyistä mittareista olivat uusiutuvan energian käyttöaste, tuoteturvallisuuteen liittyvä koulutus, ravitsemustietojen esittäminen ja paikallisesti tuotettujen raaka-aineiden osuus. Kuhmosen ym. (2015, 13) mukaan suomalaisen ruokaketjun vastuullisuuden viitekehys on melko yleisluontoinen, joten se on tarkoitettu sovellettavaksi kaikenlaisiin ruokaketjuihin. Tämä viitekehys tarjoaa yhden tavan järjestää vastuullisuuskysymykset elintarvikeketjussa. Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi viisi elintarvikeketjun ulottuvuutta: sosiaalinen vastuullisuus sisältäen yrittäjän ja henkilöstön hyvinvoinnin sekä paikallisuuden, taloudellinen vastuullisuus, ekologinen vastuullisuus ja eläinten hyvinvointi.

4.1 Sosiaalinen vastuullisuus

Forsman-Huggin ym. (2009, 63) elintarvikeketjun malleissa sosiaaliseen kestävyteen kuuluvat yrittäjän ja henkilöstön hyvinvointi, paikallisuus sekä Malonin ja Brownin (2006, 40) näkemyksen mukaan myös ympäröivä yhteiskunta.

4.1.1 Yrittäjän ja henkilöstön hyvinvointi

Työhyvinvointi on olennainen osa vastuullisuutta, ja sillä on vaikutusta moniin vastuullisuuden ulottuvuuksiin muun muassa taloudelliseen vastuullisuuteen. Karttunen ja Tuure (2014, 5) toteavat tutkimuksessaan, että työssä jaksaminen ja kannattavuus ovat erittäin merkittävästi ja positiivisesti yhteydessä toisiinsa. Alkutuotannossa työhyvinvointi on perusedellytys sekä eläinten että ympäristön hyvinvoinnille. Teollisuudessa se vaikuttaa esimerkiksi tuoteturvallisuuteen. (MTT 2012, 14.)

Elintarvikealalla ja maatilayrittäjien keskuudessa työtapaturmien ja sairauspoissaolojen määrä on suuri verrattuna muihin teollisuuden aloihin. Tuki- ja liikuntaelinsairaudet ovat yleisiä, koska työtehtävät sisältävät paljon raskaita nostoja ja toistoliikkeitä, vaikka työtä on automatisoitu. Työasennot ovat usein kuormittavia ja epämiellyttäviä sekä työympäristö voi olla pölyinen ja viileä. (MTT 2012, 14.) Perkiö-Mäkelän ym. (2016, 73–74) tutkimus vahvistaa, että pöly ja melu ovat yleisimpiä työympäristön haittatekijöitä, joita päätoimiset maatalousyrittäjät kokevat. Tämä korostuu erityisesti sikatiloilla ja viljanviljelyssä. Tutkimuksen mukaan noin puolet päätoimisista maatalousyrittäjistä kokee työnsä fyysisesti raskaaksi, erityisesti lypsykarja- ja sikatiloilla sekä muilla kotieläintiloilla. Lisäksi hankalat työasennot ja raskaiden taakkojen nostaminen ja kantaminen aiheuttavat merkittävää haittaa noin viidennekselle maatalousyrittäjistä. (Perkiö-Mäkelä ym. 2016, 179.)

Liiallinen työmäärä ja riittämätön lepo ovat merkittäviä terveys- ja turvallisuusriskejä alasta riippumatta (Härmä & Sallinen 2000; Dembe ym. 2005, 592–594). Albertsenin ym. (2008, 17) mukaan pitkät työajat voivat heikentää elämänlaatua ja vaikeuttaa työn ja vapaa-ajan välistä tasapainoa. Monilla maatalousyrittäjillä tarve vähentää omaa työtaakkaansa on yksi keskeisistä syistä ulkopuolisen työvoiman hyödyntämiseen. Ulkopuolisen työvoiman käyttö puolestaan nähdään

keinona parantaa yrittäjän työhyvinvointia, jaksamista ja työturvallisuutta (Karttunen & Kaila 2012, 8). Tällä hetkellä noin puolet Suomen maatalousyrityksistä käyttää joko urakoitsijoita, palkattua työvoimaa tai molempia (Karttunen & Tuure 2013, 2).

Työkyvyn ylläpitämiseksi ja työuupumuksen ehkäisemiseksi työn vaatimukset on suhteutettava työntekijöiden voimavaroihin ja tarpeisiin. Perkiö-Mäkelä ym. (2016, 14) tutkimuksessa maatalousyrittäjät kokevat johtamisen tilan menestyksen kannalta hyvin tärkeäksi ja erityisesti talous- ja riskienhallinta osaaminen on tulevaisuudessa merkityksellistä. Johtamisella on selvä yhteys työtyytyväisyyteen, työhön sitoutumiseen sekä sairauspoissaoloihin. Tämä pätee niin strategisen tason johtamiseen kuin lähiesimiestyöhön. (Perkiö-Mäkelä ym. 2016, 177.) Tästä syystä esimiestyöllä, osaamisen kehittämällä, työkyvyn ylläpitämisellä, sopivalla työkuormalla, joustoilla ja hyvällä vuorovaikutuksella on keskeinen rooli työhyvinvoinnin edistämässä. Hyvä vuorovaikutus ja osaaminen parantavat työviihtyvyyttä ja työn sujuvuutta, ja näihin liittyvät ongelmat voivat olla riski työturvallisuudelle. (MTT 2012, 14.)

Suomalaisessa ruokaketjussa on haasteita työhyvinvoinnin suhteen erityisesti alkutuotannossa. Työhyvinvoinnin parantamiseksi on tärkeää ymmärtää taloudelliset tukitarpeet ja työn sitovuus sekä kehittää ruokaketjun eri sektoreiden välistä yhteistyötä. (MTT 2012, 14.) Työhyvinvointi on saanut yhä enemmän huomiota myös ihmisoikeusnäkökulmasta Agenda 2030 -ohjelman tavoitteiden myötä. Monissa maissa, joissa lainsäädäntö ei ole yhtä tiukka kuin Suomessa, esiintyy merkittäviä ongelmia liittyen ihmisoikeuksiin, minimipalkkaan, lapsityövoiman käyttöön ja järjestäytymisoikeuteen (Maloni & Brown 2006, 43).

Työhyvinvoinnin mittareiden valinta on tärkeää vastuullisuuden näkökulmasta, koska työhyvinvointi on sekä yksilön kokemus että työolosuhteisiin liittyvä asia. Tarvitaan sekä tuntemuksia selvittäviä kyselyitä että numeerisia mittareita, jotka kuvaavat konkreettisia tapahtumia ja työolosuhteita. Maatilayrityksille on tarjolla monenlaisia työhyvinvoinnin mittareita ja toimintatapoja. (MTT 2012, 14.) Maatalousyrittäjien hyvinvoinnin mittaamisessa on apuna muun muassa Työterveyslaitoksen (TTL) kehittämät maatalousyrittäjien työterveyshuollon työoloselvitykset ja mittaukset. Ne mittaavat maatalousyrittäjän fyysistä ja henkistä jaksamista sekä työkykyä ja toimivat apuvälineenä terveysturvien tunnistamiseen ja niiden

hallintaan (Työterveyslaitos 2024). Käytössä on myös Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen (Mela) varhaisen välittämisen Välitä viljelijästä - malli, jossa seurataan varhaisia signaaleja mahdollisista työkykyä heikentävistä ongelmista ja otetaan ne nopeasti puheeksi sekä ratkaistavaksi (Mela 2024).

Taulukossa 1 on työhyvinvointiin liittyviä vastuullisuuden mittareita. Vastuullinen yritys panostaa esimiestyön laatuun ja työntekijöiden osaamiseen, kehittää työpaikan joustavuutta ja työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksia sekä tukee työyhteisön vuorovaikutusta. Lisäksi yrityksen tulee huolehtia henkilöstön jaksamisesta ja työkyvystä. (MTT 2012, 15.)

Taulukko 1. Työhyvinvoinnin mittarit (mukaillen MTT 2012, 15)

Kriteeri	Alkutuotannon mittarit
Esimiestyö	Esimieskoulutuksen määrä (pv/v)
	Perehdytyksen määrä (pv/v)
	Kehityskeskustelut/henkilöstön määrä (%/v)
Osaaminen	Työturvallisuuden tai laitteiden käytön koulutus (htk/v)
	Alkutuottajille tarjottu koulutus (htk/v)
Joustot ja vaikutusmahdollisuudet	Yrittäjä voi viettää loman tilan ulkopuolella? (kyllä/ei)
	Palaute- ja aloitejärjestelmä käytössä (kyllä/ei)
	Henkilöstön tekemät aloitteet (kpl/v)
	Aloitteista aiheutuneet kehittämistoimet (kpl/v)
Vuorovaikutus	Työhyvinvointiin liittyvät kyselyt /seuranta (yli 10 henkilön yritykset) (kyllä/ei)
	Kyselyistä/seurannasta aiheutuneet toimenpiteet (kyllä/ei)
	Työntekijät, jotka kokevat saavansa työssään tarvitsemansa tiedot (%)
Työn kuormittavuus	"Työni fyysiset ja psyykkiset vaatimukset ovat sopivassa suhteessa omaan jaksamiseen" (Täysin eri mieltä 1 – Täysin samaa mieltä 5)
Työkyvyn ylläpito	Sairauspoissaolot suhteessa alan keskiarvoon ja muutos viime vuodesta (kpl/v ja %)
	Vahinkotaajuus (myös muut kuin tapaturmaan johtaneet), tapaturmataajuus ja tapaturmien aiheuttamat poissaolot suhteessa alan keskiarvoon ja muutos viime vuodesta (kpl/v ja %)
	Yrittäjä on tyytyväinen työterveyshuoltoonsa (kyllä/ei)

4.1.2 Paikallinen hyvinvointi

Kun tarkastellaan yritysten vaikutusalueita, alueen asukkaita ja heidän hyvinvointiaan, puhutaan paikallisesta hyvinvoinnista. Se vahvistaa yhteisöjä ja edistää ihmisten keskinäisiä suhteita. Paikallisen vastuun kautta voidaan säilyttää luonnon monimuotoisuus ja ylläpitää ruokakulttuuria (MTT 2012, 18). Paikallinen hyvinvointi on tärkeää myös alueen taloudellisen hyvinvoinnin näkökulmasta, sillä se tukee esimerkiksi työllisyyden kasvua ja maaseudun elinvoimaisuutta (Watts ym. 2005, 34–36). Tutkimuksissa on arvioitu paikallistumisen vaikutuksia työllisyyteen, työmahdollisuuksiin ja ihmisten parantuneeseen toimeentuloon, mikä puolestaan edistää aineellista hyvinvointia. Alueellisten tutkimusten painopiste on ollut talouden kasvussa, alueen elinvoimaisuuden lisääntymisessä, maaseudun taloudellisen rakenteen monipuolistumisessa sekä verkostotalouden mahdollisuuksien hyödyntämisessä (Kuhmonen 2015, 42–43). Muita yleisesti käsiteltyjä aiheita ovat olleet tulonjaon oikeudenmukaisuus, kaupunkien ja maaseudun väliset kehittyvät vuorovaikutussuhteet sekä tuotannon vastuullisuus ja eettisyys (Palo- viita 2014, 57).

Paikallinen hyvinvointi liittyy tiiviisti lähiruoan tuottamiseen ja sen saatavuuteen (Kuhmonen ym. 2015, 15). Valtion lähiruokaohjelmassa (MMM 2021) lähiruoka ja paikallinen ruoan tuotanto yhdistetään erityisesti lyhyisiin toimitusketjuihin, joille on ominaista taloudellisten toimijoiden määrän väheneminen, paikallinen talouskehitys, yhteistyö eri toimijoiden välillä sekä kuluttajien ja tuottajien väliset sosiaaliset ja alueelliset yhteydet (MMM 2021, 8). Paikallisen tuotannon monipuolisuuden, paikallisten raaka-aineiden hyödyntämisen sesongin mukaan, sidosryhmien välisen yhteistyön sekä alueellisen ruokakulttuurin ja kulttuuriperinnön vaalimisen kautta elintarvikeketjun yritykset voivat vastuullisesti tukea paikallista hyvinvointia (MTT 2012, 18).

Paikallisuuden huomioiminen voi kuitenkin olla haastavaa erikokoisille yrityksille ja eri ruokaketjujen rakenteissa. On tärkeää pohtia, miten erilaiset yritykset voivat ottaa vastuuta paikallisesta hyvinvoinnista eri mittakaavoissa ja toimintaympäristöissä, etenkin kun maailmanlaajuiset ja pitkät elintarvikeketjut ovat vallitsevia (MTT 2012, 18). Tutkimusten mukaan elintarvikeketjun suoraviivaisuus on mer-

saa alle 10 % maatalouden myyntituloistaan suoramyynnistä. Luonnonvarakeskuksen (2017) mukaan lähiruokaliiketoiminnan kannattavuus on keskimäärin vain tyydyttävää, joten osa yrityksistä kohtaa taloudellisia haasteita. Suoramyyntikanavista kannattavimmiksi arvioitiin myynti omalta tilalta tai myymälästä, torilla tai markkinoilla sekä tuotteiden myynti ravintoloille ja matkailuyrityksille. Sen sijaan vähiten kannattavaksi arvioitiin oman verkkokaupan ylläpito. (Luke 2017, 62–63.)

Taulukossa 2 esitetään paikallisen hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä mittareita alkutuotannossa. Paikallisesti vastuulliset yritykset hyödyntävät pääasiassa lähialueella tuotettuja raaka-aineita, ostavat palveluja läheltä, työllistävät paikallisia ihmisiä ja maksavat yhteisöveroa kotikuntaan. Näiden yritysten tavoitteena on vahvistaa vuorovaikutusta ketjussa tuomalla esiin raaka-aineiden tuottajia ja tuotteiden valmistajia. Lisäksi ne tarjoavat sidosryhmille mahdollisuuksia tutustua tuotannon eri vaiheisiin, esimerkiksi järjestämällä avoimien ovien päiviä. Yritykset käyttävät tuotannossaan alkuperämerkittyjä tuotteita, kehittävät uusia tuotteita paikallisia reseptejä hyödyntäen ja suosivat maatais- ja alkuperäisrotuja. Palautteen kerääminen ja sidosryhmien kanssa toimiva vuoropuhelu ovat tärkeitä. Monet yritykset tekevät yhteistyötä lähialueen oppilaitosten kanssa ja edistävät nuorten työllistymistä. Toiminta-alueen määrittely ja maantieteellisten sekä kulttuuristen sidosryhmien tunnistaminen ovat olennainen osa paikallista vaikuttamista. Lisäksi yritysten on huomioitava sidosryhmien odotukset ja kaikki ne toimet, jotka tukevat paikallista yhteisöä. (MTT 2012, 18; Maloni & Brown 2006, 40–41.)

Taulukko 2. Paikallisen hyvinvoinnin mittarit (mukaillen MTT 2012, 19)

Kriteeri	Alkutuotannon mittarit
Paikallisen tuotannon ja valikoiman monipuolisuus	Maakunnassa tuotettujen raaka-aineiden osuus kaikista raaka-aineista (%)
	Maakunnassa valmistettujen tuotteiden osuus valikoimasta (%)
	Suomessa tuotettujen raaka-aineiden osuus kaikista raaka-aineista (%)
	Suomessa valmistettujen tuotteiden osuus valikoimasta (%)
Aluetaloudelliset vaikutukset	Maakunnasta hankittujen ostopalveluiden osuus kaikista ostopalveluista (%)
	Työpaikkojen osuus kunnan työpaikoista (%)
	Maksetun yhteisöveron osuus kunnan yhteisöverotuotosta (%)
Raaka-aineiden ja tuotteiden kausien hyödyntäminen	Kauden raaka-aineiden osuus vuoden aikana käytetyistä raaka-aineista (%)
	Kausituotteiden osuus valikoimasta vuoden aikana (%)
Vuorovaikutus	Tuodaan esille raaka-aineiden tuottajat ja tuotteiden valmistajat (kyllä/ei)
	Tarjotaan sidosryhmille mahdollisuus tutustua toiminnan ja tuotannon eri vaiheisiin (esim. avoimet ovet) (kyllä/ei)
	Vuorovaikutteinen palautejärjestelmä sidosryhmille (kyllä/ei)
	Yhteistyö lähialueiden oppilaitosten kanssa ja nuorten työllistymisen tukeminen (kyllä/ei)
Ruokakulttuuri	Tuotteiden alkuperästä kertovien merkkien (esim. Hyvää Suomesta) osuus valikoimasta/tuotannosta (%)
	Maatiaislajien ja alkuperäisrotujen käyttö tuotteissa (kyllä/ei)
	Paikallisen ruokakulttuurin hyödyntäminen reseptiikassa (kyllä/ei)

4.2 Taloudellinen vastuullisuus

Aiemmin taloudellinen vastuu rinnastettiin taloudelliseen menestykseen. Nykyään taloudellinen vastuu tarkoittaa kuitenkin paljon enemmän kuin pelkästään lakisääteisten velvoitteiden täyttämistä, verojen maksamista tai voiton tuottamista omistajille. Se kattaa koko yrityksen toiminnan (MTT 2012, 20). Taloudellisen vastuun katsotaan toteutuvan, kun laajemmin ymmärretty taloudellinen hyvinvointi säilyy vähintään ennallaan ja on pitkällä aikavälillä kestävä. Tämä edellyttää, että hyvinvointia tuottavan aineellisen ja aineettoman pääoman määrä ja sen tuottavuus säilyvät. (Markulev & Long 2013, 2–3.) Hyväntekeväisyyteen ja sponsorointiin keskittyvä ajattelutapa on kapea-alainen, eikä yksin riitä. Yritykset pyrkivät saavuttamaan kannattavuutta ja jatkuvuutta vastuullisen liiketoiminnan

kautta, joka kattaa tuotteet, palvelut sekä kaikki organisaation prosessit. Taloudellinen vastuu tarkoittaa myös sitä, että voittojen hankkiminen tapahtuu vastuullisesti (MTT 2012, 20).

Taloudellinen kestävyys on harvoin erillinen muista kestävyiden ulottuvuuksista, koska se on tiiviisti sidoksissa niiden onnistumiseen (Kotro & Järvinen 2014, 25). Monissa tutkimuksissa taloudellinen kestävyys nähdään edellytyksenä ympäristön ja sosiaalisen kestävyiden toteutumiselle. Kuhmonen ym. (2015, 18–21) korostavat, että taloudellinen kestävyys voidaan ymmärtää mielekkäästi vain osana laajempaa kestävyiden viitekehystä. He pohtivat, kuinka taloudellisen hyvinvoinnin korkea taso voidaan saavuttaa ympäristön, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyiden rajoissa.

Taloudellinen kestävyys on monimutkainen ja vaikeasti mitattava käsite. Yleisesti käytettyjä taloudellisen kehityksen mittareita ovat esimerkiksi bruttokansantuote ja työllisyysaste (Kuhmonen 2015, 20). Vastaavasti yrityksen taloudellista suoriutumista voidaan arvioida monin eri yritys vastuuseen liittyvin mittarein (MTT 2012, 20–21). Kotron ja Järvisen (2014, 24) mukaan kestävyiden arvioinnissa käytetään yleisesti tulotasoa, pääomaa ja kannattavuutta mittaavia indikaattoreita. Tulotaso on vahvasti sosiaalinen mittari, kun taas pääoma ja kannattavuus kertovat yrityksen vakavaraisuudesta, eivätkä ne suoraan käsittele sosiaalisia tai ympäristöön liittyviä kysymyksiä (Kotro & Järvinen 2014, 25). Toinen haaste taloudellisen kestävyiden tutkimuksessa liittyy siihen, millä tasolla kestävyyttä tarkastellaan ja tavoitellaan. Vaikka yrityksen kyky toimia taloudellisesti kestävästi on usein keskeistä, ei kaikista yrityksistä voi tulla ikuisesti kannattavia ja toimintakykyisiä (Kuhmonen ym. 2015, 20–21).

Taloudellisen vastuun mittarit kattavat laajasti yhteiskunnan eri osa-alueet ja koskevat myös toimitusketjun muita toimijoita. Taloudellisesti vastuullinen liiketoiminta pyrkii huomioimaan henkilöstön, asiakkaiden, yhteistyökumppaneiden, yhteiskunnan ja ympäristön hyvinvoinnin (MTT 2012, 20–21). Tällainen yritys maksaa työntekijöilleen kohtuullista palkkaa, varmistaa toiminnan kannattavuuden ja jatkuvuuden, edistää taloudellista hyvinvointia yhteiskunnassa, suojaa markkinoita ja hintoja äkillisiltä vaihteluilta, täyttää omistajien tuotto-odotukset sekä tarjoaa taloudellista tukea tarvittaessa (taulukko 3).

Taulukko 3. Taloudellisen vastuun mittarit (mukaillen MTT 2012, 21)

Kriteeri	Alkutuotannon mittarit
Henkilöstön palkat	Työntekijöiden ja toimihenkilöiden palkkakehitys edellisvuodesta suhteessa toimialan keskipalkkojen kehitykseen (%)
	Ulkoistettujen tai vuokratyövoiman henkilötyövuosien osuus kokonaishenkilötyövuosista (%)
Taloudellinen tuki	Vuotuinen lahjoitusten määrä yhteishyödyllisiin kohteisiin suhteessa liikevoittoon (%)
Kannattavuus ja jatkuvuus	Toimitusketjussa hinnan muodostus on läpinäkyvää (kyllä/ei)
	Pääoman tuotto viiden vuoden keskiarvolla (%)
	Omavaraisuusaste
	Quick ratio* = rahoitusomaisuus ilman osatuloutuksen saamia/lyhytaikaiset velat ilman saamia
Markkina- ja hintariskeiltä suojautuminen	Voimassa olevien liiketoiminta- ja sopimussuhteiden pituus (keskiarvo)

Ruokaketjun taloudellisessa kestävydessä korostuvat erityisesti taloudellisten vaikutusten tasapuolinen jakautuminen koko ketjun läpi sekä lopputuotteiden hinnanmuodostuksen läpinäkyvyys (Forsman-Hugg ym. 2013, 47). Maloni ja Brown (2006, 41–42) tarkastelevat mallissaan reilun kaupan periaatteita, joissa keskeisiä ovat ruokaketjun taloudellinen kestävyys ja oikeudenmukaiset hankintakäytännöt kaikkien osapuolten näkökulmasta. Vermeir ja Verbeke (2008, 542–543) painottavat reilun hinnan merkitystä, joka on tärkeä niin tuottajille kuin kuluttajillekin. Kotler ym. (2011, 108) korostavat puolestaan oikeudenmukaisen yhteistyön merkitystä kumppanuusverkostossa, mikä toteutuu parhaiten, kun kustannustiedot jaetaan avoimesti yrityksen ja sen yhteistyökumppaneiden kesken. Tämä toimintatapa edistää tasaisen hintakehityksen ylläpitämistä ja vahvistaa ruokaketjun taloudellista kokonaistulosta.

4.3 Ekologinen vastuullisuus

Ekologisen vastuullisuuden määritelmässä korostuvat usein luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen sekä luonnon sietokyvyn huomioiminen. Tähän liittyvät myös luonnonvarojen kestävä hoito sekä puhtaan veden ja ilman turvaaminen. Laajemmassa mielessä ekologinen vastuullisuus voidaan ymmärtää ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttamisena niin, että se pitkällä aikavälillä noudattaa luonnon sietokykyä (Palviainen 2004, 20). Nämä periaatteet ovat

keskeisiä myös arvioitaessa, miten ekologinen vastuullisuus toteutuu maataloudessa ja koko elintarvikejärjestelmässä.

Forsman-Hugg ym. (2013, 45–47) nostavat esiin useita keskeisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat ympäristön kestävyteen. Näitä ovat muun muassa alailmakehän otsonin muodostuminen, maapinta-alan käyttö, yläilmakehän otsonikerroksen ohememinen, vedenkulutus ja vesijalanjälki, hiukkaspäästöt, kaatopaikkajätteen määrä ja sivuvirrat, luonnonvarojen käyttö ja ehtyminen, ilmastonmuutos sekä rehevöityminen. Heidän mukaansa ympäristövaikutuksia syntyy kaikissa ruoantuotantoketjun vaiheissa, mutta erityisesti alkutuotanto on ketjussa merkittävien. He toteavat myös, että ruokaketjun ympäristövastuu on monitieteinen kokonaisuus, jossa on tärkeää ymmärtää eri toimien suorat ja epäsuorat vaikutukset paikalliseen ympäristöön ja luontoon. Joensuun ja Reinikaisen (2014, 17) selvityksen perusteella ekologisen vastuullisuuden arvioimiseen käytetään monenlaisia mittareita ja indikaattoreita. Heidän mukaansa arviointimenetelminä hyödynnetään esimerkiksi mallinnuksia, pisteytysjärjestelmiä, suoria mittauksia sekä laadullisia arviointeja tai niiden yhdistelmiä.

Joensuun ja Reinikaisen (2014, 18–19) selvityksessä esitetään, että yleisimmät ekologisen kestävyden mittarit ovat energiankulutus, biodiversiteetin taso, veden käyttö, maaperän orgaanisen aineksen määrä ja veden laatu. Kasvin- ja eläintuotannossa olennaisia ovat lisäksi eroosion hallinta sekä lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttö. Ilmastonmuutokseen liittyvät indikaattorit ovat merkittäviä erityisesti eläintuotannossa ja bioenergian tuotannossa (Joensuu ja Reinikainen, 2014, 18–19). Ekologisesti vastuullinen yritys pyrkii vähentämään energian ja veden kulutusta, mittaamaan ja ehkäisemään rehevöitymistä sekä torjumaan ilmastonmuutoksen vaikutuksia (taulukko 4). (MTT 2012, 9.)

Tulevaisuudessa on erityisen tärkeää keskittyä fosforin kierrätykseen, ravinnekiertojen sulkemiseen, lannoitteiden ja makean veden käytön tehostamiseen sekä viljelymenetelmien kehittämiseen kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi. Lisäksi hallittu maankäyttö ja siirtyminen maataloudessa kasvihuonekaasujen lähteestä hiilinieluksi ovat keskeisiä tavoitteita. Tuotannon painopisteitä tulee muuttaa biodiversiteetin ylläpidon tukemiseksi ja peltopinta-alan suuntaamiseksi suoraan ihmisravinnontuotantoon rehuntuotannon sijaan. (Willet ym. 2019, 448–466.)

Taulukko 4. Ekologisen vastuullisuuden mittarit (mukaillen MTT 2012, 9)

Kriteeri	Alkutuotannon mittarit
Energian käyttö	Uusiutuvien energialähteiden osuus kokonaisenergiankäytöstä (sähkö ja lämpö) (%)
	Energiatehokkuuden (kWh/kg) parantuminen edellisvuodesta (%)
Veden käyttö	Vesiniukoilta alueilta tulevien raaka-aineiden, välituotteiden tai tuotteiden osuus (%)
Ilmastonmuutos	Organisaation omista toiminnoista aiheutuvien hiilijalanjälkien (CO ₂ -ekv/kg) vähentyminen (%)
	Tuotteiden hiilijalanjälki määritetty tuotenimikkeistä (%)
	Tuotteiden yhteenlaskettu hiilijalanjälki vähentynyt edellisvuodesta (%)
Rehevöityminen	Organisaatiotason rehevöittävien päästöjen (PO ₄ -ekv/kg) vähentyminen edellisvuodesta (%)

4.4 Eläinten hyvinvointi

Eläinten hyvinvointi on viime vuosina noussut laajasti keskustelun kohteeksi erityisesti kuluttajien parissa. Tärkeitä eläinten hyvinvointiin liittyviä tekijöitä ovat eläinten kasvatusolosuhteet, kohtelu, zoonoosien hallinta sekä yhteys eläinten hyvinvoinnin ja tuottajan jaksamisen välillä. Yksi mahdollinen malli näiden tekijöiden mittaamiseen on Welfare Quality (WQ) -arviointi, joka on kehitetty eläinten hyvinvoinnin arvioimiseksi koko tuotantoketjun kattavasti. (MTT 2012, 16.)

Welfare Quality® -mittausmenetelmää käytetään nykyisin nautojen, sikojen ja siipikarjan hyvinvoinnin arvioinnissa sekä tieteellisessä tutkimuksessa, että kaupallisessa elintarvikemarkkinoinnissa. Eläimen hyvinvointi arvioidaan neljän osa-alueen avulla pääosin eläimiä tarkkailemalla. Osa-alueet perustuvat eläinten tarpeisiin. Mittaristoon kuuluu myös yleisiä mittareita kuten kuolleisuus ja teurastamojen havainnot. Kasvattajatilalta WQ-indeksi saadaan painottaen neljältä osa-alueelta: hyvä ravitsemus, hyvä terveys, hyvät pito-olosuhteet ja lajinomainen käyttäytyminen. (Cordis 2024b; Finwelfare 2024.) Vuonna 2013 Ruokavirasto hyväksyi Sikava-laaturjestelmän ensimmäisenä elintarvikelain mukaisena kansallisena laaturjestelmänä. Tämä terveydenhuoltojärjestelmään perustuva järjestelmä tunnetaan kuluttajille nimellä Laatuvastuu. Järjestelmässä arvioidaan paitsi sikojen terveyttä, myös niiden ruokintaa, kasvuympäristöä ja mahdollisuuksia lajille tyypilliseen käyttäytymiseen. (Penttilä ym. 2012, 18.) Näitä arvioidaan seuraavien indikaattorien avulla: veden ja ravinnon saannin riittävyys, makuualustan

mukavuus, sopiva lämpötila, vapaa liikkuminen, vapaus vammoista ja sairauksista, kivuttomat käsittelyt, sosiaalisen käyttäytymisen mahdollisuudet, muun käytöksen ilmaisutavat, hyvä hoitaja-eläinsuhde ja positiiviset tunnetilat. Nautatiloilla on käytössä Eläinten terveys ETT ry:n ylläpitämä nautatilojen terveydenhuollon seurantajärjestelmä Naseva, jonka kriteeristö on vastaavanlainen (Eläinten terveys ry ETT 2024).

Maloni ja Brown (2006, 39) painottavat, että eläinten hyvinvointi perustuu siihen, ettei eläimille aiheuteta tarpeetonta kärsimystä. Tämä edellyttää eläinten käsittelyssä, kasvatusoloissa, kuljetuksissa ja teurastuksessa inhimillistä näkökulmaa. Kuluttajien ja muiden sidosryhmien vaatimukset ovat lisänneet jälleenmyyjien painetta asettaa tavarantoimittajille selkeitä vaatimuksia eläinten hyvinvointiin liittyen. Euroopassa eläinten hyvinvointia koskevat lait ja säädökset ovat usein kehittyneempiä kuin Yhdysvalloissa. (Maloni & Brown 2006, 39.)

Taulukossa 5 on esitetty alkutuotannon mittareita, joilla arvioidaan eläinten hyvinvointia. Vastuullinen yritys huolehtii eläinten riittävästä ruokinnasta, terveydestä sekä asianmukaisista kasvatus- ja kuljetusolosuhteista. Lisäksi yrityksen tulee tarjota eläimille mahdollisuus lajinomaiseen käyttäytymiseen sekä ylläpitää avointa viestintää ja markkinointia eläinten hyvinvointiin liittyen. (MTT 2012, 17.)

Taulukko 5. Eläinten hyvinvoinnin mittarit (mukaillen MTT 2012, 17)

Kriteeri	Alkutuotannon mittarit
Kasvatus- ja kuljetusolosuhteet	Eläinten kasvatusolosuhteita seurataan ja kirjataan WQ:n avulla (ei/kyllä/kyllä erinomainen taso*)
	Organisaatio seuraa/edellyttää, että toimittaja seuraa eläinten pitolämpötilaa kuljetusten aikana (°C) sekä eläinystävällistä ajotapaa ajopiirturin tuloksilla (kyllä/ei)
Ruokinta	Eläinten ruokintaa seurataan ja kirjataan WQ:n avulla (ei/kyllä/kyllä erinomainen taso)
Terveys	Eläinten terveyttä seurataan ja kirjataan WQ:n avulla (ei/kyllä/kyllä erinomainen taso)
	Terveydenhuoltosuunnitelma käytössä (kyllä/ei)
Käyttäytyminen	Eläinten käyttäytymistä seurataan ja kirjataan WQ:n avulla (ei/kyllä/ kyllä erinomainen taso)
Viestintä ja markkinointi	Tiedot eläinten hyvinvoinnin seurannan tuloksista ja/tai pisteistä ovat saatavilla ketjun seuraavalle taholle Tiedot ovat julkisesti saatavilla (kyllä/ei)

Eryteisesti eläinten hyvinvointiin ja tuoteturvallisuuteen liitetään vahvasti käsitteet läpinäkyvyys ja jäljitettävyys. Läpinäkyvyys viittaa tilanteeseen, jossa ruokaketjun

toimijoilla on yhteinen käsitys läpinäkyvyyteen kuuluvista tiedoista, ja he voivat nopeasti saada ajantasaista tietoa tuotteista. Kuluttajille se tarkoittaa riittävää ja oikeaa tuotetietoa. Jäljitettävyys vastaa kuluttajien vaatimuksiin ruokatuotannon läpinäkyvyydestä ja onkin vakiintunut käsitteeksi, joka yhdistetään turvalliseen ja korkealaatuiseen elintarvikkeeseen. (Dalvit ym. 2007, 446.) Jäljitettävyys jakautuu tuotteen alkuperän selvittämiseen (tracing) ja sen liikkeiden seuraamiseen toimitusketjussa (tracking) (Dupuy ym. 2005, 337–338). Eri tahoilla on erilaisia vaatimuksia jäljitettävyyden suhteen. Viranomaiset valvovat, että lakisääteiset vaatimukset täyttyvät, kun taas tuottajat ja ostajat tekevät hankintapäätöksiä jäljitettävyydestä perusteella. Kuluttajat voivat hyödyntää jäljitettävyydestä saatua elintarvikevalinnoissaan, arvioidessaan tuotteen laatua. (Kotro 2011, 11.)

5 MENETELMÄLLINEN TOTEUTUS

Tutkimuksessa selvitetään alkutuotannon vastuullisuutta ja sovellettavuutta eteläsavolaisissa maatilayrityksissä vastuullisuuskartoitusten sekä jatkojalostajien ja kaupan yritysvastuuraporttien avulla. ProAgria Etelä-Savo ry:n kehittämä vastuullisuuskartoitus pohjautuu Forsman-Hugg ym. (2009, 63) ruokaketjun viiteen ulottuvuuteen mukailten. ProAgria Keskusten Liiton hiilikartoitustyökalu on ollut pohjana vastuullisuuskartoitukselle (ProAgria Keskusten liitto 2024). Malli toimii myös tämän tutkimuksen viitekehyksenä.

5.1 Laadullinen tapaustutkimus ja aineistonkeruu

Tutkimus on laadullinen tapaustutkimus (Case study), koska tutkimuksen tarkoituksena on tunnistaa alkutuotannon vastuullisuusteot ja niiden soveltaminen eteläsavolaisissa maatilayrityksissä. Tapaustutkimuksessa pyritään ymmärtämään ja selittämään, miksi vastuullisuustoimia tehdään, mitä konkreettisia vastuullisuustoimia toteutetaan ja kuinka niitä sovelletaan käytännössä eteläsavolaisissa maatilayrityksissä. Tapaustutkimukselle on tyypillistä pyrkimys saada kokonaisvaltainen käsitys arkipäiväisistä ilmiöistä ja löytää niihin ratkaisuja (Yin 2003, 13). Koskisen ym. (2005, 154–161) mukaan tapaustutkimus keskittyy tarkasti rajattuun ja valittuun kohteeseen, joka voi olla esimerkiksi yritys, sen osa tai jokin toiminnallinen prosessi. Heidän mukaansa tutkittavia tapauksia voi olla yksi tai useampia, riippuen tutkimuksen tavoitteista. Tässä tutkimuksessa tapaustutkimuksen kohteena on tarkoin rajattu toiminnallinen prosessi eli tiettyjen eteläsavolaisten maatilayritysten vastuullisuustoimet.

Triangulaation käyttö on suositeltavaa, sillä se parantaa tutkimuksen luotettavuutta yhdistämällä eri tiedonkeruumenetelmiä saman tutkimuksen sisällä. Yin (2003, 97) korostaa, että triangulaatio lisää tutkimuksen varmuutta siitä, että tulokset kuvaavat tarkasti tutkittavaa ilmiötä. Saunders ym. (2007, 139) painottavat, että useiden tiedonkeruumenetelmien käyttö mahdollistaa tulosten monipuolisen tarkastelun ja lisää tulosten luotettavuutta. Brewer ja Hunter (2006, 4) määrittelevät monimetodimenetelmän siten, että siinä hyödynnetään erilaisia aineistonkeruumenetelmiä, mutta aineisto käsitellään joko laadullisesti tai määrällisesti. Sen sijaan mixed method -menetelmässä sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia analyysitekniikoita yhdistetään aineiston käsittelyssä (Saunders ym. 2007, 145).

Tässä tutkimuksessa sovelletaan mixed method -lähestymistapaa: pääpaino on laadullisessa aineistonkeruussa ja analyysissä, mutta myös määrällisiä menetelmiä käytetään vastuullisuuskartoitusten ja yritysraporttien analysoinnissa.

Tässä tutkimuksessa käytetään kahta erilaista aineistotyyppiä: vastuullisuuskartoituksia ja yritysraportteja. Molemmissa aineistoissa on hyödynnetty mukavuusnäytettä (convenience sample), jossa otos valitaan tutkimuskohteiden saavutettavuuden perusteella, eikä pyritä varmistamaan koko populaation edustavuutta. Brewer ja Hunter (2006, 94) korostavat, että mukavuusnäyte on erityisen hyödyllinen tilanteissa, joissa saavutettavuus on tärkeämpi kuin edustavuus. Alasuutari (2011) huomauttaa, että aineiston edustavuus ei ole laadullisen tutkimuksen keskiössä, sillä kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on ilmiön selittäminen ja sen esille tuominen.

Tutkimuksen ensisijaisena aineistona ovat vastuullisuuskartoitukset, jotka on toteutettu teemahaastatteluina eteläsavolaisille viljelijöille. Kartoituksissa on käytetty sekä strukturoituja että puolistrukturoituja kyselylomakkeita, painottuen strukturoituun muotoon (liite 1). Eskola ja Suoranta (2000, 86) kuvaavat strukturoitua haastattelua eli lomakehaastattelua kaikkein formaaleimmaksi haastattelu-tyypiksi, joka vastaa ohjatusti täytettävää kyselylomaketta. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 47) mukaan osittain strukturoitu ja osittain avoin haastattelu sijoittuu täysin strukturoidun lomakehaastattelun ja vapaamuotoisemman teemahaastattelun välille. Heidän mukaansa puolistrukturoidusta haastattelusta käytetään usein nimitystä teemahaastattelu, erityisesti silloin, kun haastattelu keskittyy tiettyihin teemoihin kohdistuviin kysymyksiin, mutta kaikki kysymykset eivät ole yhtenäisiä kaikille haastateltaville.

Aineisto on koottu Vastuullisuudesta kasvua ja kannattavuutta -hankkeen osallistujatiloilta ProAgria Etelä-Savon asiantuntijan tekeminä teemahaastatteluina. Aineisto koostuu sekä numeerisista että laajoista avoimista vastauksista. Aineisto on dokumentoitu muistiinpanoihin ja Excel-taulukoihin. Aineiston avoimista vastauksista koostetaan manuaalisesti eteläsavolaisten maatilayritysten vastuullisuuden nykytilanneanalyysi deduktiivisen sisällönanalyysin keinoin laadullisesti. Aineiston määrälliset tulokset käsitellään tilastollisen analyysin keinoin.

Taulukossa 6 on kooste otannassa mukana olevista eteläsavolaisista maatilayrityksistä tuotantosuunnittain. Tutkimuksessa olevista tiloista yhdeksän myy omia tuotteitaan suoramyyntinä omalta tilalta. Moni myös markkinoi oman tilan tuotteita aktiivisesti eri kanavissa kuten sosiaalisessa mediassa ja tuo sitä kautta tilan toimintaa läpinäkyvästi ja avoimesti lähelle kuluttajaa. Yksi lypsykarjatila ja neljä emolehmätilaa harjoittavat luonnonmukaista tuotantoa.

Taulukko 6. Otannassa olevat maatilayritykset (LUKE:n tilastotietokanta 2023)

Tuotantosuunta	Vastuullisuus kartoitus-tilat/kpl	Luomutiloja otantatiloista/kpl	Suoramyyntiä omalta tilalta otantatiloista/kpl	Tilamäärä Etelä-Savossa v. 2023/kpl	Otantatilojen %-osuus/Tilamäärä Etelä-Savossa v. 2023
Lypsykarjatalous	4	1	-	229	1,75
Lammastalous (=muu laidunkarja LUKE:n tilastossa)	6	-	2	39	15,38
Naudanlihan tuotanto *	5	4	3	154	3,25
Sikatalous	1	-	1	7	14,29
Siipikarjatalous	1	-	1	6	16,67
Avomaan puutarhatuotanto **	1	-	1	114	0,88
Viljanviljely	1	-	1	210	0,48
Yhteensä	19	5	9	759	2,5
*otannassa emolehmätiloja, **otannassa marjatila					

Saundersin ym. (2007, 248–249) mukaan yrityksiin liittyvissä tapaustutkimuksissa hyödynnetään usein sekundaarista dokumenttiaineistoa, joka tarjoaa mahdollisuuden selittää ja tulkita sisältöä sekä etsiä syitä ja selityksiä laadullisen analyysin avulla. Heidän mukaan yritysraporttien käyttö tarjoaa etuja verrattuna yritysten edustajien haastatteluihin, sillä ne sisältävät samat tiedot kaikille avoimesti ja läpinäkyvästi. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että tämä huolellisesti laadittu ja julkisesti saatavilla oleva kirjallinen muoto on tehokas tapa tutkia yritysten vastuullisuustoimia ja -määritelmiä (Closs ym. 2011; de Jong & van der Meer 2017, 76). Tässä tutkimuksessa sekundaarisena aineistona tarkastellaan Atrian, Valion, Keskon ja S-ryhmän yritysraportteja vuodelta 2023.

5.2 Aineiston sisällönanalyysi ja vertailu

Aineiston analyysin etenemistä ohjaavat aina tutkimuskysymykset ja niitä tarkastellaan suhteessa sisällönanalyysiin (Elo ym. 2014, 6–7). Vastuullisuuskartoituksesta sisällönanalyysillä selvitettävät tutkimuskysymykset ovat: 1. Miten vastuullisuutta sovelletaan alkutuotannossa ja maatilayrityksessä? 2. Miten alkutuotannon/maatilan vastuullisuus näkyy ulos päin? Sisällönanalyysillä tutkitaan tarkemmin, miten vastuullisuus on esillä eteläsavolaisissa maaseutuyrityksissä sekä miten eri teemat toistuvat ja toteutuvat tiloille tehdyissä vastuullisuuskartoituksissa.

Elo ja Kyngäs (2008, 109–111) toteavat, että sisällönanalyysissä voidaan hyödyntää joko aineistolähtöistä eli induktiivista tai teorialähtöistä eli deduktiivista lähestymistapaa tai näiden kahden yhdistelmää. Tässä tutkimuksessa käytetään deduktiivista eli teoriapohjaista lähestymistapaa. Vastuullisuuskartoitukset pohjautuvat aiempiin teorioihin, tutkimuksiin ja malleihin, joista ensimmäiseksi laaditaan analyysin etenemistä ohjaava luokittelumatriisi. (Graneheim & Lundman 2017, 32–33.) Vastuullisuuskartoitusaineistosta poimitaan luokittelumatriisiin kunkin vastuullisuuden ulottuvuuden kannalta merkityksellisiä teemoja koodauksen avulla. Sisällönanalyysillä voidaan tarkastella vastuullisuuskartoitusten sisältöä systemaattisesti ja tehdä kvantifiointi, miten hyvin vastuullisuusteemat ja -teot esiintyvät maatilayrityksissä. Tulososiossa vastuullisuuden osa-alueiden esiintymistä ja toteutumista eteläsavolaisissa maatilayrityksissä havainnollistetaan palkkidiagrammien avulla. Kun halutaan analysoida kahden muuttujan välistä riippuvuutta, analysointimenetelmänä käytetään ristiintaulukointia ja/tai korrelaatiokerrointa. (Vilkkä 2017, 119.) Vastuullisuuskartoituksista lasketaan korrelaatiokertoimet, jotta nähdään, onko vastuullisuuden eri osa-alueiden kesken yhteyttä.

Vastuullisuustekoja ja niiden soveltamista avataan sisällönanalyysin teemataulukoiden luokittelun avulla. Tulokset esitetään tehdyn luokittelun perusteella. Elo ja Kyngäs (2008, 111–112) mukaisesti ensin raportoidaan saavutetut pää- tai yläluokat, joita käytetään myös alaotsikoina. Analyysin luotettavuuden vahvistamiseksi lisätään tuloksiin myös analyysin etenemistä kuvaavia taulukoita tai kuvia, joissa luokittelu kuvataan. Tuloksissa esitetään myös autenttisia lainauksia, jonka tarkoituksena on vahvistaa tulkinnan uskottavuutta. (Kyngäs ym. 2011, 147; Elo ym. 2014, 2.) Pohdinta-luvussa saavutettuja tuloksia verrataan erityisesti niihin tutkimuksiin, joihin luokittelurunko perustuu.

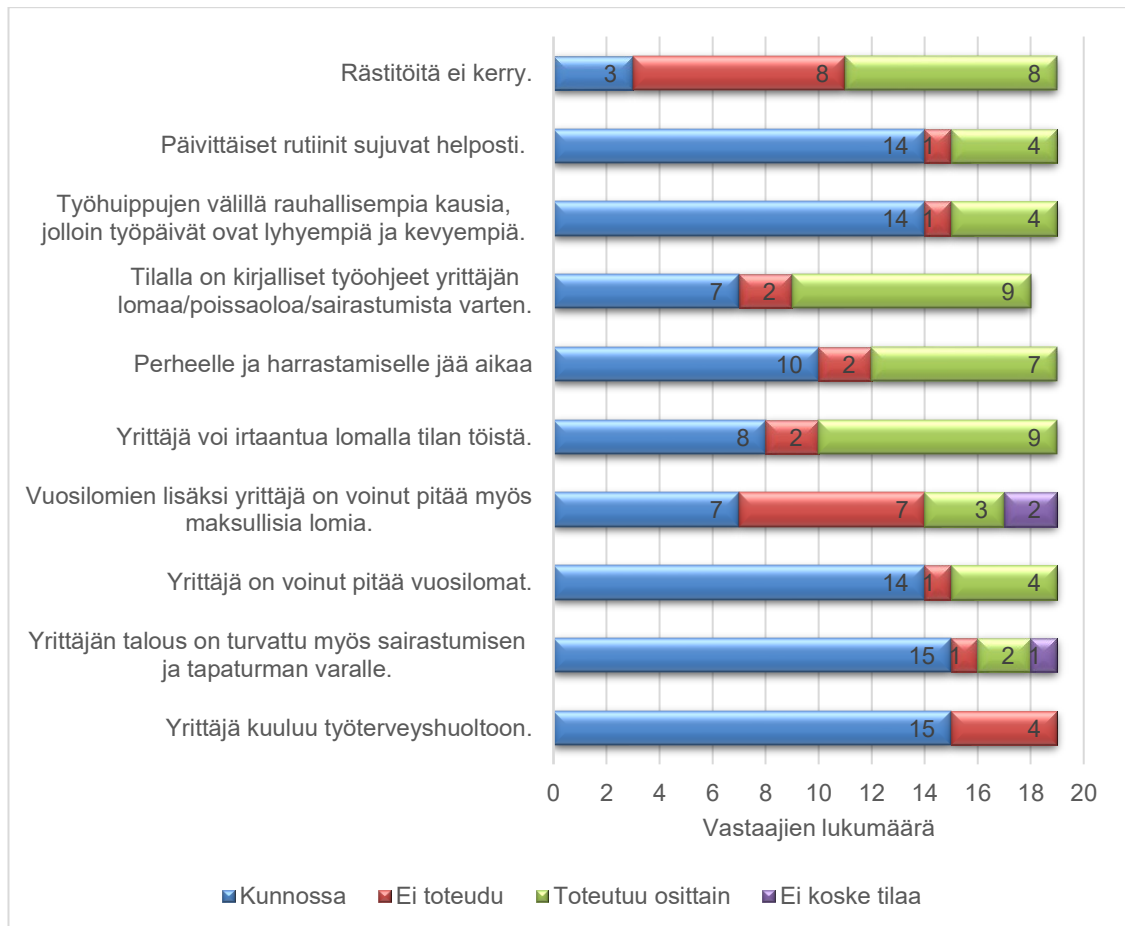
Tässä tutkimuksessa Atrian, Valion, Keskon ja S-ryhmän yritysraportit vuodelta 2023 analysoidaan laadullisesti sisällönanalyysin keinoin. Esiin nousseista vastuullisuuden pääteemoista tehdään kooste, jota vertaillaan vastuullisuuskartoituksen tuloksiin. Yritysraportit ja vastuullisuuskartoitukset keskittyvät samankaltaisiin osa-alueisiin, kuten ympäristövastuuseen, työhyvinvointiin, eläinten hyvinvointiin ja taloudelliseen vastuullisuuteen. Näitä tekijöitä verrataan arvioimalla, miten yritysten yleiset vastuullisuustavoitteet näkyvät tiloilla tehtävissä konkreettisissa vastuullisuustoimissa. Vertailussa tarkastellaan myös, miten hyvin maatiloiden vastuullisuustoimet tukevat yrityksen suurempia strategisia tavoitteita ja vastuullisuusviestinnässä mainittuja arvoja ja periaatteita, ja toisaalta, miten nämä käytännön toimet tuovat lisäarvoa vastuullisuusraportoinnin tavoitteille. Yritysraportteja ja vastuullisuuskartoitusten tuloksia tarkastelemalla pyritään myös vastaamaan tutkimuskysymyksiin: 3. Mitä alkutuotannon ja maatiloiden vastuullisuus tarkoittaa jatkojalostajan ja kaupan näkökulmasta? 4. Miten vastuullisuus voisi parantaa alkutuotannon ja maatiloiden kannattavuutta ja kilpailukykyä?

6 VASTUULLISUUSKARTOITUSTEN TEEMAHAASTATTELUIJEN TULOKSET

Tutkimuksen tuloksissa analysoidaan ProAgria Etelä-Savon vastuullisuushankkeessa teemahaastattelujen kautta kerättyjen vastuullisuuskartoitusten tuloksia. Näissä kartoituksissa eteläsavolaiset viljelijät kertovat omista vastuullisuustoimistaan viidellä eri osa-alueella: sosiaalinen vastuullisuus, paikallisuus, taloudellinen vastuullisuus, ekologinen vastuullisuus sekä eläinten hyvinvointi. Tulososion rakenne seuraa mukailtua Forsman-Huggin ym. (2009, 63) teoreettista viitekehystä elintarvikeketjun vastuullisuuden ulottuvuuksista. Tulokset on jäsennetty siten, että kunkin vastuullisuuden ulottuvuuden alle on koottu haastateltujen näkemykset ja kokemukset sekä vastuullisuustoimet. Sosiaalinen vastuullisuus on jaettu yrittäjän ja henkilöstön hyvinvointiin sekä paikallisuuteen. Samoin ekologinen vastuullisuus on jaoteltu ravinnehuhtoutumien hallintaan ja ilmastoon, monimuotoisuuteen sekä energia käyttöön ja kierrätykseen.

6.1 Sosiaalinen vastuullisuus ja yrittäjän hyvinvointi

Haastateltujen maatilayrittäjien mukaan sosiaalisen vastuullisuuden näkökulmasta yrittäjien hyvinvoinnissa on parannettavaa, sillä monissa yrityksissä hyvinvointia tukevat tekijät toteutuvat vain osittain tai eivät lainkaan. Vastausten perusteella (kuvio 7) useimmilla yrityksillä päivittäiset rutinit sujuvat, työhuippujen välillä on rauhallisempaa, vuosilomat on pidetty, talous on turvattu vakuutuksilla ja yrittäjä kuuluu työterveyshuoltoon. Suurimmat haasteet eteläsavolaisilla maatilayrittäjillä liittyvät rästitöiden kertymiseen ja maksullisten lomien pitämättömyyteen.

Kuvio 7. Yrittäjän hyvinvoinnin toteutuminen maatilayrityksissä (n=19)

Vastuullisuuskartoitusten avointen vastausten sisällönanalyysin perusteella yrittäjän hyvinvointi sosiaalisen vastuullisuuden näkökulmasta ilmenee tiloilla seuraavien keskeisten kategorioiden kautta: yrittäjän jaksaminen ja hyvinvointi, taloudellinen tuki ja turvallisuus, työaika ja tehtävien hallinta sekä työn järjestäminen ja tehokkuus (taulukko 7).

Taulukko 7. Maatilayrittäjien hyvinvointia ja työskentelyä tukevat tekijät

Kategoria	Teema	Koodi
Yrittäjän jaksaminen ja hyvinvointi	Työhyvinvointi	Työterveyshuolto, Työn kuormittavuus, Jaksaminen, Fyysinen terveys, Henkinen terveys
	Perhe ja vapaa-aika	Perheelle jäävä aika, Harrastukset, Vapaa-aika, Lomilla vietetty aika
Taloudellinen ja turvallisuuteen liittyvä tuki	Taloudellinen turvallisuus	Vakuutukset, Sairastumisen varalta varautuminen, Tapaturmavakuutus, Muu realisoitava omaisuus
	Valmius poissaoloihin	Lomitukset, Kirjalliset työhjeet poissaolon varalta, Yrityksen toiminnan jatkuminen poissaolon aikana
Työaika ja tehtävien hallinta	Lomien pitäminen	Vuosilomat, Maksulliset lomamat, Irtautuminen tilanteista lomalla
	Päivittäiset rutiinit	Rutiinien sujuvuus, Työhuiput ja rauhalliset kaudet, Työn organisointi, Autotomisoitut prosessit
Työn järjestäminen ja tehokkuus	Rästitöiden kertyminen	Rästitöiden hallinta, Tehtävien priorisointi, Päivittäisten tehtävien suorittaminen ajoissa, Työhuippujen ennakointi, Rauhalliset kaudet, Tehtävien aikataulutaminen

6.1.1 Yrittäjän jaksaminen, hyvinvointi sekä taloudellinen turva

Sosiaalinen vastuullisuus alkaa yrittäjän omasta hyvinvoinnista. Suurin osa maatilayrittäjistä mainitsee kuuluvansa työterveyshuoltoon. Se osoittaa yrittäjän pyrkimyksen huolehtia omasta terveydestään, mikä on osa vastuullista yrittäjyyttä. Työterveyshuoltoon voidaan kuulua myös palkkatyön kautta niin kuin yhdellä

eläintilalla, jossa yrittäjät käyvät tilan ulkopuolella töissä. Muutama lammastilayrittäjä ei kuulu työterveyshuoltoon perustellen, että ei ole tullut liittyneeksi tai on kuullut huonoja kokemuksia. Nämä osoittavat puutteita yrittäjien hyvinvoinnissa ja mahdollisesti myös tiedon puutteesta tai epäluottamuksesta järjestelmää kohtaan.

Sosiaalinen vastuullisuus ulottuu myös yrittäjän perheeseen. Monet maatilayrittäjät mainitsevat, että he pyrkivät löytämään aikaa perheelle, mutta sen toteutuminen vaihtelee. Suurin osa yrittäjistä on kuitenkin vastannut, että perheelle ja harrastuksille jää aikaa. Tämä ilmentää sitä, että yrittäjä huolehtii vastuullisesti perheensä hyvinvoinnista ja ylläpitää tasapainoa työn ja vapaa-ajan välillä. Toisaalta joillakin tiloilla perheelle ja harrastuksille jäävä aika on rajallista erityisesti sesonkiaikojen kiireiden takia, mikä asettaa haasteita sosiaalisen vastuullisuuden toteutumiselle.

Kausikiireessä ei jää, osan aikaa vuodesta. (puutarhatila)

Yrittäjien taloudellinen turva, esimerkiksi vapaaehtoiset vakuutukset, on monella yrittäjällä kunnossa. Tämä tukee heidän hyvinvointiaan ja varmistaa heidän toimeentulonsa erilaisissa kriisitilanteissa. Osa yrittäjistä hyödyntää laajempaa vakuutusturvaa, kun taas toisilla on käytössään vain pakolliset vakuutukset. Taloudellinen turva luo perustan muulle hyvinvoinnille ja antaa yrittäjälle vakautta sekä mielenrauhaa työn vaatimusten keskellä.

MYEL- vakuutusta korotettu ja on vapaaehtoinen vakuutus lisäksi. (lammastila)

6.1.2 Työaika ja tehtävien hallinta

Yrittäjän vastuullisuus näkyy myös työn organisoinnissa erityisesti poissaolojen varalle. Kirjallisten työohjeiden olemassaolo ja päivittäminen ovat tärkeitä toimenpiteitä. Tämä osoittaa vastuullista varautumista kriisitilanteisiin, mikä on tärkeää työyhteisön toimivuuden ja työn jatkuvuuden kannalta. Suurimmalla osalla yrittäjistä kirjalliset työohjeet ovat vähintään osittain kunnossa, mutta jotkin yrittäjät ovat tunnistanee tarpeen kehittää ohjeistusta ja prosessien dokumentointia. Tämä osoittaa, että sosiaalinen vastuullisuus voisi tältä osin parantua, jos ohjeiden päivittäminen ja luominen saataisiin kattavammin käyttöön.

Tilalla ei ole kirjallisia työohjeita, mutta tarvetta olisi. (lammastila)

Useimmat yrittäjät voivat pitää vuosilomia, mutta maksullisten lomien pitäminen on harvinaisempaa. Vastausten perusteella vuosilomien pitäminen on kiinni toimivasta lomitusjärjestelmästä. Toimiva lomitus mahdollistaa yrittäjille hengähdystaukoja, mutta lomittajan saatavuus on usein haaste etenkin kiireisimpinä aikoina.

Hankala saada lomittajaa, muuten pidettäisiin. (lammastila)

Onneksi nyt hyvä lomittaja, voi jättää eläimet, viikon voi pitää. (lammastila)

Useat yrittäjät kokevat haasteita myös irtautumisessa työstä loman aikana. Työ kulkee usein mukana esimerkiksi markkinointitehtävät voivat hoitua puhelimitse jopa lomilla ja monilla on tarve olla jatkuvasti tavoitettavissa.

Oltava tavoitettavissa, vaikka äiti on backupina, riippuu paljon lomittajasta. (lammastila)

Tämä vaikeus irtautua työstä heikentää yrittäjien mahdollisuuksia palautumiseen ja virkistäytymiseen. Yrityksen toiminnasta huolehtiminen lomien aikana vaikeuttaa palautumista ja tekee yrittäjän työstä osittain elämäntapakysymyksen, mikä vaikuttaa myös hyvinvoinnin ja vastuullisuuden toteutumiseen tilan sisällä.

Päivittäisten rutiinien sujuvuudessa on myös vaihtelua. Vaikka suurimmalle osalla yrittäjistä rutiinit toimivat hyvin, toiset kokevat haasteita kuten raskaita työvaiheita tai vaikeuksia työn organisoinnissa. Tämä heikentää heidän työssään jaksamistaan ja lisää stressiä.

Ruokinta on työläs. (lammastila)

Sesonkkiireessä haasteellista. (puutarhatila)

Työhön liittyvät fyysiset haasteet kuten raskaiden työvaiheiden aiheuttama kuormitus tai sesonkiluonteisen työn aiheuttamat kiireet voivat vaikeuttaa päivittäisten rutiinien sujuvuutta ja haitata työn tehokkuutta. Näiden haasteiden myötä yrittäjien jaksaminen ja työhyvinvointi voivat kärsiä, mikä asettaa paineita sosiaalisen vastuullisuuden toteutumiselle.

6.1.3 Työn järjestäminen ja tehokkuus

Monet maatilayrittäjät ovat vastanneet, että työhuippujen välillä on rauhallisempia kausia, jolloin työpäivät ovat lyhyempiä ja kevyempiä. Tämä järjestely osoittaa

vastuullisuutta oman jaksamisen ylläpidossa, mikä on välttämätöntä pitkäjänteisen työn kannalta. Kuitenkin osa yrittäjistä, joiden tilan toiminta on monimuotoista esimerkiksi lampaiden kasvatuksen lisäksi suoramyyntiä tai maatilamatkailua, kohtaa haasteita myös rauhallisina kausina.

Tuotanto on suunnitelmallista, mutta monimuotoinen yritys vaatii paljon (lampaiden lisäksi suoramyynti, matkailu jne.). (lammastila)

Keväästä syksyyn kiirettä. (emolehmätila)

Sosiaalinen vastuullisuus ei aina toteudu täysimääräisesti yrittäjän omasta hyvinvoinnista huolehtimisen osalta, kun jatkuva työkuorma rasittaa pitkällä aikavälillä. Monille yrittäjille kertyy myös rästitöitä, mikä voi johtaa jatkuvaan stressiin ja paineen tunteeseen.

Loma menee rästitöitä tehdessä. (lammastila)

Yrittäjän rästitöitä kertyy, juoksevat rutiinit sujuvat. (viljatila)

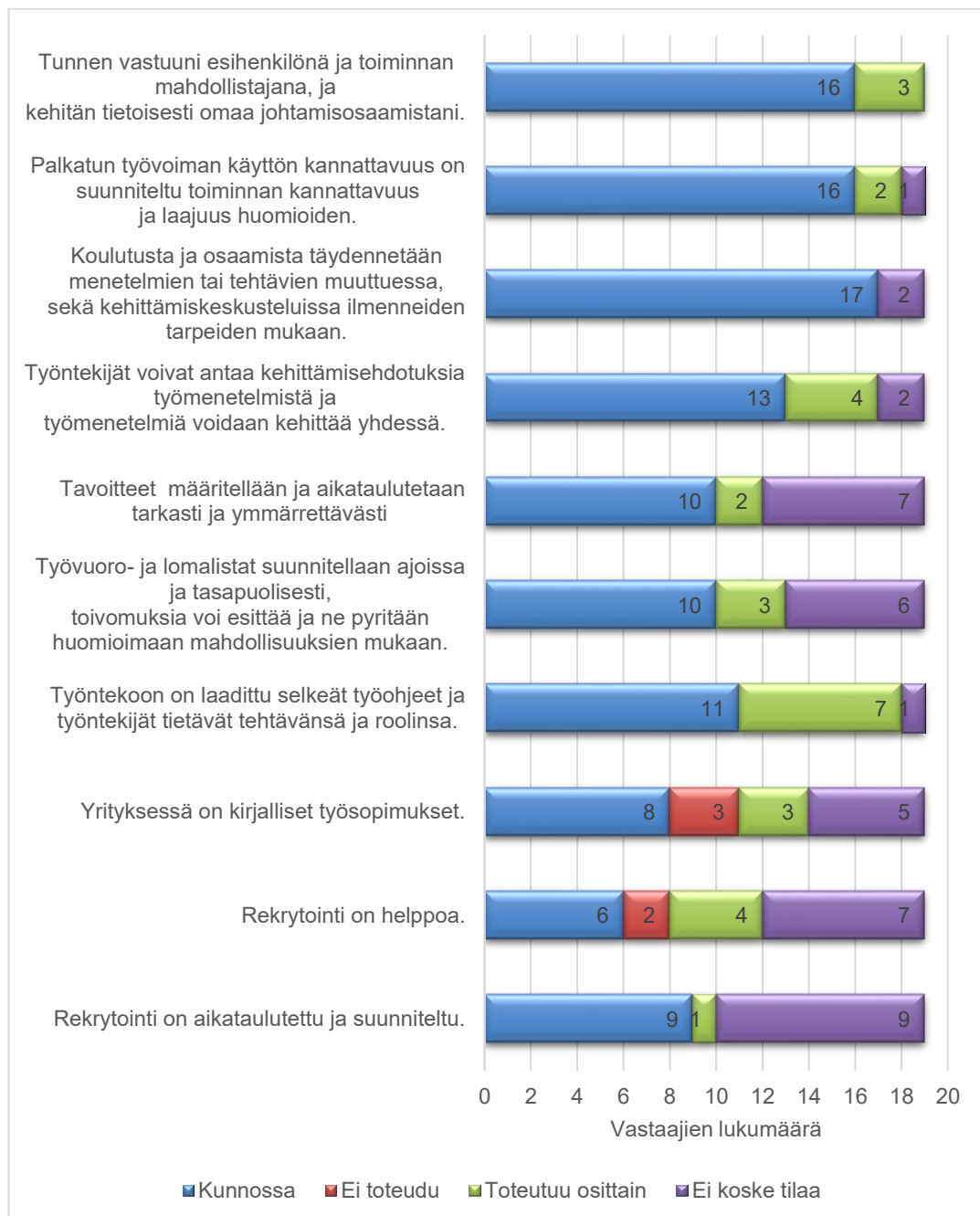
Tämä viittaa siihen, että työmäärä ei ole aina hallittavissa, mikä heikentää yrittäjän sosiaalista vastuullisuutta itseään kohtaan sekä tilan sosiaalista kokonaisvastuuta ulospäin. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa yrittäjä ei saa tarpeeksi lepoa ja palautumisaikaa, mikä lisää työssä jaksamisen haasteita ja pitkäaikaista kuormitusta.

Yhteenvedona voidaan todeta, että sosiaalisen vastuullisuuden toteutuminen yrittäjien hyvinvoinnin osalta vaihtelee haastatelluilla maatilayrittäjillä suuresti. Monet yrittäjät osoittavat selkeää sitoutumista sekä oman, perheen että työyhteisön hyvinvointiin, mutta haasteita esiintyy erityisesti työn organisoinnissa ja ajankäytössä. Vaikka useat yrittäjät ovat tietoisia oman hyvinvoinnin vaikutuksista sosiaaliseen vastuullisuuteen ja pyrkivät siihen, joissakin tapauksissa työn kuormitus ja resurssien puute estävät sosiaalisen vastuullisuuden täysimääräisen toteutumisen.

6.2 Sosiaalinen vastuullisuus ja henkilöstön hyvinvointi

Haastateltujen maatilayrittäjien mukaan sosiaalinen vastuullisuus ilmenee monin eri tavoin henkilöstön hyvinvoinnin, työolosuhteiden ja johtamisen kautta. Sosiaalisen vastuullisuuden henkilöstöä koskevissa tuloksissa usean asian koetaan

olevan kunnossa huomioiden myös sen, että kaikissa maatilayrityksissä ei ole rekrytoitua ulkopuolista henkilöstöä. Vastuu esimiehenä tunnistetaan, koulutusta sekä osaamista täydennetään tarpeen mukaan ja työntekijöiden kehittämis ehdotuksia kuunnellaan. Osan mielestä rekrytoinnit eivät ole helppoja ja osalla tiloista ei ole ollenkaan tai osittain kirjalliset työsopimukset ja työohjeet sekä selkeä työnkuva (kuvio 8).

Kuvio 8. Henkilöstön hyvinvoinnin toteutuminen maatilayrityksissä (n=19)

Sosiaalisen vastuullisuuden henkilöstön hyvinvointia koskevaa osa-aluetta on tarkasteltu taulukossa 8 olevien kategorioiden kautta, joiden pohjana on ollut vastuullisuuskartoitusten avointen vastausten sisällönanalyysi. Kategoriat ovat: työntekijöiden oikeudet ja palkkaus, työntekijöiden hyvinvointi ja työolosuhteet, osallistaminen ja vaikutusmahdollisuudet, tasapuolisuus ja oikeudenmukaisuus työvuoroissa, ammatillinen kehittyminen ja johtamisvastuu ja kehittyminen.

Taulukko 8. Työntekijöiden hyvinvointia ja työskentelyä tukevat tekijät

Kategoria	Teema	Koodi
Työntekijöiden oikeudet ja palkkaus	Oikeudenmukaiset työehdot	Kirjallinen sopimus
		Suullinen sopimus
	Oikeudenmukainen palkkaus	Oikeudenmukainen palkkaus
		Työvoiman tarpeen suunnittelu
Työntekijöiden hyvinvointi ja työolosuhteet	Hyvinvoivat työntekijät	Selkeät ohjeet
	Turvalliset työolosuhteet	Osittain selkeät ohjeet
Osallistaminen ja vaikutusmahdollisuudet	Työntekijöiden osallisuus	Turvalliset ja hyvin organisoidut
		Mahdollisuus osallistua
Tasapuolisuus ja oikeudenmukaisuus työvuoroissa	Tasapuolinen kohtelu	Yhteistyössä työntekijöiden kanssa
		Tasapuolinen suunnittelu
Ammatillinen kehittyminen	Koulutusmahdollisuudet	Epätasapuolinen suunnittelu
		Tarjotaan tarpeen mukaan
Johtamisvastuu ja kehittyminen	Esihenkilövastuu	Ei tarjota systemaattisesti
	Johtamisosaamisen kehittäminen	Selkeä vastuunjako
		Jatkuva kehitys

6.2.1 Työntekijöiden rekrytointi, oikeudet ja palkkaus

Rekrytoinnin suunnittelu ja aikataulutukset ovat keskeisiä asioita monilla maatilayrittäjillä, mutta rekrytoinnin helppous vaihtelee. Osa yrittäjistä kykenee ennakoimaan ja aikatauluttamaan rekrytointiprosessin, mutta toiset kokevat rekrytoinnin haastavaksi erityisesti silloin, kun sopivia työntekijöitä ei ole helposti saatavilla.

Jos joutuisi uuden työntekijän palkkaamaan niin ei olisi helppoa. (viljatila)

Työvoiman tarpeet ja saatavuus vaikuttavat suoraan tilan toimintaan ja työntekijöiden hyvinvointiin. Kausityövoiman käyttö on monille yrittäjille elintärkeää erityisesti kesäisin, jolloin työmäärä kasvaa. Työvoiman käytön suunnittelu tukee tilan toimivuutta ja auttaa ylläpitämään yrittäjän jaksamista. Maatilayrittäjien välillä on kuitenkin eroja siinä, kuinka helppoa on löytää sopivaa työvoimaa. Tämä epävarmuus voi vaihdella taloudellisten tilanteiden ja työvoiman saatavuuden mukaan, mikä voi vaikuttaa suoraan sosiaalisen vastuullisuuden toteutumiseen.

Kesäpoika ja tilapäistyöntekijä tarpeen mukaan apuvoimia oman jaksamisen takia. (emolehmätila)

Itsestään voisi ehkä repiä vähän enemmän irti, mutta työvoima on sellainen voimavara, jota ei kannata laskea viimeiseen euroon, taloudellisesti kannattaisi käyttää vain kausityövoimaa. (viljatila)

Viime kesänä oli mahdollista palkata kesätyömies, nyt ei ollut mahdollista. (emolehmätila)

Työsopimukset ja niiden muodollisuus vaihtelevat suuresti maatilayrittäjien välillä. Useilla yrittäjillä on käytössä kirjalliset työsopimukset, mikä osoittaa sitoutumista työntekijöiden oikeuksien turvaamiseen ja työehdoista sopimiseen. Se viestii vahvasta halusta noudattaa työlainsäädäntöä ja tarjota työntekijöille selkeät ja turvatut työehdot.

Suulliset sopimukset tarpeen mukaan töissä. (emolehmätila)

Toisaalta osa maatilayrittäjistä käyttää suullisia sopimuksia erityisesti silloin, kun kyseessä ovat tilapäiset työsuhteet tai urakointisopimukset. Suulliset sopimukset voivat toimia joustavasti, mutta ne voivat myös johtaa epäselvyyksiin ja riskeihin, jotka voivat heikentää sosiaalista vastuullisuutta. Työsopimusten muodollisuus vaihtelee myös sen mukaan, millaisesta työsuhteesta on kyse; esimerkiksi pitkäaikaisista työntekijöistä saatetaan tehdä kirjallisia sopimuksia, kun taas lyhytaikaisissa urakointisopimuksissa voidaan luottaa suullisiin sopimuksiin.

6.2.2 Työntekijöiden hyvinvointi, työolosuhteet ja osallistaminen

Useilla yrittäjillä on käytössä selkeät työhöjeet ja roolit, jotka auttavat työntekijöitä ymmärtämään tehtävänsä ja vastualueensa. Tämä osoittaa selkeän organisaation merkityksen työn sujuvuudelle ja työntekijöiden tyytyväisyydelle. Pienemmissä työyhteisöissä työtehtävät ja vastuut voidaan kuitenkin sopia suullisesti ja

joustavasti, mikä mahdollistaa dynaamisen ja tarpeiden mukaan muuttuvan työn-
jaon. Tällainen lähestymistapa voi olla erityisen toimiva, kun henkilöstömäärä on
rajallinen ja työnkuvat selkeitä.

Roolit ja vastuut selvät, ei kirjallisesti kaikkea, edellisenä päivänä sovitaan. (emo-
lehmätila)

Työvuorot ja lomat pyritään monilla tiloilla suunnittelemaan ennakoivasti ja tasa-
puolisesti. Tämä osoittaa maatilayrittäjien halun huomioida työntekijöiden henki-
lökohtaiset tarpeet ja jaksaminen. Lomittajien saatavuus saattaa toisinaan tuoda
haasteita ja vaikuttaa tilojen toiminnan sujuvuuteen.

Listoja ei ole olemassa, mutta puolin ja toisin joustetaan kausikiireet huomioiden.
(viljatila)

Useimmat maatilayrittäjät tarjoavat työntekijöille mahdollisuuden vaikuttaa työ-
menetelmiin ja tuoda esille parannusehdotuksia, mikä edistää työtyytyväisyyttä
ja innovatiivisuutta. Se luo avoimen ja osallistavan ilmapiirin, jossa työntekijöiden
näkemykset ovat arvokkaita ja niitä pyritään hyödyntämään tilan toiminnan kehit-
tämisessä.

Mietitään yhdessä, kokeillaan ja tuumataan, mikä toimii. (eläintila)

Tämä yhdessä tekemisen kulttuuri tukee työntekijöiden sitoutumista ja luo yhtei-
söllisyyttä, mikä on tärkeää sosiaalisen vastuullisuuden näkökulmasta. Osallis-
tava toimintatapa vahvistaa työntekijöiden motivaatiota ja luo tunteen siitä, että
heidän panoksellaan on merkitystä. Osallistaminen voi kuitenkin vaihdella yksilö-
kohtaisesti riippuen työntekijän ja esihenkilön välisestä vuorovaikutuksesta, mikä
tuo esiin tarpeen kehittää esihenkilöiden taitoja kannustaa kaikkia työntekijöitä
aktiiviseen osallistumiseen ja mielipiteiden ilmaisuun.

6.2.3 Ammatillinen kehittyminen ja johtamisvastuu

Koulutus ja osaamisen kehittäminen ovat tärkeitä asioita vastanneille maatilayrit-
täjille. Koulutusta ja osaamista täydennetään menetelmien tai tehtävien muuttu-
essa sekä kehittämiskeskusteluissa ilmenneiden tarpeiden mukaan, mikä koros-
taa jatkuvan oppimisen merkitystä. Tarvittava osaaminen hankitaan myös ulko-
puolelta, mikä varmistaa, että maatilayrittäjillä on aina käytettävissään riittävä
osaaminen.

Esihenkilöiden vastuu ja heidän johtamisosaamisensa kehittäminen on monilla yrittäjillä tunnustettu tärkeäksi. Moni yrittäjä tuntee vastuunsa esihenkilönä ja toiminnan mahdollistajana ja kehittää tietoisesti omaa johtamisosaamistani, mikä korostaa johtamisen merkitystä työntekijöiden tukemisessa.

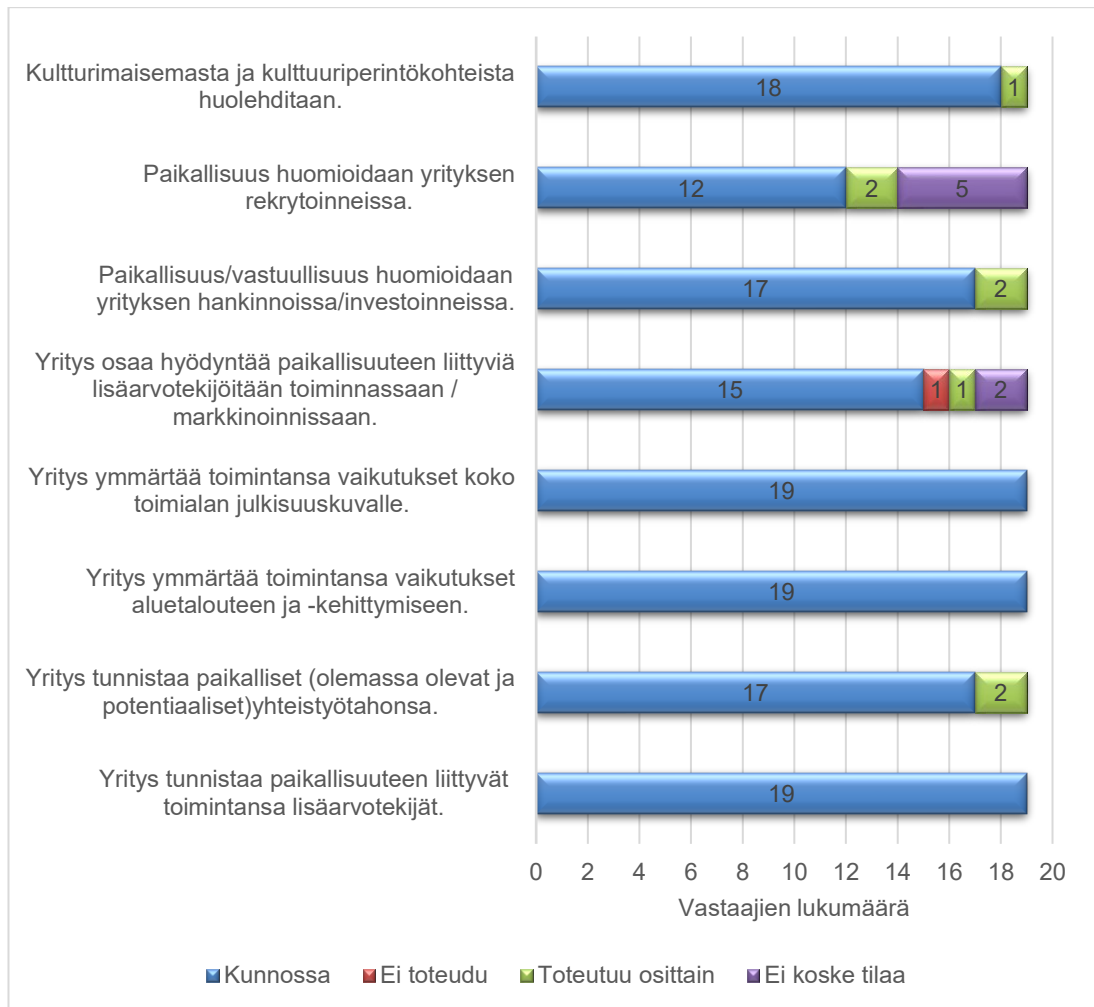
Ihmisenä kasvamista, jota kautta tulee kehittyminen. (viljatila)

Tämä osoittaa esihenkilöiden sitoutumisen kehittää itseään ja sitä kautta parantaa tilan johtamista ja henkilöstön hyvinvointia. Esihenkilötyön kehittämiseen panostaminen parantaa tilan toimivuutta ja henkilöstön sitoutumista.

Yhteenvedona voidaan todeta, että sosiaalinen vastuullisuus näkyy haastateltujen maatilayrittäjien vastauksissa monin tavoin erityisesti työn organisoinnin, henkilöstön hyvinvoinnin ja esihenkilötyön kautta. Maatilayrittäjillä on selkeä tahtotila kehittää toimintaansa vastuullisesti, mutta samalla ne kohtaavat haasteita, jotka vaikuttavat sosiaalisen vastuullisuuden toteutumiseen. Näitä ovat muun muassa rekrytoinnin vaikeudet ja työvoiman saatavuus.

6.3 Sosiaalinen vastuullisuus ja paikallinen hyvinvointi

Maatilayrittäjien vastauksista ilmenee, että paikallisuuteen liittyvässä sosiaalisen vastuullisuuden osa-alueessa monet asiat koetaan olevan kunnossa muun muassa ymmärrys toiminnan vaikutuksista koko toimialan julkisuuskuvaan, aluelouteen ja kehittymiseen sekä tunnistaa lisäarvotekijät. Ainoastaan yksittäiset yrittäjät ilmoittivat, että kulttuurimaiseman ja kulttuuriperintökohteista huolehtiminen, paikallisuuden huomioiminen rekrytoinneissa ja hankinnoissa/investoinneissa, paikallisuuteen liittyvien lisäarvotekijöiden hyödyntäminen toiminnassaan/markkinoinnissaan ja olemassa olevien ja potentiaalisten yhteistyötahojen tunnistaminen toteutuu osittain (kuvio 9).

Kuvio 9. Paikallisuuden toteutuminen maatilayrityksissä (n=19)

Vastuullisuuskartoituksen avointen vastausten sisällönanalyysin mukaan eteläsavolaiset maatilayrittäjät toimivat tulosten perusteella aktiivisesti paikallisuuden perustuen, mikä näkyy monin tavoin tilojen arjessa ja toiminnassa (taulukko 9). Paikallisuus on kiinteä osa maatilojen identiteettiä ja toimintatapoja. Sosiaalinen vastuullisuus näyttäytyy konkreettisina tekoina esimerkiksi yhteistyönä paikallisten toimijoiden kanssa, yhteisön tukemisena ja kulttuuriperinnön vaalimisena. Tärkeä osa maatilojen toimintaa on myös suoramyynti, jota harjoittaa yhdeksän aineistossa mukana olevaa maatilayrittäjää. Suoramyynti vahvistaa suoria yhteyksiä kuluttajiin ja tuo paikallisuuden arvot näkyviksi.

Taulukko 9. Paikallisuuden ja kulttuurin huomioiminen maatilayrityksissä

Kategoria	Teema	Koodi
Paikallisuus	Lisäarvotekijöiden tunnistaminen	Yrityksen vaikutus yhteisöön, lisäarvon tuottaminen ympäristölle
	Yhteistyötahojen tunnistaminen	Paikallisten toimijoiden tunnistaminen, verkostoituminen
	Vaikutukset aluetalouteen	Yhteisöllisyys, paikallistalouden tukeminen
	Toimialan julkisuuskuva	Julkisuuskuvan parantaminen, arvon ymmärtäminen tuotteessa
	Lisäarvotekijöiden hyödyntäminen	Markkinointi paikallisuuden avulla, tarinallistaminen
	Hankinnat ja investoinnit	Paikallisuuden huomioiminen hankinnoissa, vastuulliset investoinnit
	Rekrytointi	Paikallisten urakoitsijoiden ja työntekijöiden suosiminen
Kulttuuri	Kulttuurimaiseman säilyttäminen	Kulttuuriperinnön vaaliminen, maisemanhoito

6.3.1 Paikallisuuden huomioiminen

Monet maatilayrittäjät tiedostavat paikallisuuden tuomat lisäarvotekijät ja pyrkivät integroimaan ne omaan toimintaansa. Tilan rooli alueellisena toimijana näkyy esimerkiksi paikallisen työllisyyden tukemisessa ja alueen elinvoimaisuuden lisäämisessä. Maatilayrityksen toiminta ei rajoitu vain oman tilan rajojen sisäpuolelle, vaan sillä on laajempia vaikutuksia koko alueelle. Paikallisuuden hyödyntäminen näkyy erityisesti tilojen suoramyynnissä, jossa asiakkaille tarjotaan mahdollisuus ostaa tuotteita suoraan tilalta. Tämä vahvistaa tilojen paikallista identiteettiä ja luo suoria kontakteja kuluttajiin, mikä lisää vastuullisuuden ja läpinäkyvyyden kokemusta. Se edistää myös aluetaloutta erityisesti, koska se lisää tilojen tuloja ja tukee paikallista tuotantoa.

Tarinallistaminen on yksi keino hyödyntää paikallisuuden lisäarvotekijöitä markkinoinnissa. Suoramyynti tarjoaa yrittäjille mahdollisuuden kertoa tuotteidensa tarinaa suoraan asiakkaille ja korostaa paikallisuuden merkitystä. Useilla yrittäjillä on myös tilan omat nettisivut ja aktiiviset sosiaalisen median sivustot (Facebook, Instagram). Maatilayrittäjät ymmärtävät, että paikallisuus voi luoda vahvaa emotionaalista sidettä kuluttajiin, ja siksi sen merkitystä tuodaan esiin markkinointiviestinnässä. Tämä osoittaa, että yrittäjät pyrkivät kertomaan tarinoita omasta vastuullisuudestaan ja paikallisesta sitoutumisestaan, mikä lisää tuotteiden arvoa kuluttajien silmissä.

Paikallisten yhteistyökumppaneiden hyödyntäminen on keskeinen osa maatalojen sosiaalista vastuullisuutta. Verkostoituminen paikallisten kauppojen, muiden yrittäjien ja palveluntuottajien kanssa vahvistaa tilojen yhteisöllistä roolia ja tukee paikallistaloutta. Tämä kuvaa maatilayrittäjien pyrkimystä tunnistaa paikallisia yhteistyömahdollisuuksia, vaikka käytännön toteutus saattaakin vaatia vielä kehitystä. Tämä osoittaa myös yrittäjien sitoutumista paikallisuuteen ja halua rakentaa vahvoja paikallisia verkostoja.

Myös muiden pienyrittäjien kanssa yhteistyötä kotieläinpihan yhteydessä. (eläintila)

Eteläsavolaiset maatilayrittäjät tiedostavat toimintansa vaikutukset koko toimialan julkisuuskuvaan ja pyrkivät edistämään positiivista kuvaa paikallisesta maataloudesta. Tämä näkyy erityisesti siinä, miten yrittäjät tuovat esiin paikallisuuden merkityksen kuluttajille ja korostavat vastuullisia toimintatapoja. Kuluttajan halu maksaa tuotteesta enemmän kuvastaa maatilayrittäjien uskoa siihen, että vastuullisuus ja paikallisuus voivat luoda lisäarvoa myös taloudellisesti. Suoramyynti tuo tämän arvon konkreettisesti esiin, kun kuluttajat voivat nähdä, mistä heidän ruokansa tulee.

Tilojen vastuullisuutta mitataan myös siinä, miten maatilayrittäjät tekevät hankintoja ja investointeja. Paikallisuuden huomioiminen näissä päätöksissä on keskeinen osa sosiaalista vastuullisuutta. Yrittäjät pyrkivät suosimaan paikallisia tuotteita ja palveluita, vaikka taloudelliset haasteet voivat joskus tehdä tämän vaikeaksi.

Euro on joskus haastava tekijä. (viljatila)

Tämä heijastaa taloudellisten realiteettien vaikutusta vastuullisiin valintoihin. Myös maatalojen hankinnoissa ja investoinneissa hyödynnetään paikallista mahdollisuuksien mukaan. Maatilayrittäjien toiminta tukee paikallistaloutta ja yhteisön elinvoimaisuutta myös siten, että ne suosivat paikallisia urakoitsijoita ja työntekijöitä aina kun mahdollista. Vaikka taloudelliset tekijät saattavat asettaa rajoituksia, yrittäjät pyrkivät suosimaan lähialueen toimijoita, mikä vahvistaa paikallista taloutta ja työllisyyttä.

Urakoitsijat yms. ovat läheltä, jos ei omasta kunnasta saa niin naapurikunnasta seuraavaksi. (emolehmätila)

6.3.2 Kulttuurimaiseman säilyttäminen

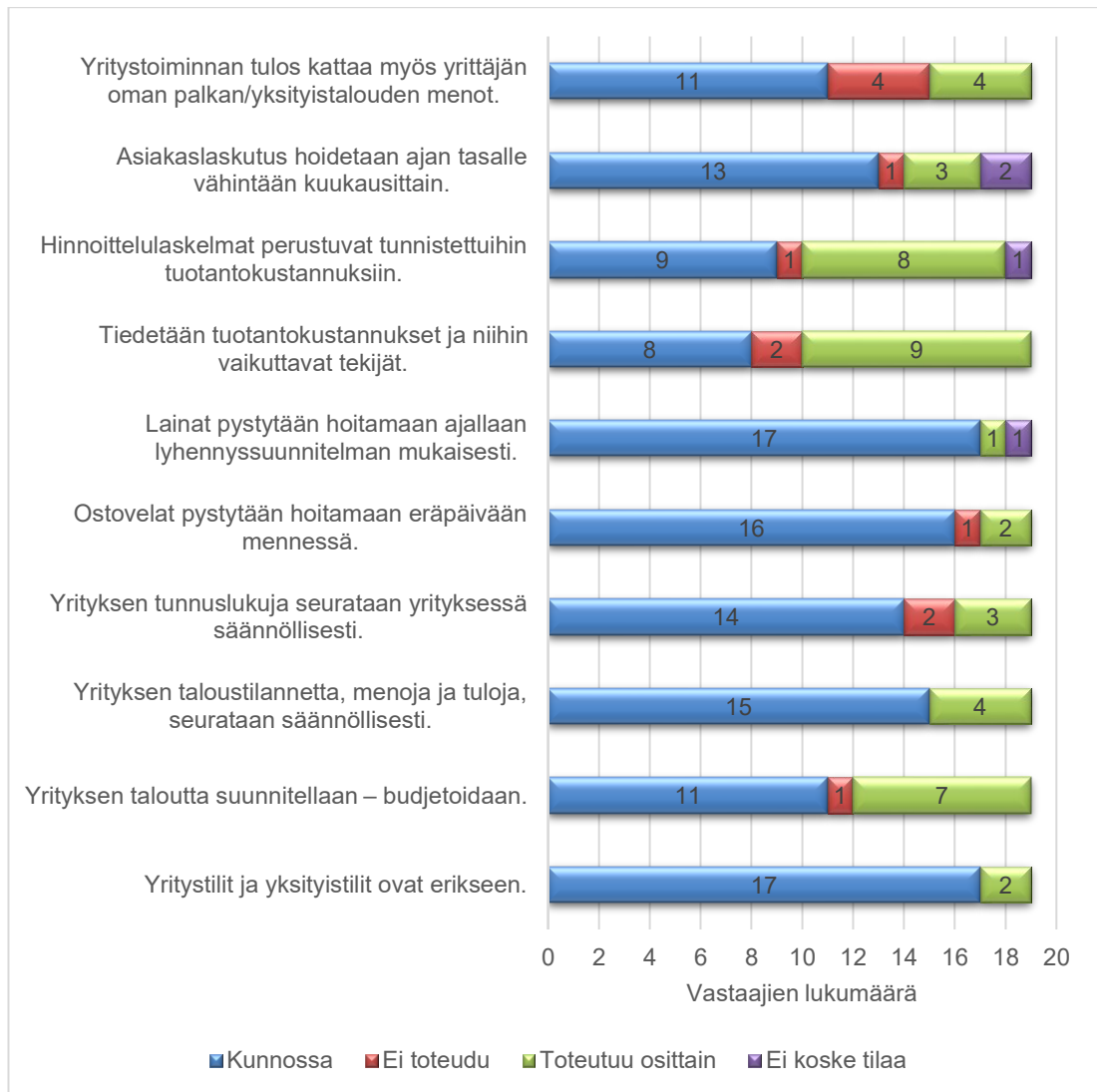
Maatilayrittäjillä on merkittävä rooli kulttuuriperinnön ja maiseman säilyttämisessä. Yrittäjien toiminta ei pelkästään muokkaa maisemaa, vaan se myös vaalii alueen kulttuurisia arvoja ja perinteitä. Suoramyynti tuo kuluttajat lähemmäksi maatilankulttuuria ja maisemaa, mikä lisää tietoisuutta ja arvostusta paikallista kulttuuriperintöä kohtaan.

Lampaat toimivat hyvin maisemanhoitajina. (lammastila)

Sosiaalinen vastuullisuus näkyy haastateltujen maatilayrittäjien vastauksissa konkreettisina tekoina, jotka tukevat paikallista yhteisöä, taloutta ja kulttuuria. Paikallisuuden korostaminen toiminnassa, paikallisten yhteistyötahojen hyödyntäminen, vastuulliset hankinnat ja kulttuurimaiseman säilyttäminen ovat merkittäviä tapoja, joilla yrittäjät edistävät sosiaalista vastuullisuutta. Suoramyynti korostaa näitä arvoja, luo suoria yhteyksiä kuluttajiin ja tukee tilojen paikallista identiteettiä. Vaikka haasteita taloudellisista paineiden takia on, maatilayrittäjät osoittavat sitoutumista yhteisön ja alueen hyvinvointiin. Tämä sitoutuminen vahvistaa paitsi yrittäjien omaa asemaa, myös laajemmin koko alueen elinvoimaisuutta ja kestävä kehitystä.

6.4 Taloudellinen vastuullisuus

Taloudelliseen vastuullisuuteen liittyvissä asioissa on haastattelujen tulosten mukaan parannettavaa, koska osalla maatilayrittäjistä siihen liittyvistä aihealueista toteutuu osittain tai ei ollenkaan. Toisaalta suurella osalla vastanneista yrittäjistä talousasioiden koetaan olevan kunnossa. Suurimpana epäkohtana on, että alle puolella maatilayrittäjistä yritystoiminnan tulos kattaa yrittäjän oman palkan tai yksityistalouden menot osittain tai ei ollenkaan. Alle puolella vastanneista on tietoa maatilayrityksensä tuotantokustannuksista ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Noin puolella vastanneista hinnoittelulaskelmat perustuvat tunnistettuihin tuotantokustannuksiin osittain. Alle puolella maatilayrityksistä taloutta suunnitellaan ja budjetoidaan. Suurimmalla osalla maatilayrittäjistä lainat saadaan hoidettua maksuohjelman mukaisesti, ostovelat saadaan maksettu eräpäivään mennessä, taloustilannetta sekä yrityksen tunnuslukuja seurataan säännöllisesti ja yritystililit ovat erillään yksityistileistä (kuvio 10).

Kuvio 10. Maatilayritysten taloudenhallinnan toteutuminen (n=19)

Taloudellisen vastuullisuuden toteutumista tarkastellaan taulukossa 10 olevien vastuullisuuskartoitusten avointen vastausten sisällönanalyysistä saatujen kategorioiden kautta. Kategoriat ovat taloudenhallinta ja suunnittelu, taloudellinen seuranta ja reagointi, tuotantokustannusten hallinta ja hinnoittelu sekä asiakaslaskutus ja yritystoiminnan tulos.

Taulukko 10. Maatilyrittäjien taloudenhallinnan ja -seurannan osa-alueet

Kategoria	Teema	Koodi
Taloudenhallinta ja suunnittelu	Yritystililt ja yksityistililt erikseen	talous, budjetointi, suunnittelu, erillisyys
	Yrityksen talouden suunnittelu	
	Yksityis- ja yritystilien erillisyys	
	Budjetointikäytännöt	
Taloudellinen seuranta ja reagointi	Yrityksen talouden seuranta	seuranta, analysointi, velanhoito, rahoitus
	Yrityksen tunnuslukujen seuranta	
	Ostovelkojen hoitaminen ajallaan	
	Lainojen hoitaminen suunnitelman mukaisesti	
	Seurannan ajantasaisuus	
	Tunnuslukujen seuranta säännöllisesti	
Tuotantokustannusten hallinta ja hinnoittelu	Tuotantokustannusten tunteminen	kustannukset, hinnoittelu
	Hinnoittelulaskelmat perustuvat kustannuksiin	
Asiakaslaskutus ja yritystoiminnan tulos	Asiakaslaskutus ajan tasalla	laskutus, tuloslaskenta

6.4.1 Taloudenhallinta, suunnittelu, seuranta ja reagointi

Taloudenhallinta ja suunnittelu ovat maatilyrittäjien taloudellisen vastuullisuuden ytimessä, mutta käytännöt vaihtelevat suuresti eri yrittäjien välillä. Yleisesti ottaen yrittäjät erottavat yritystilinsä ja yksityistilinsä, mikä luo järjestelmällisyyttä ja vähentää sekaannusten riskiä.

Talouden suunnittelussa ja budjetoinnissa esiintyy huomattavaa vaihtelua, ja suunnittelukäytännöt vaihtelevat muodollisista budjeteista epävirallisempiin menetelmiin. Osa maatilyrittäjistä harjoittaa suunnittelua järjestelmällisesti yksinkertaisilla välineillä, mutta yhteistyö tilitoimiston kanssa tuo tarkkuutta ja ulkopuolista asiantuntemusta suunnitteluun.

Ruutuvihkoon suunnitellaan ja tilitoimiston kanssa keskustellaan asiasta. (emoleh-mättila)

Monilla maatilayrittäjillä budjetointi tapahtuu epävirallisemmin ja ilman kirjallisia dokumentteja, mikä voi vaikuttaa suunnittelun tarkkuuteen. Suunnittelua tehdään usein intuitiivisesti ilman varsinaista budjettia. Monimuotoisen tuotannon hallinta vaikeuttaa myös taloudellista suunnittelua ja budjetointia.

Karkean tason budjetointia päässä. (viljatila)

Useat maatilayrittäjät eivät tee budjetointia kirjallisesti, mikä voi aiheuttaa suunnittelussa puutteita ja lisätä taloudellisia riskejä. Budjetointi tehdään osittain muistinvaraisesti ja osittain paperille. Tämä lähestymistapa voi johtaa siihen, että suunnittelun tarkkuus jää vähäiseksi, eikä tuotannon ja talouden muutoksia voida ennakoida yhtä tarkasti kuin kirjallisilla budjeteilla. Muutamat maatilayrittäjät eivät tee budjetointia ollenkaan, mutta hankinnat ja investoinnit suunnitellaan kuitenkin jollakin tasolla. Tämä kertoo siitä, että vaikka systemaattinen budjetointi puuttuu, päätöksiä tehdään harkiten, mikä on tärkeä osa taloudellista hallintaa. Budjetointi voi tapahtua yksinkertaisesti ja käytännönläheisesti paperille merkitsemällä siihen mitä ja milloin tehdään. Tällainen lähestymistapa antaa jonkinlaista ohjausta talouden hallintaan, vaikka se ei olisikaan yhtä systemaattinen kuin kattava budjetti.

Taloudellinen seuranta ja reagointi ovat keskeisiä osa-alueita tilojen taloudellisessa vastuullisuudessa. Useimmat maatilayrittäjät seuraavat säännöllisesti taloustilannettaan, menoja ja tuloja, mikä auttaa niitä ylläpitämään taloudellista tasapainoa ja sopeutumaan nopeasti muuttuviin olosuhteisiin. Tunnuslukujen seuranta vaihtelee yrittäjittäin ja siihen liittyy erilaisia käytäntöjä ja haasteita. Joillakin maatilayrittäjillä seuranta rajoittuu tilinpäätöksen yhteyteen, jolloin analysointi tapahtuu vasta tilikauden lopussa.

Ei välitilinpäätöstä, analysointi tapahtuu tilinpäätöstä tehdessä, joka tehdään itse. (viljatila)

Tämä viittaa siihen, että vaikka tilinpäätöstä analysoidaan, se tehdään vasta tilikauden lopussa, mikä saattaa heikentää mahdollisuuksia reagoida ajoissa mah-

dollisiin taloudellisiin haasteisiin. Toisilla yrittäjillä seuranta tapahtuu kuukausittain arvonlisäveron kautta, mikä osoittaa, että talouden tarkkailu on rutiininomaista, mutta perusteellisempi analyysi jää puuttumaan.

Kk-alvin mukaan tarkkaillaan, varsinaista tilinpäätösanalyysiä ei ole tehty. (emolehmätila)

Maksuvalmiuden seuranta ja kassanhallinta ovat monilla yrittäjillä keskeisessä asemassa taloudenhoidossa. Maatilayrityksissä pyritään säilyttämään riittävä likviditeetti, mikä auttaa selviytymään arjen taloudellisista velvoitteista.

Maksuvalmiudesta ja kassasta pidetään huolta. (emolehmätila)

Joissakin tapauksissa yrittäjät ovat joutuneet sopeuttamaan suunnitelmiaan taloudellisen tilanteen parantamiseksi, mikä osoittaa, kuinka talouden seuranta ja suunnitelmien päivittäminen voivat auttaa pääsemään taloudellisesti kestäväälle pohjalle.

Takamatkaa ollut viime vuosina --- Nyt tilanne parempi, kun suunnitelmaa on muutettu. (emolehmätila)

Kannattavuuden seuranta ja analyysi ovat myös tärkeitä maatilayrittäjien taloudelliselle menestykselle. Jotkut yrittäjät käyttävät kannattavuuskirjanpitoa, joka mahdollistaa jatkuvan seurannan ja auttaa tunnistamaan, mitkä osa-alueet vaativat parannuksia. Toisilla yrittäjillä analysointi tehdään tilinpäätöksen yhteydessä, mikä auttaa tunnistamaan yritystoiminnan vahvuuksia ja heikkouksia sekä reagoimaan tarvittaviin muutoksiin seuraavalla tilikaudella.

Seurantakäytännöt voivat olla myös hyvin yksinkertaisia ja osittain ulkoistettuja. Jotkut maatilayrittäjät seuraavat talouden tunnuslukuja vain veroilmoituksen yhteydessä, mikä viittaa siihen, että tilanne tarkistetaan vuosittain ilman jatkuvaa seurantaprosessia. Toisaalta joillakin yrittäjillä pankki seuraa tilan kannattavuutta ja vertaa sitä muihin tiloihin, mikä voi antaa arvokasta tietoa taloudellisesta tilanteesta suhteessa muihin alan toimijoihin.

Seurannan ja reagoinnin yhteydessä myös kassavirran hallinta on tärkeää. Seuranta kattaa sekä maatilaa että metsätalouden, mikä on erityisen tärkeää maati-

layrittäjille, joilla on monipuolista toimintaa. Maksuvelvoitteisiin reagointi on toisinaan joustavaa, mikä osoittaa, että yrittäjät pystyvät neuvottelemaan maksuajoista, jos taloudellinen tilanne sitä vaatii.

Yhteenvedona haastattelujen vastausten pohjalta voidaan todeta, että yrittäjien taloudenhallinnan ja suunnittelun käytännöissä on selviä eroja. Vaikka osa yrittäjistä suunnittelee talouttaan järjestelmällisesti ja asiantuntijan tukemana, monilla yrittäjillä suunnittelu on epämuodollisempaa ja perustuu henkilökohtaiseen kokemukseen ja muistiin. Tämä asettaa haasteita taloudellisen vastuullisuuden toteutumiselle, ja maatilayrittäjät voisivat hyötyä suunnitelmallisuuden lisäämisestä, budjetoinnin tarkentamisesta ja kirjallisten budjettien laatimisesta. Tällaiset parannukset voisivat auttaa yrittäjiä paremmin hallitsemaan taloudellisia riskejä ja tekemään harkittuja päätöksiä muuttuvassa toimintaympäristössä.

Talouden seuranta ja reagointi vaihtelevat merkittävästi eri maatilayrittäjien kesken. Vaikka useat seuraavat talouttaan säännöllisesti ja pystyvät reagoimaan muutoksiin, on myös niitä, joilla seuranta keskittyy tilinpäätösten yhteyteen tai tapahtuu epäsäännöllisesti. Parantamalla seurannan säännöllisyyttä ja syventämällä analyysiä yrittäjät voisivat parantaa kykyään tunnistaa ja korjata taloudellisia haasteita ennakoivasti, mikä vahvistaisi niiden taloudellista kestävyyttä ja kilpailukykyä.

6.4.2 Tuotantokustannusten hallinta ja hinnoittelu

Tuotantokustannusten hallinta ja hinnoittelu ovat keskeisiä tekijöitä maatalojen taloudellisessa vastuullisuudessa. Suurin osa maatilayrittäjistä ymmärtää tuotantokustannukset ja niiden vaikutukset, mikä auttaa yrittäjiä hinnoittelemaan tuotteensa realistisesti ja kannattavasti. Kaikilla tuotantokustannusten hallinta ei kuitenkaan ole yhtä tarkkaa.

Ei tuoreita rehuntuotantokustannuslaskelmia tällä hetkellä, mutta niitä on laskettu ja ymmärretään kustannustenmuodostuminen. (emolehmätila)

Tämä osoittaa, että vaikka yrittäjällä on yleinen käsitys kustannuksista, päivitettyjen laskelmien puute voi johtaa siihen, että nykyiset kustannusmuutokset jäävät huomiotta. Joissakin tapauksissa tarkkuutta olisi parannettava tietyillä osa-alueilla, vaikka suurimmat kustannukset tunnettaisiinkin.

Eryityisesti alkutuotannon kustannusten seuranta voi olla haasteellista. Joillakin tiloilla alkutuotannon ja lihantuotannon kustannuksia ei tunneta tarkasti, mutta myöhempien vaiheiden kustannukset tunnetaan paremmin. Tämä voi vaikuttaa koko tuotantoketjun kannattavuuteen ja hinnoitteluun. Kustannusten tarkempi laskenta voisi auttaa maatilayrittäjiä optimoimaan tuotantoprosesseja ja parantamaan kannattavuutta.

Yrittäjien tuotantokustannusten hallinnan haasteet liittyvät usein yksittäisten kuluerien tuntemukseen ja laskennan tarkkuuteen. Esimerkiksi säilörehun tuotantokustannusta ei aina tiedetä tarkasti, mikä voi johtaa siihen, että hintojen asettaminen perustuu osittain arvioihin. Tämä korostaa tarvetta tarkemmalle laskennalle, jotta hinnoittelupäätökset voivat pohjautua mahdollisimman tarkkoihin tietoihin.

Säilörehun tuotantokustannusta ei tiedetä. (lammastila)

Hinnoittelulaskelmat perustuvat yrittäjillä usein tunnistettuihin tuotantokustannuksiin, mutta tarkkuudessa on toisinaan parantamisen varaa. Joillekin maatilayrittäjille kustannusten seuraaminen on vaikeaa.

Aika haastavaa, suurimmaksi osin. (sikatila)

Eryityisesti yksittäisiä tehtäviä esimerkiksi lumitöitä, hinnoitellaan toisinaan vain summittaisesti. Tämä viittaa siihen, että pienempien toimintojen kustannusten laskemiseen ei aina kiinnitetä riittävästi huomiota, mikä voi johtaa tulojen ja kulojen epätasapainoon. Suurimpia mainittuja kustannuksia ovat polttoaine ja urakointikustannus, mikä korostaa sitä, että energian hinnan nousu ja ulkopuolisten palveluiden käyttö voivat olla merkittäviä kustannuseriä, joihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Haastattelutulosten yhteenvedona voidaan todeta, että tuotantokustannusten hallinnassa ja hinnoittelussa on maatilayrittäjillä sekä vahvuuksia että kehityskohteita. Yrittäjien on tärkeää päivittää kustannuslaskelmiaan säännöllisesti ja tarkentaa niitä erityisesti yksittäisten segmenttien ja tuotteiden osalta. Tämä auttaa yrittäjiä optimoimaan tuotantoprosessejaan, hinnoittelemaan tuotteensa realisti-

sesti ja parantamaan kannattavuuttaan kilpailuilla markkinoilla. Tarkempi kustannusten hallinta luo maatilayrittäjille myös paremmat mahdollisuudet tehdä strategisia päätöksiä ja reagoida nopeasti talouden muutoksiin.

6.4.3 Asiakaslaskutus ja yritystoiminnan tulos

Asiakaslaskutus ja yritystoiminnan tulos ovat tilojen taloudellisen vastuullisuuden keskeisiä mittareita, sillä ne vaikuttavat suoraan maatilayritysten kassavirtaan ja liiketoiminnan kannattavuuteen. Useimmat maatilayrittäjät hoitavat asiakaslaskutuksen säännöllisesti, mikä ylläpitää tasaista rahavirtaa ja varmistaa maksujen ajantasaisuuden. Asiakaslaskutuksen hoitaminen ajan tasalle vähintään kuukausittain osoittaa, että maatilayrittäjien laskutusprosessi on hallinnassa ja laskutukset suoritetaan säännöllisesti.

Kaikilla maatilayrittäjillä laskutuskäytännöt eivät kuitenkaan ole yhtä järjestelmällisiä, mikä saattaa vaikuttaa tilojen taloudelliseen tilanteeseen. Joillakin yrittäjillä laskutuksen säännöllisyys vaihtelee asiakastyypeittäin ja riippuu myös ulkoisista tekijöistä, kuten tukien saapumisesta, mikä voi aiheuttaa haasteita ennakoida kassavirtaa tarkasti.

Tukkuasiakkaat pyritään laskuttamaan säännöllisesti, vähittäisasiakkaat sopimuksen mukaan ja tukien tultua. (viljatila)

Osa yrittäjistä laskuttaa vasta kauden päätyttyä, mikä voi viivästyttää maksujen kertymistä. Laskutuskäytäntöjen säännöllisyyden puute näkyy myös urakointitoissa, joita hoidetaan kausiluontoisesti. Tämä projektikohtainen käytäntö voi johtaa vaihtelevaan kassavirtaan ja vaikuttaa tilan taloudelliseen ennustettavuuteen. Joillakin tiloilla laskutus tapahtuu kyllä, mutta ei riittävän säännöllisesti, mikä voi aiheuttaa likviditeettiongelmia ja lisätä tarvetta tehostaa maksamattomien laskujen hallintaa.

Yritystoiminnan tulos on tärkeä mittari, joka osoittaa, kuinka kannattavasti yrittäjä pystyy toimimaan ja kattamaan sekä liiketoimintakulut että omat henkilökohtaiset menot. Useilla yrittäjillä yritystoiminnan tulos riittää kattamaan yrittäjän palkan ja yksityistalouden menot. Tämä osoittaa, että tilan liiketoiminta on riittävän kannattavaa turvaamaan yrittäjän elannon. Joillakin yrittäjillä yritystoiminnan tulos ei yksinään riitä kattamaan yrittäjän palkkavaatimuksia ja lisätuloja haetaan muualta.

Oma palkkavaatimus ei riittävällä tasolla toteudu, vähäistä urakointituloa maatala-toiminnan lisäksi. (emolehmätila)

Joillakin yrittäjillä yritystoiminnan tulos ei ole ainoa tulonlähde, mikä voi vaikuttaa tilan riippumattomuuteen ja taloudelliseen vakauteen. Tämä osoittaa, että perheen talous nojaa myös ulkopuolisiin palkkatuloihin ja se voi auttaa tasaamaan kausivaihteluita. Tämä tilanne ei ole poikkeuksellinen, sillä monet maatilayrittäjät tarvitsevat lisätuloja muun liiketoiminnan tai perheenjäsenen palkkatöiden kautta.

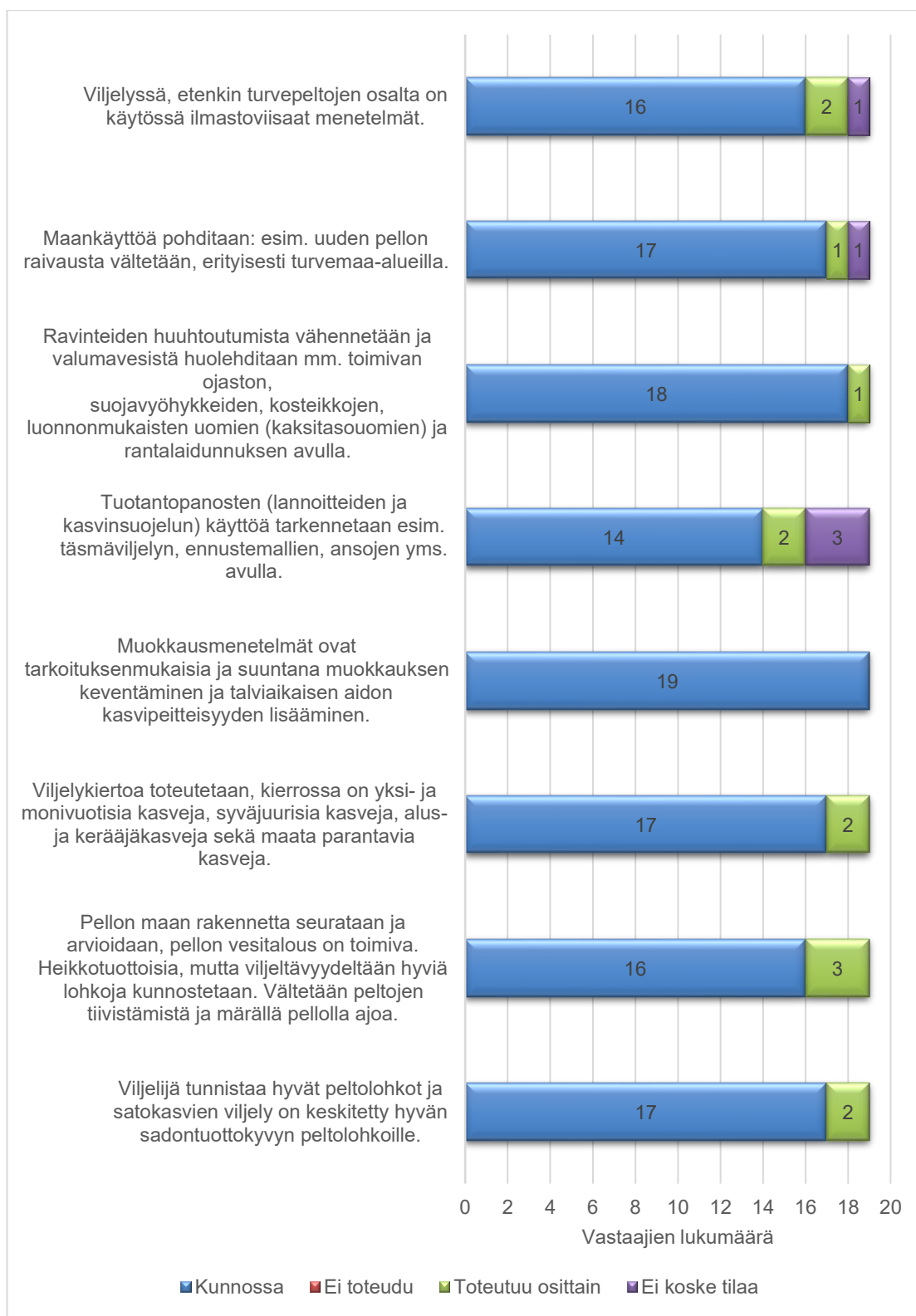
Yritystoiminnan tuloksen parantamiseksi yrittäjät pyrkivät kehittämään toimintaansa, vaikka kaikki eivät aina tavoittele merkittävää kasvua. Joidenkin yrittäjien tavoitteena on ylläpitää toimintaa itsenäisesti ilman ulkopuolista tukea, ja osa on tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseensa ja kykenevät sopeutumaan talouden haasteisiin.

Tavoite että pyörii omillaan. (lammastila)

Haastattelutuloksien perusteella asiakaslaskutus ja yritystoiminnan tulos ovat merkittäviä taloudellisen vastuullisuuden osa-alueita, joilla on suora vaikutus tilojen kannattavuuteen ja jatkuvuuteen. Maatilayrittäjien olisi hyödyllistä kehittää laskutuskäytäntöjään säännöllisemmäksi ja tehostaa maksujen seurantaan, jotta kassavirta pysyisi tasaisena ja ennustettavana. Yritystoiminnan tuloksen parantaminen edellyttää paitsi tehokasta kustannusten hallintaa myös tarkempaa seurantaan, mikä tukee taloudellisten päätösten tekemistä ja mahdollistaa toiminnan jatkuvan kehittämisen kohti parempaa taloudellista kestävyyttä.

6.5 Ekologinen vastuullisuus, ravinnehuuhtoutumat ja ilmasto

Haastateltujen maatilayrittäjien vastauksissa ilmenee, että ravinnehuuhtoumien hallinnan ja ilmaston osalta koetaan asioiden olevan pääosin kunnossa. Muutamat yrittäjät ovat vastanneet toimenpiteiden toteutuvan osittain. Kaikki vastanneet ovat kokeneet, että peltojen muokkausmenetelmät ovat tarkoituksenmukaisia ja suuntana on sen keventäminen ja talviaikaisen kasvipeitteisyyden lisääminen (kuvio 11).

Kuvio 11. Ekologisten viljelykäytäntöjen toteutuminen maatilayrityksissä (n=19)

Ekologisen vastuullisuuden ravinnehuuhtoutumien hallintakeinoja ja ilmastotoimenpiteitä eteläsavolaisilla maatiloilla tarkastellaan vastuullisuuskartoitusten avointen vastausten sisällönanalyyssissä esiin nousseiden kategorioiden kautta:

ravinnehuuhtoumien hallinta, pellon maan rakenne ja vesitalous, viljelykierto ja kestävä maankäyttö, ilmastoviisaat toimet ja eroosion hallinta (taulukko 11).

Taulukko 11. Maatilayrittäjien ekologisesti kestävä viljelykäytännöt ja ilmastotoimet

Kategoria	Teema	Koodi
Ravinnehuuhtoumien hallinta	Tilakohtaiset käytännöt	Ravinnehuuhtoumien vähentäminen
	Eroosion torjunta	Eroosion hallinta
Pellon maan rakenne ja vesitalous	Maanrakenteen ylläpito	Maan rakenteen seuranta
	Eroosion torjunta	Tiivistämisen välttäminen
Viljelykierto ja kestävä maankäyttö	Viljelykierron toteutus	Monipuolinen viljelykierto
	Maankäyttöperiaatteet	Kestävä maankäyttö
Ilmastoviisaat toimet	Turvemaiden käsittely	Turvemaiden ilmastovii-saus
	Ilmastostrategiat	Ilmastostrategian visuali-sointi
Eroosion hallinta	Täsmäviljely ja resurssite-hokkuus	Panosten tehokas käyttö
	Panosten käytön opti-mointi	Täsmäviljelyn teknologiat

6.5.1 Ravinteiden hallinta, peltomaan rakenne ja vesitalous

Ravinnehuuhtoumien hallinta on tärkeä osa eteläsavolaisten maatilayrittäjien ekologista vastuullisuutta. Useat maatilayrittäjät ovat ottaneet käyttöön laaja-alaisia toimenpiteitä vähentääkseen ravinteiden valumista vesistöihin. Useimmat yrittäjät hyödyntävät toimivia ojastoja, suojavyöhykkeitä, kosteikkoja ja luonnonmukaisia uomia. Erityisesti huomio kiinnittyy yrittäjiin, jotka ovat ottaneet käyttöön kaksitasouomat ja rantalaidunnuksen.

Näistä huolimatta kaikkien maatilayrittäjien osalta toimenpiteiden tehokkuus ja toteutus eivät ole täysin ongelmattomia. Esimerkiksi jaloittelutarhojen kohdalla on haasteita valumien kanssa, koska kalkkikivi tekee kovan pinnan, mikä vaikeuttaa valumavesien ohjaamista. Osa maatilayrittäjistä on havainnut, että suunnitellut toimenpiteet eivät aina etene aikataulussa, mikä viittaa resurssien ja työvoiman riittävyyteen liittyviin ongelmiin, jotka hidastavat ympäristötoimien täysimittaista toteutusta.

Peltomaan rakenne ja vesitalous ovat keskeisiä tekijöitä tilojen ekologisen kestävyden kannalta. Maatilayrittäjät seuraavat tarkasti maan rakennetta ja pyrkivät

varmistamaan hyvän vesitalouden. Suurimmalla osalla tiloista peltomaan rakennetta seurataan ja arvioidaan, ja pellon vesitalous on toimiva. Heikkotuottoisia viljeltävyydeltään hyviä lohkoja kunnostetaan ja huonompia lohkoja jopa metsitetään. Tämä ilmentää yrittäjien aktiivista lähestymistapaa pellon kunnon ylläpitoon ja parantamiseen, mikä tukee myös maaperän hiilensidontakyvyn parantamista.

Eriyisesti yrittäjät välttävät peltojen tiivistämistä ja ajamista märillä pelloilla, mikä auttaa säilyttämään maan vedenpidätyskyvyn ja vähentää eroosiota. Tämä ei ainoastaan paranna vesitaloutta, vaan myös maaperän kykyä sitoa hiiltä säilyy parempana, mikä on keskeistä ilmastovaikutusten hallinnassa. Toisaalta haasteet vesitalouden hallinnassa ovat näkyvissä yrittäjillä, joiden pellot sijaitsevat epäsuotuisissa maasto-olosuhteissa kuten järven pinnan alapuolella. Tämä luo jatkuvia haasteita pellon vesitalouden hallinnalle. Tämä esimerkki osoittaa, että paikalliset olosuhteet voivat rajoittaa vesitalouden toimenpiteiden tehokkuutta, vaikka tilat pyrkisivät aktiivisesti ylläpitämään peltojen kuntoa.

6.5.2 Viljelykierto ja kestävä maankäyttö

Viljelykierto on merkittävässä roolissa maatilayrittäjien kestävästä viljelyn periaatteissa. Yrittäjät panostavat monipuolisiin kiertoihin, joissa hyödynnetään yksi- ja monivuotisia sekä syväjuurisia kasveja, alus- ja kerääjäkasveja ja maata parantavia kasveja. Tämä monimuotoisuus parantaa maaperän rakennetta, vähentää eroosioriskiä ja lisää maan kykyä sitoa hiiltä. Hiilensidonnan merkitys korostuu erityisesti syväjuuristen ja maata parantavien kasvien käytössä, jotka auttavat sitomaan hiiltä syvälle maaperään.

Osalla yrittäjistä viljelykierron toteutus on kuitenkin monimutkaisempaa ja vaatii erilaista lähestymistapaa. Tämä voi auttaa rikkakasvien torjunnassa, mutta samalla se voi lisätä eroosioriskiä ja heikentää maan hiilensidontaa hetkellisesti. Toisaalta monivuotisten nurmien viljely ja talviaikainen kasvipeitteisyys ovat tehokkaita keinoja sitoa hiiltä.

Pelkkä nurmiviljely, rikkojen takia kynnetty, kyntö syksyllä uusimisen yhteydessä, kevytmuokkausta myös. (emolehmätila)

Maankäytön kestävyteen kiinnitetään erityistä huomiota ja uusia peltoja raivataan harvoin erityisesti turvemaa-alueilla. Lisäksi maatilayrittäjät tutkivat mahdollisuuksia hyödyntää perinnebiotooppeja. Tämä osoittaa, että viljelijät pyrkivät aktiivisesti sopeuttamaan maankäyttöä ympäristöystävällisemmäksi ja tukemaan biodiversiteettiä.

Alueiden käyttöä pohditaan ja perinnebiotooppien mahdollisuuksia. (maitotila)

6.5.3 Ilmastoviisaat toimet ja eroosion hallinta

Ilmastoviisaat toimet kuten muokkaustapojen keventäminen ja kasvipeitteisyyden lisääminen ovat laajasti käytössä erityisesti turvepeltojen osalta. Ilmastoviisaat menetelmät kertovat maatilayrittäjien halusta vähentää päästöjä ja parantaa hiilensidontaa. Hiilensidonnan edistäminen on erityisen tärkeää turvepeltojen kohdalla, sillä ne voivat toimia merkittävänä hiilivarastoina, jos niiden muokkaus-tarve pidetään vähäisenä. Jotkut yrittäjät kuitenkin kokevat, että ilmastoviisaita menetelmiä voisi hyödyntää laajemmin, jos taloudelliset resurssit sen sallivat. Tämä korostaa rahoituksen ja tukijärjestelmien merkitystä ilmastoviisaiden käytäntöjen edistämisessä.

Voisi tehdä enemmän, mutta sille ei saa korvausta. (emolehmätila)

Tuotantopanosten käytön optimointiin panostetaan myös täsmäviljelyn avulla. Tuotantopanosten (lannoitteiden ja kasvinsuojelun) käyttöä tarkennetaan esimerkiksi täsmäviljelyn ennustemallien, ansojen yms. avulla. Tämä tarkkuusviljely auttaa minimoimaan turhia tuotantopanosten käyttäjiä, mikä vähentää ympäristökuormitusta ja parantaa taloudellista kestävyttä. Maatilayrittäjät pyrkivät myös torjumaan eroosiota suunnittelemalla maankäyttöä tarkasti ja parantamalla pellon vesitaloutta esimerkiksi uuden pellon raivausta vältetään erityisesti turvemaa-alueilla. Näillä toimilla pyritään vähentämään eroosioriskiä ja säilyttämään maaperän rakennetta. Eroosion hallinta on haastavaa erityisesti niillä yrittäjillä, joilla maaperä tai ilmasto asettavat lisävaatimuksia.

Luomun takia kynnettävä, silti kasvipeitteisyys n. 80 %. (emolehmätila)

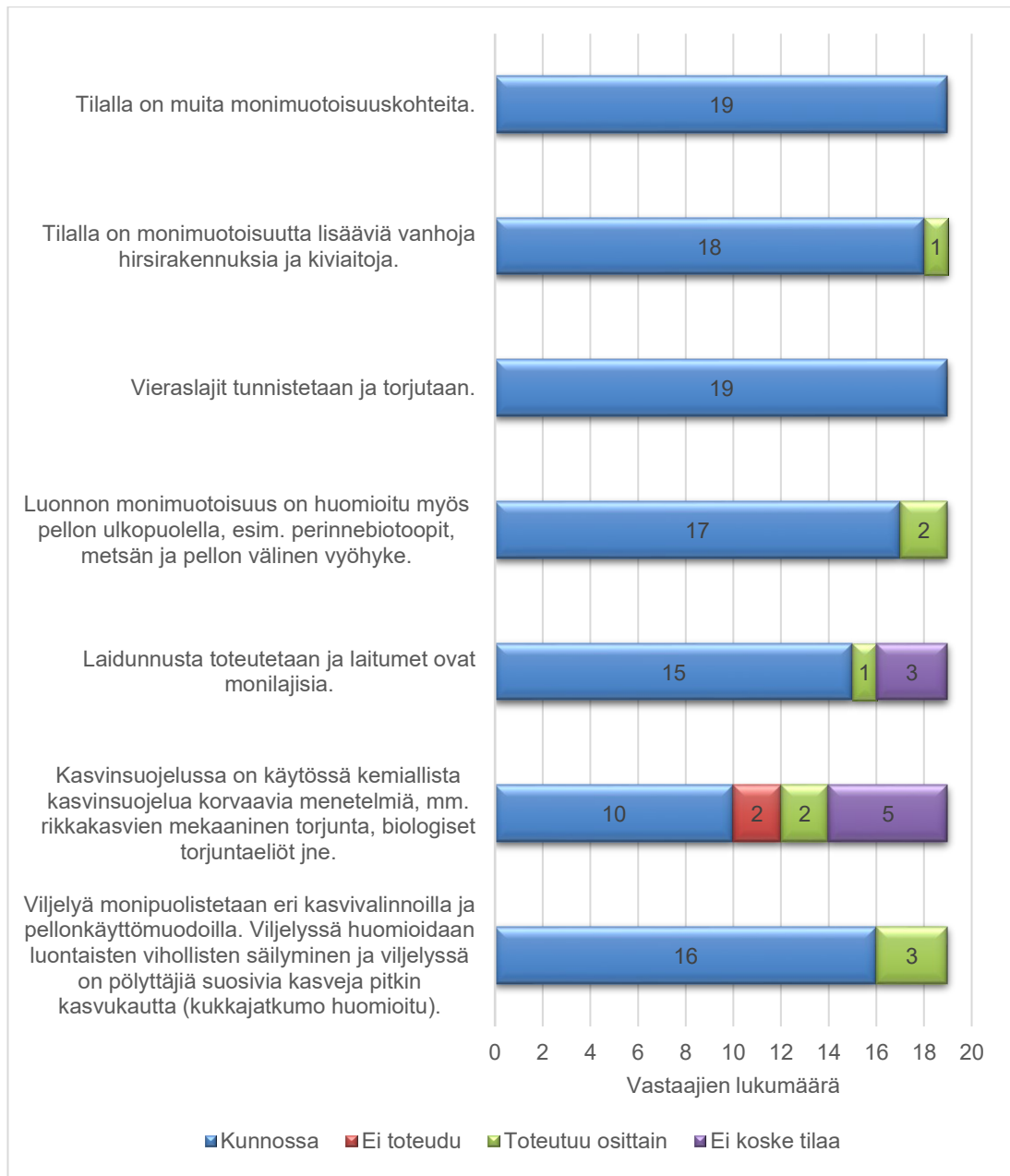
Tämä kertoo yhdestä käytännön kompromissista, jossa maankäytön kestävyys ja tuotantotarpeet pyritään tasapainottamaan. Kasvipeitteisyyttä ylläpidetään niin

pitkälle kuin mahdollista, mutta käytännön tarpeet voivat edellyttää kyntämistä, mikä voi altistaa pellot eroosiolle ja samalla vähentää maaperän kykyä sitoa hiiltä.

Haastattelutulosten perusteella eteläsavolaiset maatilayrittäjät ovat sitoutuneet ekologisesti vastuullisiin käytäntöihin, mutta niiden toteutuksessa esiintyy vaihtelua yrittäjien välillä. Monet yrittäjät kohtaavat konkreettisia haasteita, jotka vaikeuttavat toimenpiteiden täysimittaista hyödyntämistä. Näitä ovat resurssien puute ja paikallisten olosuhteiden rajoitteet. Vaikka toteutuksen taso vaihtelee, useimmat yrittäjät osoittavat selkeää pyrkimystä vähentää ympäristövaikutuksia ja parantaa kestävyyttä toiminnassaan. Tässä näkyy vahva halu sopeutua ja reagoida ympäristöhaasteisiin tilakohtaisin toimin. Jatkuva kehitys, tuki ja tilakohtainen sopeutuminen ovat avainasemassa näiden käytäntöjen onnistuneessa toteuttamisessa.

6.6 Ekologinen vastuullisuus ja luonnon monimuotoisuus

Maatilayritysten ympäristövastuullisuuteen liittyy myös monimuotoisuutta edistävät toimet. Tulosten perusteella (kuviot 12) valtaosa vastanneista yrittäjistä kokee monimuotoisuuteen liittyvien asioiden olevan pääsääntöisesti kunnossa muun muassa tiloilla on monimuotoisuuskohteita ja vieraslajit tunnistetaan sekä torjutaan. Suurimmalla osalla monimuotoisuutta lisäävät vanhat hirsirakennukset ja kiviaidat, perinnebiotoopit, metsän ja pellon väliset vyöhykkeet, monilajiset laidunneuksissa olevat pellot ovat kunnossa. Viljelyä monipuolistetaan eri kasviviljoilla ja pellonkäyttömuodoilla. Ainoastaan kemiallisen kasvinsuojelun korvaavien menetelmien käyttö ei toteudu tai toteutuu osittain muutamalla maatilayrittäjällä. Luomutilan yrittäjät ovat vastanneet, ettei kohta koske heitä.

Kuvio 12. Monimuotoisuuden toteutuminen maatilayrityksissä (n=19)

Ekologisen vastuullisuuden monimuotoisuutta edistäviä toimenpiteitä eteläsavolaisilla mautiloilla tarkastellaan vastuullisuuskartoitusten avoimien vastausten sisällönanalyyseissä esiin nousseiden kategorioiden kautta: viljelykäytännöt, luonnon monimuotoisuuden edistäminen ja ympäristön suojele (taulukko 12).

Taulukko 12. Maatilyrittäjien monimuotoisuutta ja ympäristönsuojelua edistävät käytännöt

Kategoria	Teema	Koodi
Viljelykäytännöt	Viljelyn monipuolistaminen	Kasvivalinnat, pellonkäyttömuodot
	Kasvinsuojelu	Kemiallisten menetelmien korvaaminen
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen	Luonnon monimuotoisuuden huomiointi	Perinnebiotoopit ja metsäpelto vyöhykkeet
	Rakenteelliset monimuotoisuuskohteet	Vanhat rakennukset ja kiviaidat
	Lisämonimuotoisuuskohteet	Linnunpöntöt, hyönteishotellit
Ympäristön suojelu	Vieraslajien torjunta	Vieraslajit tunnistetaan ja torjutaan
	Laidunnus	Monilajiset laitumet

6.6.1 Viljelykäytännöt ja luonnon monimuotoisuuden edistäminen

Viljelykäytännöissä keskeinen kehitys on tapahtunut kasvien monipuolisen käytön ja kestävien kasvinsuojelumenetelmien kautta. Useat maatilyrittäjät ovat laajentaneet viljelyään erilaisten kasvien esimerkiksi apilan ja virnan avulla, joita käytetään erityisesti rehuntuotannossa. Näin pyritään parantamaan tilojen oma-varaisuutta ja tukemaan pölyttäjien elinoloja, mikä näkyy esimerkiksi mehiläispesien sijoittamisessa pellon laidoille. Yrittäjät ovat vähentäneet kemiallisten torjunta-aineiden käyttöä. Niiden sijasta hyödynnetään mekaanisia ja biologisia torjuntamenetelmiä kuten rikkakasvien mekaanista torjuntaa ja biologisten torjuntaeliöiden käyttöä. Osa yrittäjistä on ottanut käyttöön luomunomaisia menetelmiä, joiden suunnittelussa huomioidaan ympäristöystävällisyys ja kestävyys.

Luonnon monimuotoisuuden edistäminen näkyy monin tavoin maatilyrittäjien toiminnassa. Monet yrittäjät ovat panostaneet perinnebiotooppien ja metsäpelto vyöhykkeiden ylläpitämiseen sekä muiden monimuotoisuutta tukevien alueiden esimerkiksi kosteikkojen ja peltosaarekkeiden hoitamiseen. Yrittäjät hyödyntävät myös rakenteellisia elementtejä esimerkiksi vanhoja kiviaitoja, jotka toimivat elinympäristöinä monille pieneliöille. Lisäksi erilaiset monimuotoisuuskohteet kuten linnunpöntöt ovat yleisiä ja ne tarjoavat suojaa ja ravintoa monille lajeille.

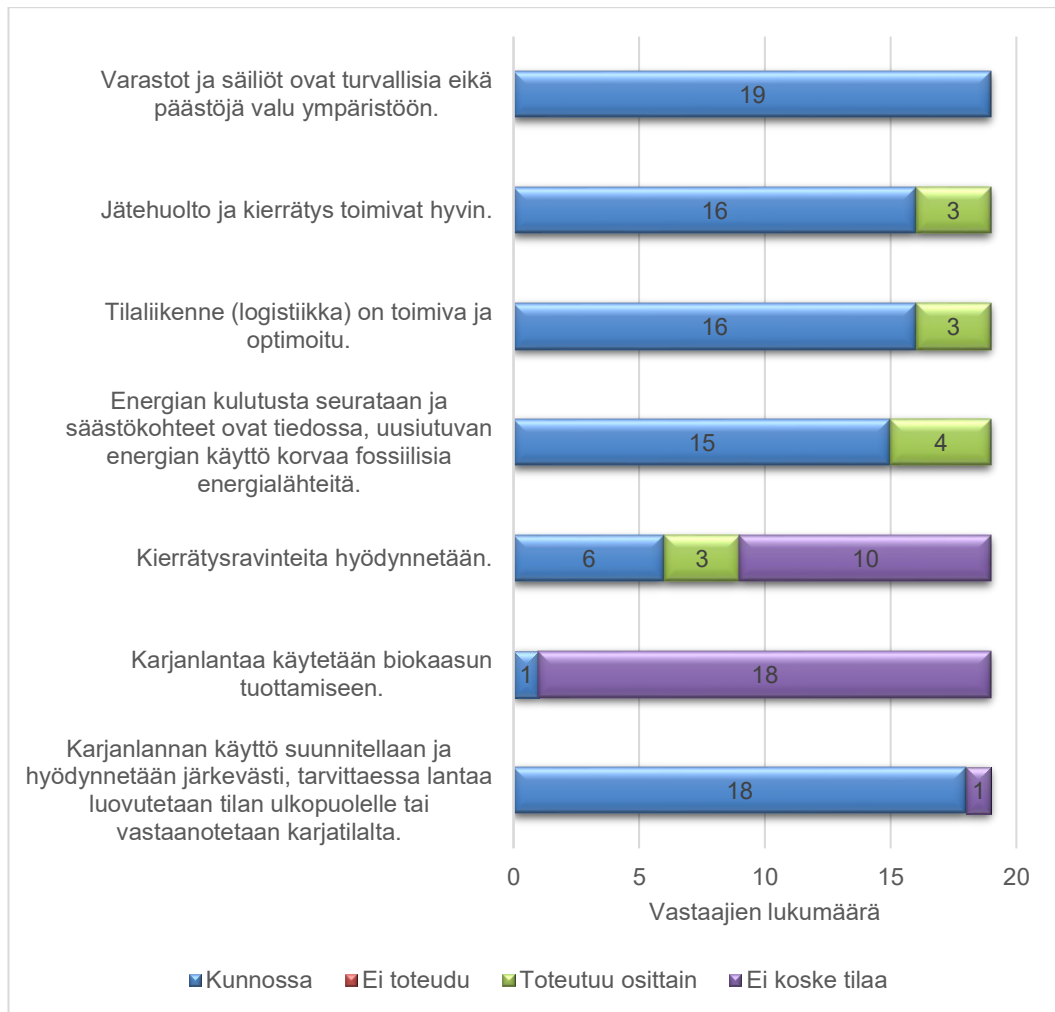
6.6.2 Ympäristön suojelu

Ympäristön suojelussa korostuu erityisesti vieraslajien torjunta ja laidunnus. Maatilayrittäjät tunnistavat aktiivisesti haitalliset vieraslajit muun muassa jättiputken ja jättipalsamin ja pyrkivät torjumaan niitä tehokkaasti. Esimerkiksi lampaat ovat osoittautuneet tehokkaiksi lupiinien torjujiksi, ja yrittäjät ovat myös myrkyttäneet kurtturentuun ympäristön suojelemiseksi. Laidunnusta toteutetaan sekä peltoaluetilla että pellon ulkopuolisilla alueilla. Laidunnuksessa hyödynnetään monilajisia laitumia, jotka tukevat sekä maaperän että ekosysteemin terveyttä. Eriyisenä esimerkkinä toimii maatilayrittäjä, jonka maatila on yksi Atrian Carbo-hankkeen pilottitiloista. Hankkeeseen osallistuminen korostaa tilan sitoutumista kestävään maatalouteen.

Haastattelun vastausten perusteella eteläsavolaiset maatilayrittäjät ovat omaksuneet monipuolisia ekologisia käytäntöjä, jotka tukevat sekä viljelytoimintaa että ympäristön hyvinvointia. Yrittäjien toimenpiteet osoittavat vahvaa sitoutumista luonnon monimuotoisuuden edistämiseen, kestävään viljelyyn ja ympäristön suojeluun. Se luo hyvän pohjan tulevaisuuden vastuulliselle maataloudelle.

6.7 Ekologinen vastuullisuus ja energian käyttö sekä kierrätys

Ympäristövastuullisuuden kolmas alaluokka vastuullisuuskartoituksessa on energian käyttö ja kierrätys. Vastanneista maatilayrittäjistä (kuviokuva 13) kaikilla varastot ja säiliöt ovat turvallisia eikä niistä valu päästöjä ympäristöön. Jätehuolto, kierrätys ja tieliikenne toimii sekä energian kulutusta seurataan ja säästökohteet ovat tiedossa suurimmalla osalla ja muutamalla maatilayrittäjällä osittain. Kierrätyslannoitteiden hyödyntäminen on puolella maatilayrittäjistä kunnossa tai toteutuu osittain. Vain yhdellä maatilayrittäjällä karjanlantaa käytetään biokaasun tuottamiseen. Toisaalta karjanlannan käyttö suunnitellaan ja hyödynnetään järkevästi sekä tarvittaessa tehdään lannanvastaanotto- ja luovutus sopimuksia kaikkien vastanneiden tiloilla.

Kuvio 13. Energian käytön ja kierrätyksen toteutuminen maatilayrityksissä (n=19)

Vastuullisuuskartoituksen avointen vastausten sisällönanalyysin avulla ekologisen vastuullisuuden energian käytön ja kierrätyksen toimenpiteitä eteläsavolaisilla maatiloilla tarkastellaan seuraavien esiin nousseiden kategorioiden kautta: ravinteiden ja jätteiden kierrätys, energian hallinta ja uusiutuvan energian käyttö, logistiikan ja tilaliikenteen optimointi, varastojen ja säiliöiden turvallisuus ja ekologisten käytäntöjen integrointi tilan toimintaan (taulukko 13).

Taulukko 13. Maatilayrittäjien resurssienhallinta ja kierrätyskäytännöt

Kategoria	Teema	Koodi
Ravinteiden ja jätteiden kierrätys	Karjanlannan käyttö	suunnitellaan, hyödynnetään, luovutetaan
	Biokaasun tuotanto	biokaasu, tuottaminen
	Kierrätysravinteiden hyödyntäminen	kierrätysravinteet, orgaaniset, saatavuus
	Jätehuolto ja kierrätys	jätehuolto, kierrätys, ongelmajätteet
Energian hallinta ja uusiutuvan energian käyttö	Energian kulutus ja uusiutuva energia	seurataan, uusiutuva, aurinkopaneelit, maalämpö
Logistiikan ja tilaliikenteen optimointi	Tilaliikenne (logistiikka)	optimoitu, logistiikka, kuljetusfirma
Varastojen ja säiliöiden turvallisuus	Varastojen ja säiliöiden turvallisuus	turvallisia, päästöjä, säiliöt
Ekologisten käytäntöjen integrointi tilan toimintaan	Ekologiset käytännöt tilan toiminnassa	uusiutuvat, kierrätys, optimointi

6.7.1 Kierrätys ja uusiutuvan energian käyttö

Ravinteiden ja jätteiden kierrätys on eteläsavolaisilla maatilayrittäjillä olennainen osa vastuullista toimintaa. Karjanlannan käyttö on hyvin suunniteltua ja ravinteet hyödynnetään tehokkaasti joko tilan omassa käytössä tai luovutetaan muille tiloille. Tämän lisäksi maatilayrittäjät pyrkivät hyödyntämään kierrätysravinteita ja orgaanisia maanparannusaineita mahdollisuuksien mukaan.

Jätehuolto ja kierrätys toimivat useimmilla yrittäjillä hyvin ja ongelmajätteet kuten öljyt ja kasvinsuojeluaineet hävitetään asianmukaisesti. Haasteita on kuitenkin yhä erityisesti muovien kierrätyksessä. Joillakin yrittäjillä paalimuovien kierrätys on hankalaa eikä niitä aina haeta kierrätyspisteisiin, mikä heikentää kierrätysmahdollisuuksia tietyillä alueilla. Tästä huolimatta yrittäjät pyrkivät löytämään ratkaisuja, jotta kierrätys onnistuisi paremmin. Näistä esimerkkejä ovat omat kompostorit ja lajittelupisteet.

Paalimuovit menevät murskaukseen ja öljyt kierrätetään. (maitotila)

Energian kulutuksen hallinta ja uusiutuvan energian käyttö ovat keskeisiä ekologisen vastuullisuuden keinoja eteläsavolaisilla maatilayrittäjillä. Yrittäjät ovat ottaneet käyttöön monenlaisia energiatehokkaita ratkaisuja muun muassa led-valaistusta ja maalämpöä.

Navetassa ledit, talossa maalämpö. Aurinkopaneeleista tarjoukset olemassa. (emolehmätila)

Jotkut yrittäjät suunnittelevat aurinkosähkön hyödyntämistä ja harkitsevat ilmalämpöpumppujen asennusta. Vaikka uusiutuvien energialähteiden käyttöönotto on yrittäjillä hyvin käynnissä, kaikki eivät ole vielä täysin hyödyntäneet aurinkopaneeleita. Maatilayrittäjät ovat kiinnostuneita kehittämään energiatehokkuuttaan edelleen ja esimerkiksi hakelämmitys ja energiasuunnitelmat ovat monilla työn alla.

6.7.2 Logistiikka ja varastojen turvallisuus

Logistiikan ja tilaliikenteen optimointi on tärkeä osa maatilayrittäjien vastuullista toimintaa. Useimmilla tiloilla kuljetuksia ja liikennettä on tehostettu esimerkiksi parantamalla kulkuväyliä ja keskittämällä rehu- ja kuivikehankintoja lähipelloille.

Ajoja järkevöitetään ja kulkuväyliä pyritään parantamaan niin, että isoilla kuormilla päästäisiin joka paikkaan, säilörehun tuotanto pyritään keskittämään lähipelloille, kuivikehankinnat haastavat eniten logistiikkaa. (emolehmätila)

Joillakin yrittäjillä logistiikan tehostaminen on edelleen työn alla ja esimerkiksi säilörehukorjuu pyritään tekemään tehokkaasti yhdellä kerralla. Yrittäjät myös pyrkivät vähentämään liikennettä optimoimalla reittejä ja keskittämällä toiminnot kuten karitsojen teuraskuljetukset osuuskuntien kautta, mikä vähentää teuraskuormia.

Maatilojen varastojen ja säiliöiden turvallisuus on keskeinen osa vastuullisuutta, ja suurin osa maatilayrittäjistä huolehtii asianmukaisesta varastoinnista estääkseen ympäristöpäästöjä.

Säilörehuaumojen puristenesteet, kasvinsuojeluaine- ja lannoitevarastot, polttoainetarasto. (lammastila)

Yrittäjät pyrkivät jatkuvasti parantamaan varastointikäytäntöjään ja uusimaan säiliöitä tarvittaessa. Ulkotarhojen valumat voivat kuitenkin aiheuttaa haasteita ympäristönsuojelulle. Tästä syystä varastojen ja säiliöiden turvallisuus on jatkuvasti kehittämisen kohteena tiloilla ja uusia ratkaisuja haetaan aktiivisesti.

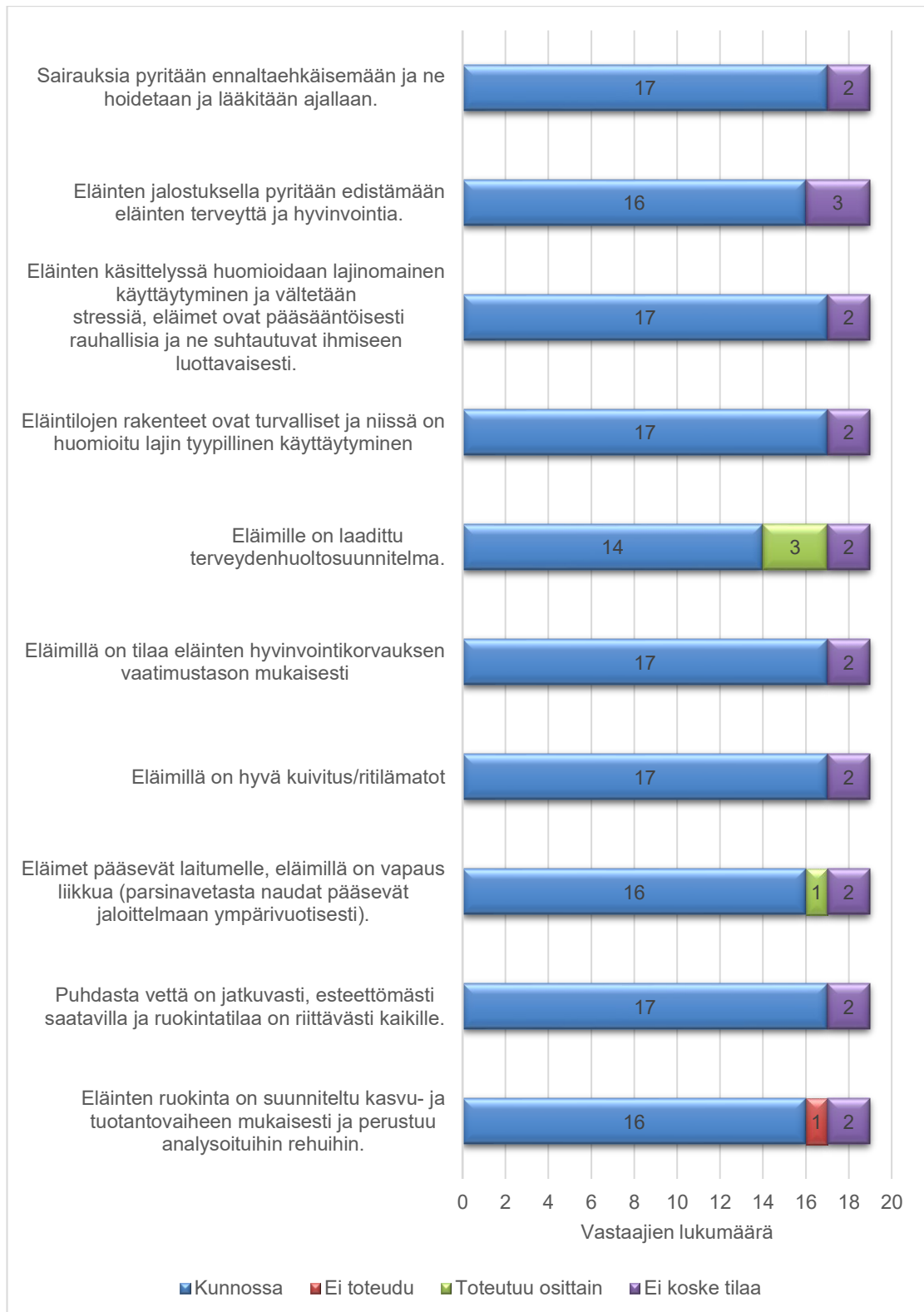
Maatilayrittäjät kehittävät toimintojaan koko ajan ympäristöystävällisempään suuntaan. Esimerkiksi laidunvesilinjat ja aurinkosähköllä toimivat pumput osoittavat, kuinka yrittäjät hyödyntävät uusia teknologioita. Tiloilla on myös aloitettu aktiivisempi jätteiden lajittelu, mikä vahvistaa ekologisten käytäntöjen integrointia.

Yksityistaloudessa aloitettu muovi ja pahvi lajittelemaan metallin ja lasin lisäksi, mökillä mahdollisuus lajitteluun myös. (eläintila)

Maatilayrittäjien haastattelun perusteella ympäristövastuullisuus toteutuu maatioilla vaihtelevasti. Monet yrittäjät ovat tehneet merkittäviä edistysaskelia energiankulutuksen vähentämisessä ja uusiutuvien energialähteiden käytössä. Myös jätehuolto ja kierrätys toimivat pääosin hyvin, vaikka joillakin yrittäjillä on vielä haasteita erityisesti kierrätyksen osalta. Varastojen ja säiliöiden turvallisuus on myös huomioitu ympäristövastuullisuuden näkökulmasta, mutta tiettyjä haasteita esiintyy esimerkiksi ulkotarhojen valumien hallinnassa.

6.8 Eläinten hyvinvointi

Maatilayrittäjien vastauksista (kuvio 14) ilmenee, että eläinten hyvinvoinnin osalla alueella suurin osa asioista on kunnossa. Eläintiloilla eläimet pääsevät laitumelle tai liikkumaan vapaasti melkein kaikilla haastattelutiloilla, ainoastaan yhdellä tilalla tämä toteutuu osittain. Yhdellä tilalla eläinten ruokinta ei perustu kasvu- ja tuotantovaiheen mukaiseen ruokintasuunnitelmaan ja analysoituun rehuun. Kolmella tilalla eläimille on laadittu terveydenhuoltosuunnitelma osittain.

Kuvio 14. Eläinten hyvinvoinnin toteutuminen maatilayrityksissä (n=19)

Eläinten hyvinvointiin liittyviä vastuullisuustoimenpiteitä eteläsavolaisilla maatiiloilla tarkastellaan vastuullisuuskartoituksen avointen vastausten sisällönanalyysillä esiin nousseiden kategorioiden kautta: ruokinta ja vesi, eläinten liikkuminen, ympäristö ja tilat, eläinten käsittely sekä jalostus ja terveys (taulukko 14).

Taulukko 14. Eläinten hyvinvointia edistävät käytännöt

Kategoria	Teema	Koodi
Ruokinta ja vesi	Eläinten ruokinta	Ruokinta suunniteltu
	Puhdas vesi	Esteetön saatavuus
Eläinten liikkuminen	Liikkumisen vapaus	Laidunnus, jaloittelu
Ympäristö ja tilat	Kuivitus ja ritilämatot	Hyvä kuivitus
	Tilojen turvallisuus	Rakenteiden kunto
Eläinten käsittely	Eläinten käsittely	Stressin välttäminen
Jalostus ja terveys	Jalostus	Hyvinvoinnin edistäminen
	Sairauksien ennaltaehkäisy	Terveydenhuoltosuunnitelma

6.8.1 Ruokinta, vesi, eläinten liikkuminen, ympäristö ja tilat

Ruokinta ja puhtaan veden saanti ovat eläinten hyvinvoinnin peruspilareita. Suurin osa maatilayrittäjistä suunnittelee eläinten ruokinnan kasvu- ja tuotantovaiheeseen sopivaksi perustuen rehuanalyysien tuloksiin. Tällainen suunnitelmallisuus varmistaa, että eläimet saavat oikeanlaiset ravintoaineet kasvuun ja tuotantoon. Toisaalta kaikki yrittäjät eivät noudata yhtä tarkkaa suunnitelmallisuutta ruokinnassa. Rehuanalyysien puuttuminen voi johtaa epäoptimaaliseen ruokintaan, mikä saattaa vaikuttaa eläinten terveyteen ja hyvinvointiin negatiivisesti.

Rehuja ei analysoida, syötetään sekaisin. (maitotila)

Monet yrittäjät tarjoavat eläimille mahdollisuuden päästä laitumelle tai jaloittelemaan myös talvisin, mikä on tärkeä osa vastuullista eläintenpitoa. Kuitenkin olosuhteet eivät aina ole ihanteelliset. Tämä viittaa siihen, että vanhemmat rakennukset voivat rajoittaa eläinten liikkumismahdollisuuksia, mikä saattaa vaikuttaa eläinten hyvinvointiin.

Vanhat tilat eivät parhaat mahdolliset. (emolehmätila)

Hyvä kuivitus ja turvalliset rakenteet tukevat eläinten hyvinvointia. Esimerkiksi yrittäjät käyttävät ritilämattoja ja huolehtivat kuivituksesta, mutta resurssien saatavuus voi olla haasteellista. Oljen saannin hankaluus korostavat sitä, että kaikilla yrittäjillä ei ole aina pääsyä parhaisiin mahdollisiin kuivitusmateriaaleihin, mikä voi osittain heikentää eläinten mukavuutta.

Eläimille varattava tila on olennainen osa hyvinvointia. Yrittäjät pyrkivät noudattamaan tai ylittämään jopa eläinten hyvinvointikorvauksen vaatimustaso. Tämä tarkoittaa, että luomutiloilla eläimille varataan riittävästi tilaa liikkua ja käyttäytyä lajityypillisesti, mikä parantaa niiden elinolosuhteita ja hyvinvointia.

Luomukin toteutuu koska on. (emolehmätila)

6.8.2 Eläinten käsittely, jalostus ja terveys

Eläinten käsittelyssä maatilayrittäjät pyrkivät huomioimaan eläinten lajityypillisen käyttäytymisen ja minimoimaan stressin. Tämä ei kuitenkaan aina täysin toteudu erityisesti teurastustilanteissa. Tämä korostaa teuraskuljetusten ja teurastusprosessin aiheuttamaa stressiä eläimille, mikä on merkittävä eläinten hyvinvoinnin haaste vastuullisessa eläintenpidossa.

Teurastamopää stressaa, odottaminen kuljetusvaunussa ja sen jälkeen... (emolehmätila)

Eläinten terveydenhuolto ja jalostus ovat keskeisiä vastuullisuuden osa-alueita. Yrittäjät pyrkivät jalostuksessa edistämään eläinten terveyttä huomioimalla terveysindeksit ja jalostussuunnitelmat. Terveystieteistä huolehtiminen on myös ennaltaehkäisevää ja vaikka laki ei aina velvoita tiettyihin käytäntöihin yrittäjät tekevät yhteistyötä eläinlääkäreiden kanssa. Myös sairauksien valvonta on olennainen osa vastuullisuutta ja osa yrittäjistä noudattaa tiukkoja tautivapausvaatimuksia. Tämä osoittaa, että ennaltaehkäisyyn ja valvontaan panostetaan, mikä vähentää eläinten sairastumisriskiä ja edistää niiden hyvinvointia.

Vastausten perusteella vastuullisuuden soveltaminen eteläsavolaisilla maataloilla on monimuotoista ja tilakohtaista. Maatilojen käytännöt vaihtelevat, mutta yleisesti ottaen yrittäjät pyrkivät noudattamaan vastuullisia periaatteita ruokinnassa, eläinten käsittelyssä ja ympäristön ylläpidossa. Kuitenkin vanhat rakenteet, rehujen analysoinnin puute ja kuljetusstressi asettavat haasteita eläinten hyvinvoinnille.

6.9 Vastuullisuuskartoitusten osa-alueiden korrelaatioanalyysi

Vastuullisuuskartoituksissa pyrittiin selvittämään, onko eri vastuullisuuden osa-alueiden välillä löydettävissä yhteyksiä korrelaation avulla (taulukko 15). Korrelaatioiden tarkastelu auttaa ymmärtämään, miten esimerkiksi talouden, ympäristötoimien ja hyvinvoinnin osa-alueet kytkeytyvät toisiinsa, ja voiko vahvoja yhteyksiä näiden välillä käyttää ennakoimaan tai vahvistamaan vastuullisuuden eri osa-alueita tiloilla.

Taulukko 15. Vastuullisuuskartoitusten eri osa-alueiden korrelaatiot välillä -1 ja +1

Osa-alue	Yrittäjän hyvinvointi	Henkilöstön hyvinvointi	Talous	Paikallisuus	Ravinnehuuhtoumien hallinta ja ilmasto	Monimuotoisuus	Energiankäyttö ja kierrätys	Eläinten hyvinvointi
Yrittäjän hyvinvointi	r=1.000, p=0.000	r=0.068, p=0.781	r=0.529*, p=0.019	r=0.398, p=0.091	r=0.051, p=0.834	r=0.230, p=0.342	r=0.476*, p=0.039	r=-0.230, p=0.343
Henkilöstön hyvinvointi	r=0.068, p=0.781	r=1.000, p=0.000	r=0.043, p=0.860	r=0.330, p=0.168	r=0.336, p=0.159	r=0.415, p=0.078	r=-0.151, p=0.538	r=0.066, p=0.789
Talous	r=0.529*, p=0.019	r=0.043, p=0.860	r=1.000, p=0.000	r=0.172, p=0.482	r=-0.085, p=0.730	r=0.012, p=0.960	r=0.633**, p=0.004	r=-0.335, p=0.161
Paikallisuus	r=0.398, p=0.091	r=0.330, p=0.168	r=0.172, p=0.482	r=1.000, p=0.000	r=0.016, p=0.947	r=0.382, p=0.107	r=0.208, p=0.392	r=-0.144, p=0.558
Ravinnehuuhtoumien hallinta ja ilmasto	r=0.051, p=0.834	r=0.336, p=0.159	r=-0.085, p=0.730	r=0.016, p=0.947	r=1.000, p=0.000	r=0.147, p=0.547	r=0.016, p=0.947	r=0.042, p=0.864
Monimuotoisuus	r=0.230, p=0.342	r=0.415, p=0.078	r=0.012, p=0.960	r=0.382, p=0.107	r=0.147, p=0.547	r=1.000, p=0.000	r=0.201, p=0.537	r=0.269, p=0.535
Energiankäyttö ja kierrätys	r=0.476*, p=0.039	r=-0.151, p=0.538	r=0.633**, p=0.004	r=0.208, p=0.392	r=0.016, p=0.947	r=0.201, p=0.537	r=1.000, p=0.000	r=-0.144, p=0.537
Eläinten hyvinvointi	r=-0.230, p=0.343	r=0.066, p=0.789	r=-0.335, p=0.161	r=-0.144, p=0.558	r=0.042, p=0.864	r=0.269, p=0.535	r=-0.144, p=0.537	r=1.000, p=0.000

Tilastollisen merkitsevyyden asteet on merkitty asteriskimerkein: yksi asteriski (*) tarkoittaa tilastollisesti melkein merkitsevää (p < 0.05), kaksi asteriskia (**) merkitsevää (p < 0.01) ja kolme (***) erittäin merkitsevää (p < 0.001).

Tulokset osoittavat, että yrittäjän hyvinvoinnin ja talouden välillä on tilastollisesti melkein merkitsevä kohtalainen positiivinen korrelaatio ($r = 0,529$, $p = 0,019$), mikä tarkoittaa, että tiloilla, joilla yrittäjän hyvinvointi on paremmalla tasolla, myös taloudellinen tila on vahvempi. Samoin energian käytön ja kierrätyksen osalta yrittäjän hyvinvoinnin välillä on myös melkein merkitsevä kohtalainen positiivinen korrelaatio ($r = 0,476$, $p = 0,039$). Tämä voi viitata siihen, että energiatehokkaat ratkaisut hoidetaan tehokkaammin maatilayrityksissä, joissa voidaan hyvin. Talous ja energiankäyttö sekä kierrätys korreloivat voimakkaasti keskenään tilastollisesti merkitsevästi ($r = 0,633$, $p = 0,004$). Tämä voi viitata siihen, että tehokkaammat energiaratkaisut ja kierrätys liittyvät kannattavuuteen.

Henkilöstön hyvinvointi näyttää olevan melko itsenäinen, sillä sen korrelaatio muiden osa-alueiden kanssa on vähäinen. Poikkeuksena on kuitenkin sen kohtalainen positiivinen korrelaatio monimuotoisuuden kanssa ($r = 0,415$, $p = 0,078$), mikä voi viitata siihen, että monimuotoisuutta arvostavilla tiloilla panostetaan myös henkilöstön hyvinvointiin. Paikallisuuden ja monimuotoisuuden välillä on heikko positiivinen korrelaatio ($r = 0,382$, $p = 0,107$), mikä voi viitata siihen, että paikallisuuden huomioiminen liittyy myös monimuotoisuuden säilyttämiseen tiloilla.

Ravinnehuuhtoumien hallinta ja ilmasto näyttävät hyvin erillisinä osa-alueina, sillä niiden yhteydet muihin mittareihin ovat heikkoja ja eivät tilastollisesti merkitseviä. Eläinten hyvinvointi on myös melko itsenäinen osa-alue, sillä sen yhteydet muihin osa-alueisiin ovat vähäisiä. Poikkeuksena on heikko positiivinen yhteys monimuotoisuuden kanssa ($r = 0,269$, $p = 0,535$), mikä voi viitata siihen, että monimuotoisuuteen panostavat maatilayritykset huomioivat paremmin myös eläinten hyvinvoinnin.

7 YRITYSVASTUURAPORTTIEN JA VASTUULLISUUSKARTOITUSTEN VERTAILU

7.1 Yritysten esittely

Tässä luvussa käsitellään suomalaisen elintarvikealan yritysten vastuullisuutta vertaamalla niiden yritysraportteja ja vastuullisuuskartoitusten tuloksia keskenään. Tarkoituksena on tuoda esiin, miten eri yritykset painottavat vastuullisuuden eri osa-alueita ja mitä lähestymistapoja ne käyttävät kestävässä kehityksessä. Aluksi esitellään tarkemmin Valio, Atria, S-ryhmä ja Kesko, jotka kaikki ovat merkittäviä toimijoita suomalaisessa elintarviketeollisuudessa ja ovat sitoutuneet vastuullisuustoimiin omilla tavoillaan.

Valio on Suomen suurin meijerialan yritys, joka tuottaa ja markkinoi maitotuotteita muun muassa maitoa, juustoja, jogurtteja ja voita. Valio on perustettu vuonna 1905 ja se on osuuskunta, jonka omistaa 3 400 suomalaista maidontuottajaa. Se on tunnettu erityisesti korkealaatuisista tuotteistaan ja innovaatioistaan esimerkiksi laktoosittomien maitotuotteiden kehittämisestä. (Valion vastuullisuusraportti 2024, 3–5.) Atria on yksi Pohjoismaiden johtavista elintarvikealan yrityksistä, joka keskittyy erityisesti lihatuotteiden ja valmisruokien tuotantoon. Atria perustettiin vuonna 1903. Se toimii useissa maissa kuten Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa. Atria panostaa kestäväan kehitykseen ja ruokaturvallisuuteen. (Atrian yritysraportti 2023, 4.)

S-ryhmä on suuri suomalainen vähittäiskaupparyhmä, joka koostuu alueosuuskaupoista. Ryhmään kuuluu S-marketteja, Prismaa ja muita liiketoimintayksiköitä kuten ravintoloita ja hotelleja. S-ryhmä on tunnettu asiakasomistajuudestaan, joka tarkoittaa, että sen jäsenet ovat asiakasomistajia ja saavat ostoksistaan bonuksia. (S-ryhmän vuosi ja vastuullisuus 2023, 5–8.) Kesko on yksi Suomen johtavista kaupan alan toimijoista, joka toimii useilla eri sektoreilla kuten päivittäistavarakaupassa, rautakaupassa ja autokaupassa. Keskon tunnetuimpia ketjuja ovat K-Market, K-Supermarket ja K-Citymarket. Kesko toimii myös Baltian maissa ja on listattu Helsingin pörssissä. (Keskon vuosiraportti 2023, 5.)

7.2 Aineistojen vertailu

Taulukkoon 16 on koottu, miten Valion, Atrian, S-ryhmän ja Keskon yritys vastuuraportit vuodelta 2023 ja vastuullisuuskartoituksista tehdyt sisällönanalyysien tulokset kohtaavat keskenään vastuullisuustekijöiden osalta. Lisäksi on tehty vertailua raporttien ja kartoitusten painotusten ja lähestymistapojen eroista.

Verrattaessa raporttien ja kartoitusten yhteisiä vastuullisuustekijöitä, ne kohtaavat eri vastuullisuusalueilla varsin johdonmukaisesti, mutta painotukset ja lähestymistavat vaihtelevat yrityksittäin. Atria, Valio, S-ryhmä ja Kesko painottavat kaikki ympäristövastuuta erityisesti hiilineutraaliuden ja energiatehokkuuden osalta. Yritykset muun muassa asettavat tavoitteita hiilineutraaliuden saavuttamiselle vuoteen 2035 mennessä. Tämä vastaa tiloilla tehtäviä ilmastoviisaita toimia ja energianhallinta keinoja. Vastuullisuuskartoituksissa ekologisen vastuullisuuden ravinnehuhtoumien hallinta, energian kulutus ja monimuotoisuuden edistäminen ovat yhtenevät edellä mainittujen yritysraporttien teemojen kanssa. Yritykset korostavat luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä, mikä heijastuu myös vastuullisuuskartoituksissa erityisesti luonnon monimuotoisuuden edistämisen kautta esimerkiksi perinnebiotooppien hoitamisessa.

Työhyvinvointi on tärkeässä asemassa yrityksissä ja maatalojen kartoituksissa tämä näkyy työn ja vapaa-ajan tasapainottamisen, jaksamisen ja työterveydenhuollon merkityksenä. Kartoituksissa painotetaan enemmän yrittäjän henkilökohtaista hyvinvointia ja jaksamista kuin yritysten vastuullisuusohjelmissa. S-ryhmä ja Kesko korostavat myös kotimaisten tuotteiden ja lähiruoan hankintaa, mikä heijastaa paikallisten tuottajien tukemista vastuullisuuskartoitusten mukaisesti.

Yritysten tavoitteet taloudellisesta vastuullisuudesta kuten kustannustehokkuudesta ja investoinneista ovat samansuuntaisia maatalojen taloudenhallinnan ja kannattavuuden seurannan kanssa, mutta vastuullisuuskartoituksissa talous käsitellään huomattavasti laajemmin kuin yritysraporteissa. Molemmissa kuitenkin korostetaan, että kestävä toiminnan kannattavuus on ratkaiseva tekijä. Yritysten raporttien ja kartoitusten välillä on selkeä yhteys eläinten hyvinvoinnin suhteen, sillä molemmissa korostetaan eläinten terveydestä huolehtimista, ruokintasuunnitelmien noudattamista ja vastuullista tuoteturvallisuutta. Yritysraporteissa korostuu erityisesti tuoteturvallisuus ja jäljitettävyys.

Taulukko 16. Vastuullisuuskäytännöt ja -tavoitteet suomalaisissa elintarvikealan yrityksissä

	Teema	Atria	Valio	S-ryhmä	Kesko	Vastuullisuuskartoitusten kategoriat
Ekologinen vastuullisuus	Ympäristövastuu	Hiilineutraali tuotantoketju vuoteen 2035 mennessä, paikalliset raaka-aineet	Maidontuotannon hiilineutraalius vuoteen 2035 mennessä, kotimaiset maitotilat	Kotimaisuus, lähiruoka, ympäristövastuu	Kotimaisuus, ympäristövastuu, ilmastomuutoksen torjunta	Ravinnehuuhtoumien hallinta, maan rakenne ja vesitalous, viljelykierto, eroosion hallinta
	Hiilineutraalius	Hiilineutraaliustavoitteet, energiatehokkuus	Hiilineutraaliustavoitteet, Carbo-hanke	Hiilineutraaliustavoitteet, energiatehokkuus	Hiilineutraaliustavoitteet, uusiutuva energia	Ilmastoviisaat toimet, turvemaiden käsittely, energian hallinta
	Monimuotoisuus	Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen	Biodiversiteetti ja luonnonvarojen kestävä käyttö	Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen, kestävä maankäyttö	Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen, vastuulliset hankinnat	Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, viljelykäytännöt, ympäristön suojele
	Kierrätys ja jätteet	Kierrätysprosentti, vähäjätteisyyys	Kierrätyksen lisääminen, vähäpäästöinen tuotanto	Jätteen vähentäminen, kierrätys	Jätteen vähentäminen, kierrätys	Jätehuolto ja kierrätys, varastojen ja säiliöiden turvallisuus
	Energiankäyttö	Energiatehokkuus, uusiutuva energia	Uusiutuva energia, energiatehokkuuden parantaminen	Energiatehokkuus, vähäpäästöisyys	Energiatehokkuus, uusiutuvat energialähteet	Energian kulutus ja uusiutuva energia, logistiikan optimointi
Sosiaalinen vastuullisuus	Yrittäjän ja henkilöstön hyvinvointi	Työterveydenhuolto, työhyvinvointi	Työhyvinvointi, osaamisen kehittäminen	Työhyvinvointi, henkilöstön osaaminen	Työntekijöiden hyvinvointi, turvallinen työympäristö	Yrittäjän jaksaminen ja hyvinvointi, työn järjestäminen ja tehokkuus, henkilöstön oikeudet ja palkkaus
	Kestävä hankinta (paikallisuus)	Kotimaiset raaka-aineet, sopimustuotanto	Kotimaiset raaka-aineet, sopimustuottajat	Lähiruoka, kotimaiset tuotteet	Kestävä hankinta, kotimaiset tuotteet	Paikallisuus, lisäarvotekijöiden tunnistaminen, hankinnat ja investoinnit
Taloudellinen vastuullisuus	Kannattava tuotanto	Kannattava liiketoiminta, kustannustehokkuus, investoinnit vastuullisuuteen	Maidontuotannon kustannustehokkuus, investoinnit uusiutuvaan energiaan	Tuottajien tukeminen, taloudellinen kestävyys	Kannattavuus, tehokkuus, investoinnit kotimaiseen tuotantoon	Taloudenhallinta ja suunnittelu, taloudellinen seuranta ja reagointi, tuotantokustannusten hallinta ja hinnoittelu, asiakaslaskutus ja yritystoiminnan tulos
Eläinten hyvinvointi	Eläinten hyvinvointi	Eläinten hyvinvointi ja terveydenhuolto	Eläinten hyvinvointi, terveydenhuolto-suunnitelmat	Vastuulliset hankinnat, eläinten hyvinvointi	Eläinten hyvinvointi, vastuulliset tuotteet	Ruokinta ja vesi, eläinten liikkuminen, eläinten käsittely, jalostus ja terveys
	Tuoteturvallisuus	Tuoteturvallisuusstandardit, jäljitettävyys	Elintarviketurvallisuus, jäljitettävyys	Tuoteturvallisuus, vastuulliset tuotteet	Elintarviketurvallisuus, jäljitettävyys	Eläinten käsittely, sairauksien ennaltaehkäisy

Verrattaessa yritys vastuuraporttien ja vastuullisuuskartoitusten painotuksia ja lähestymistapoja, ne eroavat toisistaan tarkoituksensa ja kohdeyleisönsä osalta. Eroista huolimatta vastuullisuuskartoitukset ja yritys vastuuraportit tukevat ja täydentävät toinen toistaan. Yritysten vastuullisuusraporttien tarkoituksena on antaa kattava kuva yrityksen vastuullisuustoimista ja saavutuksista sekä raportointivuoden aikana toteutetuista toimenpiteistä. Nämä raportit keskittyvät yleensä yrityksen omiin strategisiin tavoitteisiin, ohjelmiin ja niiden vaikutuksiin. Ne käsittelevät laajasti eri vastuullisuuden osa-alueita muun muassa ympäristövastuuta, sosiaalista vastuuta, taloudellista vastuuta ja hallinnon käytäntöjä.

Vastuullisuuskartoitusten tarkoituksena on arvioida yksityiskohtaisemmin maatilayritysten vastuullisuustoimintaa tiettyjen kriteerien mukaan. Kartoitukset keskittyvät käytännönläheisiin asioihin esimerkiksi työterveyshuoltoon, eläinten hyvinvointiin, ympäristöystävällisiin käytäntöihin ja tuoteturvallisuuteen. Ne tarjoavat syvällisempää tietoa kestävydestä toimitusketjun alkupäässä ja auttavat tunnistamaan parannuskohteita. Tämä on erityisen tärkeää elintarvikealan yrityksille, jotka pyrkivät varmistamaan, että heidän hankintaketjunsä ovat vastuullisia ja läpinäkyviä.

Yritysten vastuullisuusraportit ovat osa yrityksen viestintästrategiaa ja tukevat mainetta vastuullisena toimijana. Vastuullisuuskartoitukset sen sijaan on suunnattu kapeammalle kohdeyleisölle esimerkiksi lähimmille sidosryhmille. Niitä käytetään usein operatiivisessa päätöksenteossa esimerkiksi toimitusketjun riskienhallinnassa. Maatilojen sitoutuminen vastuullisuuteen, esimerkiksi ekologisten käytäntöjen ja eläinten hyvinvoinnin edistämiseen, antaa jatkojalostajille ja kaupalle mahdollisuuden markkinoida tuotteita eettisinä ja ympäristöystävällisinä. Tämä voi lisätä kuluttajien luottamusta ja houkutella enemmän asiakkaita, erityisesti niitä, jotka arvostavat vastuullisuutta. Vastuullisuuden osoittaminen antaa myös maataloille kilpailuedun, sillä vastuulliset tuotteet ovat yhä kysytympiä sekä kuluttajien että kaupan toimijoiden keskuudessa.

8 POHDINTA

Tutkimus tarkasteli vastuullisuuden eri osa-alueita 19 eteläsavolaisella maatilalla keskittyen sosiaaliseen, taloudelliseen, ekologiseen vastuullisuuteen sekä eläinten hyvinvointiin. Vastuullisuuskartoitusten tuloksia verrattiin myös kahden jatkojalostusyrityksen ja kahden vähittäiskaupan yritysraportin sisältöihin. Tutkimuksessa selvitettiin, miten vastuullisuutta sovelletaan alkutuotannossa ja maatilayrityksissä, miten vastuullisuus näkyy ulospäin, mitä se tarkoittaa jatkojalostajille ja kaupalle sekä miten se voi parantaa maatilojen kannattavuutta ja kilpailukykyä.

8.1 Keskeiset tutkimustulokset ja johtopäätökset

Tutkimustulokset osoittavat, että eteläsavolaiset maatilayrittäjät ovat ottaneet vastuullisuuteen liittyviä toimenpiteitä käyttöön vaihtelevasti ja vastuullisuuden soveltaminen on monimuotoista. Joillakin osa-alueilla kuten ympäristövastuussa ja eläinten hyvinvoinnissa, on saavutettu merkittävää edistystä, kun taas taloudellisessa ja sosiaalisessa vastuullisuudessa on edelleen kehittämisen varaa. Tutkimus toi myös esille, että monet maatilayrittäjät voisivat tehdä asioita vastuullisuuden tason nostamiseksi enemmänkin, mutta ei ilman taloudellista vastinetta.

Teoriaosassa käsiteltiin työhyvinvointia olennaisena osana yrityksen vastuullisuutta, ja samalla huomioitiin sen vaikutukset yrityksen muihin ulottuvuuksiin, muun muassa taloudelliseen kannattavuuteen. Karttusen ja Tuuren (2014, 5) mukaan työssä jaksaminen ja kannattavuus ovat merkittävästi ja positiivisesti yhteydessä toisiinsa. Tutkimustulosten perusteella tämä yhteys on selvästi nähtävissä, koska yrittäjän hyvinvointi ja talous korreloivat vahvasti. Yrittäjien jaksaminen ja työhyvinvointi vaikuttavat suoraan yritysten toiminnan sujuvuuteen ja pitkän aikavälin menestykseen.

Työhyvinvointi on alkutuotannossa kriittinen tekijä, koska maatilayrittäjät työskentelevät usein fyysisesti kuormittavissa olosuhteissa ja kohtaavat riskejä, kuten työtapaturmia ja sairauspoissaoloja (MTT 2012, 14). Tuloksissa havaittiin, että monet yrittäjät kokevat fyysistä ja henkistä kuormitusta, erityisesti sesonkiluonteisen työn aikana. Useat yrittäjät mainitsevat työkuorman haasteet, ja vaikka automatisoidut prosessit helpottavat osaa työtehtävistä, ruumiillinen työ on yhä

olennainen osa monien yrittäjien arkea. Tämä vastaa teoriaosassa esiin nostettua Perkiö-Mäkelän ym. (2016, 73–74; 179) tutkimusta, joka osoittaa, että maatalousyrittäjät kokevat työnsä fyysisesti rasittavaksi.

Tutkimustuloksissa yrittäjän hyvinvoinnin haasteet korostuvat erityisesti työmäärän hallinnan ja riittävien lomien suhteen. Vaikka suurin osa yrittäjistä kuului työterveyshuoltoon ja talous oli turvattu vakuutuksilla, monet yrittäjät kokivat ongelmia rästitöiden kertymisessä ja vaikeuksissa irrottautua työstä lomien aikana. Tämä on linjassa tutkimustiedon kanssa, jonka mukaan liiallinen työkuormitus ja riittämätön lepo ovat merkittäviä riskitekijöitä työhyvinvoinnille (Dembe ym. 2005, 592–594). Lisäksi työterveyshuolto ja ulkopuolisen työvoiman käyttö on tärkeää yrittäjien jaksamisen tukemisessa, niin kuin myös Karttunen ja Kaila (2012, 8) tutkimuksessaan korostavat. Tuloksista käy ilmi, että noin puolet yrittäjistä käyttää ulkopuolista työvoimaa, mutta lomittajien saatavuus voi olla ongelmallista etenkin kiireisinä aikoina. Tämä luo haasteita yrittäjien hyvinvoinnille ja vaikeuttaa sosiaalisen vastuullisuuden toteutumista.

Paikallisuus ja yhteisön hyvinvointi muodostavat toisen tärkeän ulottuvuuden maatalousyriyten sosiaalisessa vastuullisuudessa. Teoriaosassa useamman tutkimuksen mukaan paikallisuudella on suuri merkitys sekä taloudellisen kestävyyden että yhteisöllisyyden kannalta, ja paikalliset verkostot voivat tukea sekä yrityksiä että alueen asukkaita (Watts ym. 2005, 34–36; MTT 2012, 18; Kuhmonen 2015, 42–43). Tulokset osoittivat, että maatilayrittäjät ovat aktiivisesti mukana paikallisuuteen perustuvassa toiminnassa. Useat yrittäjät hyödynsivät paikallisia raaka-aineita ja palveluja, ja suoramyynä oli yleinen tapa vahvistaa suoria yhteyksiä kuluttajiin ja saada sitä kautta lisäarvoa tuotteille. Paikallisuuden korostaminen oli erityisen vahvaa niillä yrittäjillä, jotka harjoittivat suoramyynä, sillä se mahdollisti tuotteiden alkuperän ja vastuullisuuden tuomisen esiin konkreettisella tavalla. Teoriaosassa tuotiin esille aiempien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan elintarvikeketjun suoraviivaisuus ja pituus vaikuttavat tuotteen lisäarvon muodostumiseen positiivisesti (Renting ym. 2003, 397–398; King ym. 2010, 67). Luken (2017, 62–63) tutkimuksen mukaan suoramyynä harjoittavien tilojen kannattavuuskerroin on hivenen parempi kuin tavanomaisten tilojen. Teoriaosassa todetaan myös, että paikallisten yrittäjien näkökulmasta lisäarvo on mahdollisuus taloudellisesti kestävään toimeentuloon (Puupponen 2009, 38).

Monet maatilayrittäjät tiedostavat toimintansa vaikutukset ympäröivään yhteisöön ja ovat sitoutuneet paikallisen kulttuuriperinnön ja maiseman säilyttämiseen (MTT 2012, 18). Tulososassa tämä ilmenee esimerkiksi lampaiden hyödyntämisessä maisemanhoitajina, mikä on paitsi taloudellisesti järkevää, myös kulttuurisesti merkityksellistä. Paikallisten raaka-aineiden käyttö ja perinteisten menetelmien vaaliminen vahvistavat maatilayrittäjien sidettä alueen historiaan ja kulttuuriin, mikä on tärkeää paikallisen identiteetin ja yhteisöllisyyden kannalta.

Yrittäjien työhyvinvointi on ratkaisevassa roolissa, ja sen tukeminen vaatii konkreettisia toimenpiteitä, kuten ulkopuolisen työvoiman saatavuuden parantamista ja työkuormituksen hallintaa. Taloudellisen turvan lisäksi yrittäjien hyvinvointiin liittyvät haasteet, esimerkiksi lomien pitäminen ja työstä irrottautuminen, on huomioitava paremmin. Paikallisuus ja sen tuomat lisäarvotekijät kuten paikallisten raaka-aineiden ja palveluiden käyttö sekä suoramyynti, tukevat yritysten vastuullisuutta sekä alueen taloudellista ja yhteisöllistä kehitystä. Paikallisuuden kautta maatilayrittäjät voivat myös säilyttää kulttuuriperintöä ja edistää kestävästä kehitystä, mikä vahvistaa niiden yhteiskunnallista roolia. Kokonaisuudessaan maatilayrittäjien on löydettävä tasapaino hyvinvoinnin, talouden ja vastuullisuuden välillä, jotta sosiaalinen vastuullisuus voi toteutua täysimääräisesti ja tukea alueen kestävästä kehitystä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että vaikka monet maatilayrittäjät toimivat taloudellisesti vastuullisesti perusasioiden, kuten lainojen hoitamisen ja velkojen maksun suhteen, taloudellisessa suunnittelussa ja budjetoinnissa on kuitenkin merkittäviä puutteita. Maatilayritysten huonosta kannattavuudesta kertoo se, että alle puolet maataloista kykenee kattamaan yrittäjän oman palkan yritystoiminnan tuotoilla. Tämä on merkittävä haaste, sillä teoriaosassa viitatu tutkimukset painottavat, että taloudellisen kestävyden toteuttaminen vaatii pitkän aikavälin kannattavuutta (Markulev & Long 2013, 2–3; Kuhmonen ym. 2015, 18–21). Teoriaosassa tuotiin myös esiin useisiin tutkimuksiin viitaten, että ruokaketjun taloudellisen kestävyden keskeisiä kriteereitä ovat taloudellisten vaikutusten tasapuolinen jakautuminen koko ketjussa, läpinäkyvä hinnanmuodostus lopputuotteiden osalta, reilun kaupan periaatteet sekä oikeudenmukainen yhteistyö (Forsman-Hugg ym. 2013, 47; Maloni & Brown 2006, 41–42; Vermeir & Verbeke 2008, 542–543; Kotler ym. 2011, 108). Tutkimustulosten perusteella tällaista yhteistyötä ei

ole vielä olemassa, joka helpottaisi tasaisen hintakehityksen ylläpitämistä ja parantaisi koko ruokaketjun taloudellista tulosta.

Tutkimustulosten perusteella monilla maatiloilla taloudellinen suunnittelu perustuu intuitiivisiin ja epävirallisiin menetelmiin, mikä voi heikentää talouden hallintaa ja tehdä yrityksestä haavoittuvamman ulkoisille taloudellisille muutoksille. Vain osa yrittäjistä laatii kirjallisia budjetteja ja hyödyntää ulkopuolista asiantuntija-apua suunnittelussa, mikä tukisi tarkempaa taloudenhallintaa. Tämä heijastuu myös tuotantokustannusten hallintaan: vaikka suurin osa maatilayrittäjistä ymmärtää tuotantokustannukset, tarkempia laskelmia ei aina tehdä, mikä vaikeuttaa hinnoittelupäätöksiä ja voi johtaa virhearvioihin talouden ennakoinnissa. Teoriaosassa tuodaan esiin, että taloudellinen vastuullisuus kattaa koko yrityksen toiminnan ja vaatii aktiivista talouden seuranta, suunnittelua sekä tuotantoprosessien optimointia (MTT 2012, 20–21). Kuitenkin tulosten mukaan monilla tiloilla tämä ei toteudu käytännössä yhtä laajasti. Vain osa maatilayrittäjistä seuraa talouttaan säännöllisesti esimerkiksi tunnuslukujen osalta, mikä voi johtaa siihen, että mahdollisiin ongelmiin reagoidaan liian myöhään.

Taloudellinen vastuullisuus maatiloilla vaatii laajempaa ja systemaattisempaa lähestymistapaa talouden hallintaan ja suunnitteluun. Tilojen tulisi kehittää budjetointikäytäntöjään ja tuotantokustannusten seuranta tarkemmaksi, jotta hinnoittelupäätökset olisivat realistisia ja taloudelliset riskit hallinnassa. Lisäksi säännöllinen talouden seuranta ja analyysi ovat keskeisiä taloudellisen vastuullisuuden toteutumisessa ja tilojen pitkän aikavälin kannattavuuden varmistamisessa.

Maatilojen viljelytoimet, esimerkiksi kevennetyt muokkausmenetelmät ja talviaikaisen kasvipeitteisyyden lisääminen, ovat tutkimuksen mukaan laajalti käytössä ja tukevat kestävä maankäyttöä sekä eroosion torjuntaa. Tämä tukee teoriaosassa esitettyjä näkemyksiä siitä, että maatalouden käytännöillä voidaan parantaa ympäristön tilaa ja samalla edistää pitkän aikavälin ruuantuotannon kestävyttä (Kuhmonen ym. 2015, 7). Viljelijät ovat sopeuttaneet toimiaan ympäristömuutoksiin, mikä on linjassa kestävyys siirtymän tavoitteiden kanssa (Kuhmonen 2023, 109–110).

Monimuotoisuuden edistäminen on toinen tärkeä ekologisen vastuullisuuden osa-alue, jossa maatilayrittäjät ovat sitoutuneet monipuolisiin viljelykäytäntöihin

ja perinnebiotooppien ylläpitoon. Tutkimustulokset osoittavat, että yrittäjillä on käytössä monimuotoisuutta tukevia ratkaisuja. Samoin kemiallisten torjunta-aineiden vähentäminen ja biologisten torjuntamenetelmien käyttö osoittavat viljelijöiden pyrkivän entistä kestävämpiin ratkaisuihin. Tämä tukee teoriaosassa esitettyjä tutkimuksia, joiden mukaan ekologinen vastuullisuus edellyttää luonnonvarojen säilyttämistä ja monimuotoisuuden edistämistä (Forsman-Hugg ym. 2013, 45–47) ja muun muassa kasvin- ja eläintuotannossa olennaisinta ovat eroosion hallinnan ohella lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttö (Joensuu & Reinikainen (2014, 18–19).

Tutkimustulokset osoittavat, että suurin osa maatilayrittäjistä seuraa aktiivisesti energian kulutusta ja pyrkii vähentämään sitä esimerkiksi käyttämällä led-valaistusta ja maalämpöä. Uusiutuvien energialähteiden, esimerkiksi aurinkoenergian, käyttöönotto on vielä alkuvaiheessa, mutta suunnitelmat ja kiinnostus ovat olemassa. Tämä vastaa teoriaosassa esitettyjä käsityksiä siitä, että energian ja resurssien käytön optimointi on keskeinen osa ekologista vastuullisuutta (Joensuu & Reinikainen 2014, 18–19). Karjanlannan ja muiden orgaanisten lannoitteiden käyttö kierrätyksessä on laajalti käytössä tiloilla, mikä tukee ravinteiden kierron tehokkuutta ja samalla vähentää tilojen ympäristövaikutuksia.

Maatilayrittäjät ovat omaksuneet ekologisen vastuullisuuden periaatteet monilla eri tasoilla, mikä heijastuu kestäväen kehityksen tavoitteiden mukaisten käytäntöjen omaksumisessa. Ravinnehuhtoutumien hallinta ja peltomaan rakenteen ylläpito tukevat kestäväen maankäytön periaatteita ja ilmastoviisaita toimia, samalla kun monimuotoisuuden edistäminen sekä energian ja resurssien käytön optimointi vahvistavat tilojen ympäristöystävällisyyttä. Vaikka toteutuksessa esiintyy haasteita, kuten ilmastoviisaiden toimien rahoituksen ja resurssien riittävydessä, viljelijöiden sitoutuminen ekologisiin käytäntöihin on vahvaa.

Teoriaosassa tuodaan esille, että eläinten hyvinvoinnin vastuullisuus liittyy erityisesti siihen, että tuottajat pyrkivät minimoimaan eläinten kärsimyksen ja takaamaan hyvät elinolosuhteet (Maloni & Brown 2006, 39). Tämä vaatii avoimuutta, läpinäkyvää viestintää ja jäljitettävyyttä ruokatuotannon ketjussa (Dalvit ym. 2007, 446; Dupuy ym. 2005, 337–338). Tutkimustulokset osoittavat, että eläinten hyvinvoinnin mittarit, kuten terveydenhuoltosuunnitelmat ja eläinten mahdollisuus

lajityypilliseen käyttäytymiseen, ovat keskeisiä osia arvioitaessa eläinten hyvinvointiin liittyvää vastuullisuutta.

Teoriaosassa eläinten hyvinvoinnin yhdeksi mittariksi esitetään laajalti jo käytössä olevaa Welfare Quality-mallia, joka painottuu neljään osa-alueeseen: hyvä ravitsemus, hyvä terveys, hyvät pito-olosuhteet ja lajinomainen käyttäytyminen (MTT 2012, 16–17). Tutkimustuloksista on nähtävissä, että eteläsavolaisten maatilayrittäjien eläinten hyvinvointiin liittyvät vastuullisuustoimenpiteet kattavat useita keskeisiä osa-alueita. Yleisesti ottaen yrittäjät varmistavat eläinten ravitsemuksen suunnittelemalla ruokinnan eläinten kasvu- ja tuotantovaiheen mukaan. Rehujen analysointi auttaa varmistamaan optimaalisen ruokinnan. Tästä huolimatta osa yrittäjistä ei toteuta analyysiin perustuvaa ruokintaa. Puhdas vesi on useimmilla tiloilla esteettömästi saatavilla, ja suurin osa yrittäjistä mahdollistaa eläinten liikkumisen vapaasti, jopa talvisin. Kuitenkin haasteita ilmenee vanhoissa rakennuksissa, jotka rajoittavat eläinten liikkumismahdollisuuksia, sekä resurssien saatavuudessa, kuten kuivitusmateriaalien puutteessa. Nämä voivat vaikuttaa eläinten mukavuuteen ja hyvinvointiin.

Maatilayrityskohtaisen vastuullisuustyön todentamisen avulla voidaan parantaa alkutuotantoyritysten kilpailukykyä ja edesauttaa paremman taloudellisen tuloksen syntymistä. Tutkimustulosten kautta saatiin näkymä siitä, miten maatilayritys täyttää tuotteiden ostajien vastuullisuusohjelmien kriteerit. Tutkimustulokset vahvistavat, että maatalojen vastuullisuus tukee jatkojalostajien ja kaupan vastuullisuusstrategioita, parantaa toimitusketjun läpinäkyvyyttä ja auttaa yrityksiä täyttämään ESG-vaatimukset, mikä voi lisätä puolestaan kuluttajien luottamusta ja parantaa maatalojen kannattavuutta sekä kilpailukykyä. Vastuullisuuskartoitukset huomioivat laajasti yrittäjän jaksamisen ja yrityksen talouden. Näitä seikkoja suuryritysten vastuullisuusohjelmiin ei samassa laajuudessa sisälly, vaikka kumpikin on keskeinen tekijä yrityksen tuottavuuden ja kehittymisen kannalta.

Teoriaosassa tuotiin esille Heikkurisen (2010, 150–151) tutkimuksen yritys vastuun viisi eri osa-alueita: passiivinen, reaktiivinen, proaktiivinen, aloitteellinen ja luova. Tulokset viittaavat siirtymiseen reaktiivisesta vastuullisuudesta kohti proaktiivisempia ja luovempia ratkaisuja, mikä tukee teoreettista mallia vastuullisuuden tasoista. Eteläsavolaisten maatilayritysten vastuullisuuden pääasiallinen

motivaattori on ulkoinen paine sidosryhmiltä, mutta yritykset hakevat uusia kilpailuetuja esimerkiksi vahvaan paikallisuuteen liittyen kuten suoramyynnillä.

8.2 Tutkimuksen rajoitukset

Työssä on noudatettu eettisiä periaatteita, haastateltavien anonymiteetin suojaamista ja heidän antamansa tiedon vastuullista käyttöä. Tuloksien raportoinnissa ei ole käytetty sellaisia esitystapoja, joiden perusteella vastauksia voisi yhdistää yksittäiseen vastaajaan. Tuloksia on pyritty käsittelemään neutraalisti ja objektiivisesti.

Menetelmävalinnat, laadullinen tapaustutkimus ja teemahaastattelut, tukivat syvällisen tiedon saamista maatilayritysten vastuullisuustoimista, mutta menetelmien käyttö olisi voinut olla monipuolisempaa. Määrällisten analyysien lisääminen olisi voinut parantaa tulosten yleistettävyyttä ja lisätä tutkimuksen luotettavuutta. Mukavuusnäytteen käyttö, jossa maatilat valittiin saavutettavuuden perusteella, rajoittaa myös tulosten sovellettavuutta laajemmin muihin konteksteihin. Vaikka tulokset ovat päteviä tutkimuksen kohteena olleille maataloille, niiden sovellettavuus muihin alueisiin ja konteksteihin voi olla rajallinen.

Tietoperustassa olisi voitu syvemmin analysoida vastuullisuuden teorian ja käytännön välisiä jännitteitä, mikä olisi rikastuttanut synteesiä ja tarjonnut syvempää ymmärrystä siitä, miten vastuullisuus toteutuu käytännössä maatilayrityksissä. Esimerkiksi taloudellisen kestävyuden ja ympäristövuusvuuuun väillä voi olla ristiriitoja, jotka vaikuttavat maatalojen päätöksentekoon ja resurssien käyttöön. Jos synteessissä olisi tarkemmin käsitelty, kuinka maatilat tasapainottavat taloudelliset realiteetit ympäristötavoitteiden rinnalla, se olisi tuonut esiin konkreettisia esimerkkejä vastuullisuuden kompromisseista ja käytännön haasteista. Näiden tekijöiden analyysi olisi syventänyt tutkimuksen pohdintaa ja voinut tarjota suuntaa tuleville tutkimuksille.

Reliabiliteetti kertoo, kuinka yhdenmukaisia ja toistettavissa olevia tutkimustulokset ovat, jos tutkimus tehtäisiin uudelleen samalla tavalla (Vilka 2021, 193). Tutkimuksessa käytetyt vastuullisuuskartoitukset ja yritysraportit on toteutettu systemaattisesti. Menetelmät on kuvattu tarkasti, joten tutkimuksen toistettavuus

on mahdollista. Koska tutkimuksessa on käytetty laadullista aineistoa ja teema-haastatteluja, yksittäisten tulosten täsmällinen toistettavuus voi kuitenkin olla haastavaa.

Validiteetti tarkoittaa Tuomen ja Sarajärven (2018, 119) mukaan sitä, kuinka hyvin tutkimus mittaa sitä, mitä sen on tarkoitus mitata, ja kuinka hyvin tulokset vastaavat tutkimuskysymyksiin. Työ keskittyy selkeästi määriteltyyn tutkimusaiheeseen ja käyttää monipuolisia aineistoja (vastuullisuuskartoitukset ja yritysraportit), mikä tukee sisäistä validiteettia. Teoreettinen viitekehys on jäsen-nelty, ja tutkimuskysymykset ohjaavat aineiston analyysia. Kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (miten vastuullisuutta sovelletaan alkutuotannossa ja maatilayrityksissä, miten vastuullisuus näkyy ulospäin) saatiin laajemmin ja syvällisemmin vastauksia, mutta kolmanteen ja neljänteen kysymykseen (mitä vastuullisuus tarkoittaa jatkojalostajille ja kaupalle sekä miten vastuullisuus voi parantaa maatilojen kannattavuutta ja kilpailukykyä) vastaukset jäivät melko pintapuolisiksi ja yleisluonteisiksi. Niiden osalta tarvitaan lisätutkimusta.

Triangulaatio tarkoittaa useiden eri lähestymistapojen, aineistojen tai teorioiden käyttöä tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi (Saunders ym. 2007, 139). Opinnäytetyössä käytetään sekä laadullista että määrällistä aineistoa (vastuullisuuskartoitukset ja yritysraportit), mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tämä yhdistelmävarmistaa, että tutkimustuloksia ei saada vain yhdestä lähteestä, vaan useiden eri näkökulmien kautta. Tutkimus pohjautuu teoreettiseen viitekehukseen, joka yhdistää kestävä kehityksen, vastuullisuuden ja yhteiskuntavastuun käsitteet, ja tämä vahvistaa tutkimuksen pätevyyttä.

8.3 Ehdotukset jatkotutkimukselle

Tämä tutkimus ei aukaissut riittävän syvällisesti, miten vastuullisuusteot voisivat edistää maatilayritysten kannattavuutta. Tämän vuoksi yksi erittäin mielenkiintoinen ja hyödyllinen jatkotutkimusaihe voisi keskittyä koko elintarvikeketjun vastuullisuuden ja kannattavuuden välisiin synergioihin. Tähän voisi kuulua tutkimuksia, jotka selvittävät, miten yhteistyö alkutuottajien, jatkojalostajien ja kaupan välillä voi parantaa vastuullisuutta ja samalla luoda lisäarvoa kaikille ketjun toimijoille. Erityisesti kiinnostavia olisivat tutkimukset, jotka tarkastelevat markkinalähtöisiä mekanismeja, vastuullisuuteen perustuvia hinnoittelumalleja, kannustimia

ja palkitsemisjärjestelmiä, jotka edistävät ketjun kaikkien toimijoiden vastuullisuutta.

Toinen lisäselvitystä vaativa jatkotutkimus voisi keskittyä yksityiskohtaisempaan analyysiin ekologisten toimenpiteiden, hiilensidonnain tehostamisen tai ravinteiden kierrätyksen, taloudellisista vaikutuksista eri maatilatyypeillä. Tämä voisi sisältää pitkäaikaisia seuranta tutkimuksia, jotka arvioivat esimerkiksi kestävien viljelykäytäntöjen vaikutusta maaperän laatuun, satotasoihin, tuotantokustannuksiin ja taloudelliseen kannattavuuteen. Tarkoituksena olisi tuottaa konkreettisia tuloksia siitä, miten ekologiset investoinnit voivat parantaa taloudellista suorituskykyä ja missä olosuhteissa ne ovat kannattavimpia.

Maatilayrittäjien ja työntekijöiden työhyvinvoinnin vaikutuksia tilojen taloudelliseen menestykseen ja kestävyys voisi myös tutkia syvemmin. Tämä voisi sisältää laajan kyselytutkimuksen ja laadullisia haastatteluja, joissa selvitetään, millaiset johtamiskäytännöt, työolot ja työajan joustot tukevat parhaiten työhyvinvointia ja miten nämä toimenpiteet vaikuttavat tilojen tuottavuuteen ja henkilöstön pysyvyyteen. Lisäksi olisi hyödyllistä tutkia, miten työhyvinvointi voidaan liittää muihin vastuullisuustavoitteisiin, kuten eläinten hyvinvointiin ja ekologisiin käytäntöihin.

Tutkimusta kannattaisi kohdentaa lisää myös paikallisuuden taloudellisiin ja sosiaalisiin hyötyihin ruokaketjussa, erityisesti lyhyen ketjun alkutuotantoyrityksissä. Tämä voisi sisältää tutkimuksia siitä, miten paikalliset ruokajärjestelmät voivat tukea alueiden taloudellista kestävyttä, työpaikkojen luomista ja yhteisöllisyyden vahvistamista. Samalla olisi hyödyllistä tutkia, miten paikallisuus voidaan paremmin yhdistää markkinointistrategioihin ja lisätä kuluttajien kiinnostusta vastuullisiin ja paikallisiin tuotteisiin. Lyhyen ketjun alkutuotantoyrityksille ei myöskään ole vielä vastuullisuusasioihin liittyvää, valmiiksi jäsenneltyä ja yhdestä lähteestä saatavilla olevaa materiaalia käytettävissä.

Lisäksi on tarpeen tutkia edelleen vastuullisuuden mittareiden ja arviointimenetelmien kehittämistä ja standardointia alkutuotannossa. Tämä tutkimus voisi keskittyä mittarien käytännön soveltamiseen ja niiden vaikutuksiin tilojen toimintaan sekä kartoittaa, mitkä mittarit ja sertifikaatit ovat tehokkaimpia ja uskottavimpia

tilojen kannalta. Tavoitteena olisi kehittää käytännöllisiä, mutta tieteellisesti perusteltuja mittareita, jotka tukevat tilojen vastuullisuuden arviointia ja parantamista.

LÄHTEET

- AccountAbility 2024. AA1000 Stakeholder Engagement Standard. Viitattu 3.10.2024 <https://www.accountability.org/standards/aa1000-stakeholder-engagement-standard/>.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Albertsen, K., Rafnsdóttir, G.L., Grimsmo, A., Tómasson, K. & Kauppinen, K. 2008. Workhours and worklife balance. *Scand J Work Environ Health, Suppl*, 5, 14–21. Viitattu 4.10.2024 https://www.academia.edu/51368422/Workhours_and_worklife_balance.
- Alliance Bioversity & CIAT 2024. Viitattu 3.10.2024 <https://alliancebioversityciat.org/>.
- Atrian yritysvastuuraportti 2023. Viitattu 4.10.2024 <https://www.atria.com/contentassets/37981f034f094b119be1aa8427b16cd1/atria-yritysvastuuraportti-2023.pdf>.
- Baltic Sea Action Group 2024. Lumovesi-työkalu. Viitattu 3.10.2024 <https://www.bsag.fi/materiaalit/lumovesi-tyokalu/>.
- BASF Agricultural Solutions 2024. Viitattu 3.10.2024 <https://agriculture.basf.com/global/en/sustainable-agriculture/climate-smart-farming/sustainability-assessments>.
- Bebbington, J., Larrinaga, C. & Moneva, J. M. 2008. Corporate social reporting and reputation risk management. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 21 (3), 337–361. Viitattu 4.10.2024 <https://doi.org/10.1108/09513570810863932>.
- Berninger, K. & Tynkkynen, O. 2017. Nettopositiivisuus, menestyvän ja vastuullisen liiketoiminnan uusi taso. Helsinki: Alma Talent.
- Biocode Producer 2024. Hiilijalanjälkilaskuri. Viitattu 3.10.2024 <https://producer.biocode.io/>.
- Brewer, J. & Hunter, A. 2006. *Foundations of Multimethod Research*. Thousand Oaks, California. Sage Publications, Inc. Viitattu 4.10.2024 <https://doi.org/10.4135/9781412984294>.
- Brundtland, G. H. 1987. Report of the World Commission on Environment and Development: "Our Common Future". United Nations: New York. Viitattu 24.4.2024 <https://digitallibrary.un.org/record/139811?v=pdf>.
- Carter, C. & Jennings, M. 2004. The role of purchasing in corporate social responsibility: A structural equation analysis. *Journal of Business Logistics* 25 (1), 145–186. Viitattu 30.9.2024 <https://doi.org/10.1002/j.2158-1592.2004.tb00173.x>.

- Carrol, A. B. 1991. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons* 34 (4), 39–48. Viitattu 10.10.2024 [https://doi.org/10.1016/0007-6813\(91\)90005-G](https://doi.org/10.1016/0007-6813(91)90005-G).
- Closs, D. J., Speier, C. & Meacham, N. 2011. Sustainability to support end-to-end value chains: the role of supply chain management. *Journal of the Academy of Marketing Science* 39 (1), 101–116. Viitattu 12.10.2024 <https://doi.org/10.1007/s11747-010-0207-4>.
- COMET-Farm 2024. Viitattu 3.10.2024 <https://comet-farm.com/home>.
- Cordis 2024a. EU research results. European Commission. A new environmental footprint index for EU agriculture. Viitattu 3.10.2024 <https://cordis.europa.eu/article/id/89585-a-new-environmental-footprint-index-for-eu-agriculture>.
- Cordis 2024b. EU research results. European Commission. Final Report Summary - Welfare indicators (Development, integration and dissemination of animal-based welfare indicators, including pain, in commercially important husbandry species, with special emphasis on small ruminants, equidae & turkeys) Viitattu 6.10.2024 <https://cordis.europa.eu/project/id/266213/reporting>.
- Dahlsrud, A. 2008. How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. *Corporate social responsibility and environmental management* 15 (1), 1–13. Viitattu 30.9.2024 <https://doi.org/10.1002/csr.132>.
- Dalvit C., De Marchi M. & Cassandro M. 2007. Genetic traceability of livestock products: A review. *Meat Science* 77, 437–449. Viitattu 10.10.2024 <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2007.05.027>.
- Dembe, A.E., Erickson, J.B., Delbos, R.G. & Banks, S.M. 2005. The impact of overtime and long work hours on occupational injuries and illnesses: new evidence from the United States. *Occupational and Environmental Medicine* 62, 588–597. Viitattu 30.9.2024 <https://doi.org/10.1136/oem.2004.016667>.
- Developing sustainable food value chains – Guiding principles 2014. Food and Agriculture organization of the United nations (FAO). Rome. Italy. Viitattu 23.8.2024 <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/e47d2ad8-5910-435e-a6b4-92dda2367dc7/content#:~:text=and%20a%20set%20of%20principles%20to%20guide>.
- Dupuy C., Botta-Genoulaz V. & Guinet A. 2005. Batch dispersion model to optimise traceability in food industry. *Journal of Food Engineering* 70, 333–339. Viitattu 27.9.2024 <https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2004.05.074>.
- Eder, K. 1996. The institutionalisation of environmentalism: Ecological discourse and the second transformation of public sphere. Teoksessa: Lash, S., Szerszynski, B. & Wynne B. (toim.), *Risk, environment and modernity: Towards a new ecology*. London: Sage, 203–223. Viitattu 27.9.2024 <https://doi.org/10.4135/9781446221983.N10>.

- Elkington, J. 1994. Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development. *California Management Review* 36 (2), 90–100. Viitattu 27.9.2024 <https://doi.org/10.2307/41165746>.
- Elo S. & Kyngäs H. 2008 The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107–115. Viitattu 15.9.2024 <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>.
- Elo S., Kääriäinen M., Kanste O., Pölkki T., Utriainen K., Kyngäs H. 2014. Qualitative content analysis: a focus on trustworthiness. *SAGE open* 4(1), 1–10. Viitattu 15.9.2024 <http://dx.doi.org/10.1177/2158244014522633>.
- Eskola, J. & Suoranta J. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.
- Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma rahoituskaudelle 2023–2027. Etelä-Savon ELY-keskus. Viitattu 30.8.2024 <https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/50453141/Etel%C3%A4-Savon+alueellinen+maaseudun+kehitt%C3%A4missuunnitelma+rahoituskaudelle+2023%E2%80%932027.pdf/c6d165a0-2849-28f6-5738-f96826552266?t=1684232128439>.
- Eläinten terveys ry ETT 2024. Naseva - Nautatilojen terveydenhuollon seuranta-järjestelmä. Viitattu 13.10.2024 <https://www.naseva.fi/>.
- Euroopan komissio 2019. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, Eurooppaneuvostolle, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. Viitattu 11.3.2023 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0003.02/DOC_1&format=PDF12-14.
- Euroopan komissio 2020. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Pellolta pöytään -strategia oikeudenmukaista, terveyttä edistävää ja ympäristöä säästävää elintarvikejärjestelmää varten. Viitattu 11.3.2023 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>.
- Euroopan komissio 2024a. EU:n yhteisen maatalouspolitiikan keskeiset tavoitteet vuosille 2023–27. Viitattu 23.8.2024 https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27/key-policy-objectives-cap-2023-27_fi.
- Euroopan komissio 2024b. EU:n biodiversiteettistrategia vuoteen 2030. Viitattu 6.10.2024 https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en.
- Euroopan neuvosto 2024. Yhteinen maatalouspolitiikka 2023–2027. Viitattu 23.8.2024. <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/cap-introduction/cap-future-2020-common-agricultural-policy-2023-2027/>.

- Euroopan parlamentti 2024. Euroopan parlamentin 27.2.2024 hyväksymä ennallistamisasetuksen teksti. Viitattu 6.10.2024 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0089_FI.html.
- Fairtrade International 2024. Fairtrade Standards. Viitattu 30.8.2024 <https://www.fairtrade.net/standard>.
- Forsman-Hugg, S., Katajajuuri, J., Paananen, J., Pesonen, I., Järvelä, K. & Mäkelä, J. 2009. Elintarvikeketjun vastuullisuus: Kuvaus vuorovaikutteisesta sisällön rakentamisen prosessista. Maa- ja elintarviketalous 140. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Helsinki. Viitattu 4.10.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-487-220-1>.
- Forsman-Hugg, S., Katajajuuri, J., Riipi, I., Mäkelä, J., Järvelä, K. & Timonen, P. 2013. Key CSR dimensions for the food chain. *British Food Journal* 115 (1), 30–47. Viitattu 4.10.2024 <https://doi.org/10.1108/00070701311289867>.
- Forsman-Hugg, S., Paananen, J., Isoniemi, M., Pesonen, I., Mäkelä, J., Jakosuo, K. & Kurppa, S. 2006. Laatu- ja vastuunäkemyksiä elintarvikeketjussa. Maa- ja elintarviketalous 83. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Helsinki. Viitattu 25.5.2024 <http://www.mtt.fi/met/pdf/met83.pdf>.
- GlobalG.A.P – standardi. Viitattu 30.8.2024 <https://www.globalgap.org/>.
- Global Reporting Initiative 2024. Viitattu 29.5.2024 <https://www.globalreporting.org/>.
- Govindan, K. 2018. Sustainable Consumption and Production in the Food Supply Chain: A Conceptual Framework. *International Journal of Production economies*, 195, 419–431. Viitattu 25.9.2024 <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijpe.2017.03.003>.
- Goodman, D. 2004. Rural Europe redux? Reflections on agro-food networks and paradigm change. *Sociologia Ruralis* 44 (1), 3–16. Viitattu 25.9.2024 <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9523.2004.00258.x>.
- Graneheim UH., Lindgren B-M., Lundman, B. 2017. Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today* 56, 29–34. Viitattu 15.9.2024 <http://dx.doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002>.
- Grant, D. B., Trautrim, A. & Wong, C. Y. 2017. Sustainable logistics and supply chain management: Principles and practices for sustainable operations and management. Lontoo: Kogan Page Limited.
- Hanley, N., Shogren, J. F. & White, B. 2001. Introduction to environmental economics. Oxford: Oxford University Press.
- Heikkurinen, P. 2010. Image Differentiation with Corporate Environmental Responsibility. Viitattu 29.5.2024 <http://dx.doi.org/10.1002/csr.225>.
- Heikkurinen, P. & Forsmann-Hugg, S. 2011. Strategic Corporate Responsibility in the Food Chain. Viitattu 29.5.2024 <http://dx.doi.org/10.1002/csr.257>.

- Hellström, E. & Parkkonen, P. 2022. Vastuullisuuden tulevaisuus: Miten vastuullisuus kohtaa kestävyiden ja vaikuttavuuden? Sitran selvityksiä 214. Viitattu 20.8.2024 https://www.sitra.fi/app/uploads/2022/06/sitra_vastuullisuuden_tulevaisuus_fin_0822.pdf.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoekstra A.Y., Chapagain A.K., Aldaya M.M., Mekonnen M.M. 2011. The water footprint assessment manual: Setting the global standard. Earthscan. Lontoo. Viitattu 20.9.2024 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/962651468332944887/pdf/626280PUB0The000Box0361488B0PUBLIC0.pdf>.
- Hofstede G. J. 2004. Terminology. Teoksessa: Hofstede G.J., Schepers H., Spaans-Dijkstra L., Trienekens J. & Beulens, A. (toim.) Hide or Confine? The dilemma of transparency. Wageningen: REed Business Information, 19–25.
- Hsieh H-F., Shannon S. E. 2005. Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research* 15, 1277–1288. Viitattu 14.10.2024 <http://dx.doi.org/10.1177/1049732305276687>.
- Huhtala, A. 2012. Bruttokansantuote vihreyden pauloissa. *Kansataloudellinen aikakauskirja* 108 (1), 41–54. Viitattu 4.10.2024 <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK12012/kak12012huhtala.pdf>.
- Huttunen, I., Huttunen, M., Piirainen, V., Korppoo, M., Lepistö, A., Räike, A., Tattari, S., Vehviläinen, B. 2016. A national scale nutrient loading model for Finnish watersheds – VEMALA. *Environmental Modelling and Assessment* 21(1), 83–109. Viitattu 15.10.2024 <http://dx.doi.org/10.1007/s10666-015-9470-6>.
- Härmä, M. & Sallinen, M. 2000. Univaje terveysriskinä. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 116, 2267–2273. Viitattu 11.10.2024 <https://www.duodecimlehti.fi/duo91829>.
- ISO 14001:2015. Environmental management systems — Requirements with guidance for use. Viitattu 30.8.2024 <https://www.iso.org/standard/60857.html>.
- Ihalainen, L. 2020. Sanoista tekoihin – kestävyiden toteuttaminen ruokaketjussa yritys vastuutekojen ja kulutusvalintojen kautta. Maatalous- ja metsätieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja, Helsingin yliopisto. Viitattu 23.8.2024 <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/d90c2b15-42e0-4e79-bb6f-9f4aa2db4a2f/content>.
- Joensuu, K. & Reinikainen, A. 2014. Ekologinen kestävyys. Teoksessa: Joensuu, K., Järvinen, M. & Sinkko, T. (toim.), Biotalousketjujen ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys. MTT Raportti 184. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Jokioinen, 17–20. Viitattu 11.10.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-487-595-0>.

- Jokinen, P. 1995. Tuotannon muutokset ja ympäristöpolitiikka: Ympäristösosio-
loginen tutkimus suomalaisesta maatalouden ympäristöpolitiikasta vuosina
1970–1994. Sarja C:116. Turun yliopisto, Turku.
- de Jong, M. & van der Meer, M. 2017. How Does It Fit? Exploring the Cong-
ruence Between Organizations and Their Corporate Social Responsibility
(CSR) Activities. *Journal of Business Ethics* 143 (1), 71–83. Viitattu
3.10.2024 <http://dx.doi.org/10.1007/s10551-015-2782-2>.
- Jussila, M. 2010. Yhteiskuntavastuu. Nyt. Helsinki: Infor Oy.
- Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma 2020–2027. Etelä-Sa-
von ELY-keskus. Viitattu 30.8.2024 [https://www.doria.fi/bitstream/han-
dle/10024/175347/Raportteja%2053_2019%20%281%29.pdf?se-
quence=6&isAllowed=y](https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/175347/Raportteja%2053_2019%20%281%29.pdf?sequence=6&isAllowed=y).
- Karhinen R. 2019. Uusi alkua. Maatalous on myös tulevaisuuden elinkeino. Maa-
ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:3. Viitattu 18.8.2024
[https://www.reijokarhinen.fi/wp-content/uploads/2019/02/MMM_3_2019_Tur-
vallista-ruokaa-Suomesta.pdf](https://www.reijokarhinen.fi/wp-content/uploads/2019/02/MMM_3_2019_Tur-
vallista-ruokaa-Suomesta.pdf).
- Karttunen, J. & Kaila, E. 2012. Työvoiman käyttö ja siihen vaikuttavat tekijät
maatalousyrityksissä. TTS:n tiedote. Maataloustyö ja tuottavuus (638) 3: 1–8.
Viitattu 4.10.2024 [https://www.doria.fi/bitstream/han-
dle/10024/189387/mati638.pdf?sequence=1](https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/189387/mati638.pdf?sequence=1).
- Karttunen, J & Tuure, V-M. 2014. Työmäärän hallinta, työhyvinvointi ja maata-
lousyrityksen menestyminen. Suomen maataloustieteellisen seuran tiedote
nro 30. Viitattu 4.10.2024 <https://doi.org/10.33354/smst.75275>.
- Kauppapuutarhaliitto 2024. Hiilijalanjälkilaskuri 2018. Viitattu 3.10.2024
<https://kauppapuutarhaliitto.fi/jasenille/neuvonta/hiilijalanjalki-ja-laskuri/>.
- Kehittyvä elintarvike 2023. Millä suomalainen elintarviketeollisuus kilpailee maa-
ilmalla vuonna 2030? Elintarviketieteiden Seuran ammatti- ja tiedelehti
8.12.2023. Viitattu 4.5.2024 [https://kehittyvaelintarvike.fi/artikkelit/kumppani-
sisallot/milla-suomalainen-elintarviketeollisuus-kilpailee-maailmalla-vuonna-
2030/](https://kehittyvaelintarvike.fi/artikkelit/kumppani-
sisallot/milla-suomalainen-elintarviketeollisuus-kilpailee-maailmalla-vuonna-
2030/).
- Keskon vuosiraportti 2023. Viitattu 4.10.2024 [https://www.kesko.fi/492905/glo-
balassets/03-sijoittaja/raporttikeskus/2024/q1/vuosiraportti-2023/kesko_vuo-
siraportti_2023.pdf](https://www.kesko.fi/492905/glo-
balassets/03-sijoittaja/raporttikeskus/2024/q1/vuosiraportti-2023/kesko_vuo-
siraportti_2023.pdf).
- Kestävä kehitys 2023. Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma
Agenda2030. Viitattu 21.9.2023 <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>.
- Kielitoimisto 2021. Nykysuomen sanakirja. Osa 6: Ts-Ö, 1961. Kotimaisten kiel-
ten keskuksen verkkojulkaisuja 67/6. Viitattu 29.5.2024 [https://kaino.ko-
tus.fi/ns/Nykysuomen_sanakirja_6_Ts-O.pdf](https://kaino.ko-
tus.fi/ns/Nykysuomen_sanakirja_6_Ts-O.pdf).
- King, R.P., Hand, M.S., DiGiacomo, G., Clancy, K., Gomez M.I., Hardesty,
S.D., Lev, L. & McLaughlin, E.W. 2010. Comparing the structure, size, and

- performance of local and mainstream food supply chains. Economic Research Report Number 99. United States Department of Agriculture. Viitattu 4.10.2024 https://www.researchgate.net/publication/242755172_Comparing_the_Structure_Size_and_Performance_of_Local_and_Mainstream_Food_Supply_Chains.
- Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balázs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Bos, E., Sutton, G. & Blackett, M. 2013. Short food supply chains and local food systems in the EU: A state of play of their socio-economic characteristics. Report 25911. Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies, European Commission, Seville. Viitattu 11.10.2024 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d16f6eb5-2baa-4ed7-9ea4-c6dee7080acc/language-en>.
- Koipijärvi, T. & Kuvaja, S. 2017. Yritysvastuu: Johtamisen uusi normaali, 2. painos. Helsingin seudun kauppakamari. Helsinki.
- Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. 2005. Laadulliset menetelmät kauppatieteissä. Tampere: Vastapaino.
- Kotler, P., Kartajaya, H. & Setiawan, I. 2011. Markkinointi 3.0: Tuotteista asiakaskäyttöön ja ihmiskeskeisyyteen, englanninkielinen alkuteos: Marketig 3.0: From Products to Customers to the Human Spirit. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Kotro, J., Jalkanen, L., Latvala, T., Kumpulainen, K., Järvinen, M. & Forsman-Hugg, S. 2011. Mistä suomalainen ruokaketju voi olla ylpeä? Näkemyksiä suomalaisen ruokaketjun lisäarvotekijöistä. MTT Kasvu 15. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Jokioinen. Viitattu 13.10.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-487-315-4>.
- Kotro, J. & Järvinen, M. 2014. Taloudellinen kestävyys. Teoksessa: Joensuu, K., Järvinen, M. & Sinkko, T. (toim.), Biotalousketjujen ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys. MTT Raportti 184, 25–26. Viitattu 13.10.2024 <http://www.mtt.fi/mtrraportti/pdf/mtrraportti184.pdf>.
- Kuhmonen I. 2023. Imprisoned by the regime? Farmer agency and farm resilience in the making of a sustainable food system. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Viitattu 29.5.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9854-7>.
- Kuhmonen, T., Hyvönen K., Ahokas, I., Kaskinen, J. & Saarimaa, R. 2015. Paikallinen ruoka ja kestävä kehitys. Kirjallisuuskatsaus. Tulevaisuuden tutkimuskeskus 7/2015. Viitattu 4.10.2024 https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/147477/eTutu_7-2015.pdf.
- Kuhmonen, T., Partio, H. & Kuhmonen, I. 2015. EU:n maatalouspolitiikka ja kestävä kehitys. Poliittinen talous. Vuosikerta 3: Nro 1. 49–70. Viitattu 4.10.2024 <https://doi.org/10.51810/pt.96138>.
- Kuhmonen, T., Hyvönen, K., Panula-Ontto, J., Saarimaa, R., Ahokas, I., Kaskinen, J. & Nurmi, T. 2016. Paikallisen ruuan tulevaisuudet ja yhteiskunnalliset vaikutukset. Tulevaisuuden tutkimuskeskus 1/2016. Viitattu 6.10.2024

<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/146920/Tutu-1-2016.pdf?sequence=1>.

- Kultalahti, A. & Vartiala, S. 2016. Kaalimaan vartijat. Näkökulmia työelämän oikeuksia tarkastelevien sertifiointi- ja auditointijärjestelmien laatuun. Finnwatch ry. Helsinki. Viitattu 6.11.2024 https://finnwatch.org/images/pdf/KaalimaanVartijat_web.pdf.
- Kurittu, K. & Rankinen, L. 2023. Menesty kestävästi! Vastuullisuus johdon ja hallituksen agendalla. Helsinki: Alma Talent.
- Kyngäs H., Elo S., Pölkki T., Kääriäinen M. & Kanste O. 2011. Sisällönanalyysi suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede* 23(2), 138–148. Viitattu 15.10.2024 https://www.researchgate.net/publication/261723764_Sisällönanalyysi_suomalaisessa_hoitotieteellisessä_tutkimuksessa.
- Kyngäs H. & Kaakinen P. 2020. Deductive Content Analysis. Teoksessa K. Mikkonen & M. Kääriäinen. *Content Analysis in Systematic Reviews*. Cham: Springer, 23–30. Viitattu 15.10.2024 http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-30199-6_3.
- Laamanen, O., Pöyhönen, M., Garam, S. & Haaga-Helia ammattikorkeakoulu 2024. Suomen ruokamatkailustrategia 2024–2028. Haaga-Helia julkaisut 12/2024. Viitattu 6.10.2024 <https://www.haaga-helia.fi/sites/default/files/file/2024-10/suomen-ruokamatkailustrategia-2024-2028-hungry-for-finland-haaga-helia.pdf>.
- La Trobe, H. 2001. Farmers' markets: Consuming local rural produce. *International Journal of Consumer Studies* 25 (3), 181–192. Viitattu 25.9.2024 <http://dx.doi.org/10.1046/j.1470-6431.2001.00171.x>.
- LEAF Marque 2024. The LEAF Marque Standard. Viitattu 30.8.2024 <https://leaf.eco/leafmarque/standard>.
- Luke tilastotietokanta 2024. Maatilayritykset Etelä-Savossa tuotantosuunnittain 2023. Viitattu 31.5.2024 https://statdb.luke.fi/PxWeb/pxweb/fi/LUKE/LUKE__02%20Maatalous__02%20Rakenne__02%20Maatalous-%20ja%20puutarhayritysten%20rakenne/02_Maatalous_ja_puutarhayrit_lkm_kunta.px/table/table-ViewLayout2/?loadedQueryId=0b3338a0-8160-48b5-ac27-fd567d00f0c7&timeType=top&timeValue=14.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2017. Ruoka2030 Suomi-ruokaa meille ja maailmalle. Valtioneuvoston selonteko ruokapolitiikasta. Viitattu 4.10.2024 <https://mmm.fi/documents/1410837/1923148/Ruokapoliittinen+selonteko+Ruoka2030/d576b315-41fe-4e9d-9d02-8462c5ae5895/Ruokapoliittinen+selonteko+Ruoka2030.pdf?t=1486504109000>.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2021a. Lähiruokaa – totta kai! Lähiruokaohjelma ja lähiruokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2025. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:8. Viitattu 6.10.2024. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-195-0>.

- Maa- ja metsätalousministeriö 2021b. Luomu 2.0 – Suomen kansallinen luomuhjelma vuoteen 2030. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:13. Viitattu 6.10.2024. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-386-2>.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2022. Suomen CAP27-suunnitelma. Viitattu 23.8.2024 https://mmm.fi/documents/1410837/10668578/Suomen+CAP-suunnitelma_tuloste+17.1.2022_nettiin.pdf/5c74ae39-8feb-5c45-3afe-822aa-bae1651/Suomen+CAP-suunnitelma_tuloste+17.1.2022_nettiin.pdf?t=1642665061697.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2024a. Mistä ruokasi on kotoisin? Viitattu 2.4.2024 <https://mmm.fi/laheltaparempaa>.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2024b. CAP-suunnitelma kaudelle 2023–2027. Viitattu 23.8.2024 <https://mmm.fi/cap27/cap-suunnitelma>.
- Maaseutu.fi. Arviointi. CAP-suunnitelman vaikutuksia arvioidaan pitkin kautta 2023–2027. Viitattu 15.9.2024 <https://maaseutu.fi/eun-yhteinen-maatalouspolitiikka/tavoitteet/arviointi/>.
- Maaseutuverkosto 2024. Laskurit. Viitattu 3.10.2024 <https://maaseutuverkosto.fi/agrihubi/laskurit-ja-tyokalut/laskurit/>.
- Maloni, M. & Brown, M. 2006. Corporate Social Responsibility in the Supply Chain: An Application in the Food Industry. *Journal of Business Ethics* 68 (1), 35–52. Viitattu 24.5.2024 <http://dx.doi.org/10.1007/s10551-006-9038-0>.
- Markulev, A. & Long, A. 2013. On sustainability: An economic approach. Productivity Commission Staff Research Note. Australian Government, Canberra. Viitattu 23.5.2024 <https://www.pc.gov.au/research/supporting/sustainability/sustainability.pdf>.
- McWilliams, A. & Siegel, D. S. 2011. Creating and capturing value: Strategic corporate social responsibility, resource-based theory, and sustainable competitive advantage. *Journal of Management* 37 (5), 1480–1495. Viitattu 3.9.2024 <https://doi.org/10.1177/0149206310385696>.
- Mela 2024. Välitä viljelijästä. Viitattu 4.10.2024 <https://www.mela.fi/tyokykypalvelut/valita-viljelijasta/>.
- Meul, M., Van Passel, S., Nevens, F., Dessen, J., Rogge, E., Mulier, A. & Van Hauwermeiren, A. 2008. MOTIFS: A monitoring tool for integrated farm sustainability. *Agronomy for Sustainable Development* 28, 321–332. Viitattu 30.9.2024 <https://doi.org/10.1051/agro:2008001>.
- Paloviita, A. 2014. Lähiruuan yhteiskunnalliset vaikutukset. Jyväskylän kestävä kehitys Japa ry. Viitattu 6.10.2024. https://www.japary.fi/wp/wp-content/uploads/2015/11/L%C3%A4hiruuan-yhteiskunnalliset-vaikutukset_Paloviita.pdf.
- Palviainen, S. 2004. Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä: Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuu

- yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 70. Joensuun yliopisto, Joensuu. Viitattu 18.10.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:952-458-507-3>.
- Park, E., Kim, K. J. & Kwon, S. J. 2017. Corporate social responsibility as a determinant of consumer loyalty: An examination of ethical standard, satisfaction, and trust. *Journal of Business Research* 76, 8–13. Viitattu 17.9.2024 <http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.02.017>.
- Peltonen-Sainio, P., Sorvali, J., Müller, M., Huitu, O., Neuvonen, S., Nummelin, T., Rummukainen, A., Hynynen, J., Sievänen, R., Helle, P., Rask, M., Vehanen, T., Kumpula, J. 2017. Sopeutumisen tila 2017: Ilmastokestävyyden tarkastelut maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus18/2017. Luonnonvarakeskuksen julkaisut. Viitattu 4.9.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-381-9>.
- Penttilä, K., Kotro, J., Berninger, K., Lehtinen, K., Rahkio, M., Salonen, J., Jalakanen, L. & Timonen, A. 2012. Lihaketjun vastuullisuuden läpinäkyvyys ja jäljitettävyys – esimerkkinä sianlihan tuotantoketju. Katsaus nykytilaan ja tulevaisuuteen. MTT Raportti 58. Viitattu 13.10.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-487-394-9>.
- Perkiö-Mäkelä M., Hirvonen M., Kinnunen B., Koponen M., Louhelainen K., Mäittälä J., Sipponen J., Torpström A. 2016. Työterveys ja maatalous Suomessa 2014. Työterveyslaitos, Helsinki. Viitattu 4.10.2024 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-261-619-7>.
- Pietola, L., Jalava E., Räsänen I., Torniainen T., Turkki V. & Valkeapää, A. 2023. Miten Suomeen rakennetaan kestävä ruokajärjestelmä? Ehdotuksia luonnon ja ihmisen hyvinvoinnin vahvistamiseksi vuoteen 2040 mennessä. Sitran työpäpaperi. Viitattu 20.8.2024 https://media.sitra.fi/app/uploads/2023/11/sitran-tyopaperi-miten-suomeen-rakennetaan-kestava-ruokajarjestelma_v2.pdf.
- ProAgria Keskusten Liitto 2021. Hiilikartoitus auttaa hahmottamaan ilmastotoimenpiteiden tilanteen maatilallasi 21.1.2021. Viitattu 31.5.2024 <https://www.proagria.fi/ajankohtaista/hiilikartoitus-auttaa-hahmottamaan-ilmastotoimenpiteiden-tilanteen-maatilallasi>.
- Pullman, M. & Wu, Z. 2012. *Food Supply Chain Management: Economic, Social and Environmental Perspectives*. New York: Routledge. Viitattu 11.10.2024 <https://doi.org/10.4324/9780203806043>.
- Puupponen, A. 2009. Maaseutuyrittäjyys, verkostot ja paikallisuus: Tapaustutkimus pienimuotoisen elintarviketuotannon kestävyydestä Keski-Suomessa. *Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Viitattu 11.10.2024* <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3761-4>.
- Renting, H., Marsden, T. K. & Banks, J. 2003. Understanding alternative food networks: Exploring the role of short supply chains in rural development. *Environment and Planning A* 35, 393–411. Viitattu 1.10.2024 <http://dx.doi.org/10.1068/a3510>.

- Rikkinen, P., Korhonen, K., Helander, A-S., Väre, M., Heikkilä, L. & Kotro, J. 2017. Onko lähiruokayrittäminen kannattavaa? – yrittäjien kokemuksia jake-lukanavista. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 24/2017. Viitattu 6.10.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-394-9>.
- Robling, H., Hatab A., Säll, S. & Hansson H. 2023. Measuring sustainability at farm level – A critical view on data and indicators. Viitattu 3.10.2024 <https://doi.org/10.1016/j.indic.2023.100258>.
- Räsänen, K., Saarinen M., Kurppa S., Silvenius F., Riipi I., Nousiainen R., Erälinna L., Mattinen L., Jaakkola S., Lento S. & Mäkinen-Hankamäki S. 2014. Lähiruuan ekologisten vaikutusten selvitys. MTT raportti 145. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Jokioinen. Viitattu 13.10.2024 <http://www.mtt.fi/mttraportti/pdf/mttraportti145.pdf>.
- Ruokavirasto 2024a. Luomusertifikaatti. Viitattu 30.8.2024. <https://www.ruokavirasto.fi/elintarvikkeet/elintarvikeala/tuote--ja-toimialakohtaiset-vaatimukset/luomuelintarvikkeet/valvonta/luomusertifikaatti/>.
- Ruokavirasto 2024b. Paikkatietoaineistot. Viitattu 3.10.2024 <https://www.ruokavirasto.fi/tietoa-meista/julkaistut-tietoaineistot/paikkatietoaineistot/>.
- Scandelius, C. & Cohen, G. 2016. Sustainability program brands: Platforms for collaboration and co-creation. *Industrial Marketing Management* 57, 166–176. Viitattu 18.9.2024 <http://dx.doi.org/10.1016/j.indmarman.2016.02.001>.
- Sheehy, B. 2015. Defining CSR: Problems and Solutions. *Journal of Business Ethics* 131 (3), 625–648. Viitattu 17.8.2024 <http://dx.doi.org/10.1007/s10551-014-2281-x>.
- SAFA Tool. User manual version 2.2.40. 2014. Food and Agriculture organization of the United nations (FAO). Viitattu 3.10.2024 <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/b067d2d6-dfff-424a-88a3-a5d3e02de71b/content>.
- Silvola, H., Peill, E., Aspholm, I. & Kaisanlahti, T. 2024. ESG kestävyysraportointi: yritysjohtoon vastuu ja mahdollisuus. Helsinki: ST-Akatemia Oy.
- Social Value international 2024. The Guide to SROI. Viitattu 3.10.2024 <https://www.socialvalueint.org/guide-to-sroi>.
- Soil Health 2024. Viitattu 3.10.2024. <https://soilhealth.dac.gov.in/home>.
- Sonesson, U., Davis, J., Hallström, E. & Woodhouse, A. 2019. Dietary-dependent nutrient quality indexes as a complementary functional unit in LCA: A feasible option? *Journal of Cleaner Production*, 211, 620–627. Viitattu 17.8.2024 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.11.171>.

- S-ryhmän vuosi ja vastuullisuus 2023. Viitattu 4.10.2024 https://assets.ctfassets.net/8122zj5k3sy9/GXITghnOXCOW-mEJeB3lef/6a7d5d1cbfd31ca53ef32e4e5e466499/S-ryhman_Vuosi-ja-vas-tuullisuuskatsaus_2023_fi.pdf.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2022. Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2022:53. Viitattu 6.10.2024 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-811-0>.
- Työterveyslaitos 2024. Maatalousalan työterveyshuolto. Viitattu 4.10.2024 <https://www.ttl.fi/teemat/tyoterveys/maatalousalan-tyoterveyshuolto>.
- Valion vastuullisuusraportti 2023. Viitattu 4.10.2024 <https://cdn-wp.valio.fi/valio-fi/2024/04/Valio-Vastuullisuusraportti-2023.pdf>.
- Valtioneuvosto 2023a. Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta, Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2020:7. Viitattu 21.3.2023 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162475/VNK_2020_7.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Valtioneuvosto 2023b. Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58 Viitattu 20.8.2024 https://valtioneuvosto.fi/hallitukset/hallitusohjelma#.
- Valtioneuvosto 2024. Suomen CAP-suunnitelman ensimmäiset vaikuttavuusarvioinnit käynnistyvät. Tiedote. Viitattu 15.9.2024 <https://valtioneuvosto.fi/-/1410837/suomen-cap-suunnitelman-ensimmaiset-vaikuttavuusarviointi-kaynnistyvat>.
- Vastuullisuus ruokaketjussa 2012. Eväitä johtamiseen, mittaamiseen ja viestintään. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Viitattu 21.3.2023 <http://www.mtt.fi/julkaisut/vastuullisuusruokaketjussa.pdf>.
- Vermeir, I. & Verbeke, W. 2008. Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of planned behaviour and the role of confidence and values. *Ecological Economics* 64, 543–553. Viitattu 14.8.2024 <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2007.03.007>.
- Vilka, H. 2017. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Viitattu 27.10.2024. <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>.
- Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. PS-kustannus, 5. painos. Jyväskylä.
- Watts, D. C. H. & Ilbery, B. & Maye, D. 2005. Making reconnections in agro-food geography: Alternative systems of food provision. *Progress in Human Geography* 29 (1), 22–40. Viitattu 24.8.2024 <https://doi.org/10.1191/0309132505ph526oa>.
- Weetman, C. 2017. *A Circular Economy Handbook for Business and Supply Chains: Repair, remake, redesign, rethink*. Kogan Page Limited. London, New York.

- Willett, W., Rockström, J., Loken, B., Springmann, M., Lang, T., Vermeulen, S., Garnett, T., Tilman, D., DeClerck, F., Wood, A., Jonell, M., Clark, M., Gordon, L., Fanzo, J., Hawkes, C., Zurayk, R., Rivera, J., De Vries, W., Sibanda, L., Afshin, A., Chaudhary, A., Herrero, M., Agustina, R., Branca, F., Lartey, A., Fan, S., Crona, B., Fox, E., Bignet, V., Troell, M., Lindahl, T., Singh, S., Cornell, S., Reddy, K., Narain, S., Nishtar, S., & Murray, C. 2019. Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems. *The Lancet Commission* 393 (10170), 447–492. Viitattu 27.8.2024 [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(18\)31788-4](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(18)31788-4).
- Yhdistyneet kansakunnat (YK) 2015. Yleiskokouksen päätöslauselma 25. syyskuuta 2015. 70/1. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Epävirallinen suomennos. Viitattu 26.10.2024 https://kestava-kehitys.fi/documents/2167391/2186383/Agenda2030_ep%C3%A4virallinen+suomennos.pdf/707fe444-6540-49d6-86a3-fd6bee1cf345/Agenda2030_ep%C3%A4virallinen+suomennos.pdf?t=1461157452000.
- Yrittäjät 2024. Yritysvastuu. Viitattu 4.8.2024. <https://www.yrittajat.fi/tietopankki/liiketoiminta/yritysvastuu/>.
- Yin, R. 2003. *Case Study Research – Design and Methods*. Sage Publications, Inc. Thousand Oaks. 3 ed. 179 p. Viitattu 28.8.2024 <http://dx.doi.org/10.3138/cjpe.30.1.108>.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelujen vastuullisuuskartoituslomake

Liite 1. Teemahaastattelujen vastuullisuuskartoituslomake

Tila:		
Pvm:		
Kartoituksen tekijä:		
Vastuullisuuskartoitus - kysely		
Valitse riveittäin: kunnossa/ei toteudu/to- teutuu osittain/ei koske tilaa		
Tee valinta jokaiselle riville		
1. Sosiaalinen hyvinvointi 1/2 yrittäjän hyvinvointi		1. Sosiaalinen hyvinvointi 1/2 yrittä- jän hyvinvointi
VALINTA		AVOIMET VASTAUKSET
valitse	Yrittäjä kuuluu työterveyshuoltoon.	
valitse	Yrittäjän talous on turvattu myös sairastumisen ja tapaturman varalle.	
valitse	Yrittäjä on voinut pitää vuosilomat.	
valitse	Vuosilomien lisäksi yrittäjä on voinut pitää myös maksullisia lomia.	
valitse	Yrittäjä voi irtaantua lomalla tilan töistä.	
valitse	Perheelle ja harrastamiselle jää aikaa	
valitse	Tilalla on kirjalliset työohjeet yrittäjän lomaa/poissaoloa/sairastumista varten.	
valitse	Työhuippujen välillä rauhallisempia kausia, jolloin työpäivät ovat lyhyempiä ja kevyempiä.	
valitse	Päivittäiset rutiinit sujuvat helposti.	
valitse	Rästitöitä ei kerry.	
	Huomioitavaa:	
1. Sosiaalinen hyvinvointi 2/2 henkilöstö		1. Sosiaalinen hyvinvointi 2/2 henki- löstö
VALINTA		AVOIMET VASTAUKSET
valitse	Rekrytointi on aikataulutettu ja suunniteltu.	
valitse	Rekrytointi on helppoa.	
valitse	Yrityksessä on kirjalliset työso- pimukset.	

valitse	Työntekoon on laadittu selkeät työohjeet ja työntekijät tietävät tehtävänsä ja roolinsa.	
valitse	Työoro- ja lomalistat suunnitellaan ajoissa ja tasapuolisesti, toivomuksia voi esittää ja ne pyritään huomioimaan mahdollisuuksien mukaan.	
valitse	Tavoitteet määritellään ja aikataulutetaan tarkasti ja ymmärrettävästi	
valitse	Työntekijät voivat antaa kehittämissuhteita työmenetelmistä ja työmenetelmiä voidaan kehittää yhdessä.	
valitse	Koulutusta ja osaamista täydennetään menetelmien tai tehtävien muuttuessa, sekä kehittämiskeskusteluissa ilmenneiden tarpeiden mukaan.	
valitse	Palkatun työvoiman käytön kannattavuus on suunniteltu toiminnan kannattavuus ja laajuus huomioiden.	
valitse	Tunnen vastuuni esihenkilönä ja toiminnan mahdollistajana, ja kehitän tietoisesti omaa johtamisosaamistani.	
	Huomioitavaa:	
2. Talous		
2. Talous		
VALINTA		AVOIMET VASTAUKSET
valitse	Yritystilil ja yksityistilil ovat erikseen.	
valitse	Yrityksen taloutta suunnitellaan – budjetoidaan.	
valitse	Yrityksen taloustilannetta, menoja ja tuloja, seurataan säännöllisesti.	
valitse	Yrityksen tunnuslukuja seurataan yrityksessä säännöllisesti.	
valitse	Ostovelat pystytään hoitamaan eräpäivään mennessä.	
valitse	Lainat pystytään hoitamaan ajallaan lyhennyssuunnitelman mukaisesti.	
valitse	Tiedetään tuotantokustannukset, ja niihin vaikuttavat tekijät.	
valitse	Hinnoittelulaskelmat perustuvat tunnistettuihin tuotantokustannuksiin.	
valitse	Asiakaslaskutus hoidetaan ajan tasalle vähintään kuukausittain.	

valitse	Yritystoiminnan tulos kattaa myös yrittäjän oman palkan/yksityistalouden menot.	
	Huomioitavaa:	
3. Paikallisuus		
3. Paikallisuus		3. Paikallisuus
VALINTA		
valitse	Yritys tunnistaa paikallisuuteen liittyvät toimintansa lisäarvotekijät.	AVOIMET VASTAUKSET
valitse	Yritys tunnistaa paikalliset (olemassa olevat ja potentiaalliset) yhteistyötahonsa.	
valitse	Yritys ymmärtää toimintansa vaikutukset aluetalouteen ja -kehittymiseen.	
valitse	Yritys ymmärtää toimintansa vaikutukset koko toimialan julkisuuskuvalle.	
valitse	Yritys osaa hyödyntää paikallisuuteen liittyviä lisäarvotekijöitään toiminnassaan / markkinoinnissaan.	
valitse	Paikallisuus/vastuullisuus huomioidaan yrityksen hankinnoissa/investoinneissa.	
valitse	Paikallisuus huomioidaan yrityksen rekrytoinneissa.	
valitse	Kulttuurimaisemasta ja kulttuuriperintökohteista huolehditaan.	
	Huomioitavaa:	
4. Ympäristö 1/3		
4. Ympäristö 1/3	Ravinnehuuhtoumien hallinta ja ilmasto	4. Ympäristö 1/3 Ravinnehuuhtoumien hallinta ja ilmasto
VALINTA		
valitse	Viljelijä tunnistaa hyvät peltolohkot ja satokasvien viljely on keskitetty hyvän sadontuotokyvyn peltolohkoille.	AVOIMET VASTAUKSET
valitse	Pellon maan rakennetta seurataan ja arvioidaan, pellon vesitalous on toimiva. Heikkotuotaisia, mutta viljeltävyydeltään hyviä lohkoja kunnostetaan. Vältetään peltojen tiivistämistä ja märällä pellolla ajoa.	
valitse	Viljelykiertoa toteutetaan, kierrossa on yksi- ja monivuotisia kasveja, syväjuurisia kasveja,	

	alus- ja kerääjäkasveja sekä maata parantavia kasveja.	
valitse	Muokkausmenetelmät ovat tarkoituksenmukaisia ja suuntana muokkauksen keventäminen ja talviaikaisen aidon kasvipeitteisyyden lisääminen.	
valitse	Tuotantopanosten (lannoitteiden ja kasvinsuojelun) käyttöä tarkennetaan esim. täsmäviljelyn, ennustemallien, ansojen yms. avulla.	
valitse	Ravinteiden huuhtoutumista vähennetään ja valumavesistä huolehditaan mm. toimivan ojaston, suojavyöhykkeiden, kosteikkojen, luonnonmukaisen uomien (kaksitasuomien) ja rantalaidunnuksen avulla.	
valitse	Maankäyttöä pohditaan: esim. uuden pellon raivausta vältetään, erityisesti turvemaa-alueilla.	
valitse	Viljelyssä, etenkin turvepeltojen osalta on käytössä ilmasto- viisaat menetelmät.	
	Huomioitavaa:	
4. Ympäristö 2/3	Monimuotoisuus	4. Ympäristö 2/3 Monimuotoisuus
VALINTA		AVOIMET VASTAUKSET
valitse	Viljelyä monipuolistetaan eri kasvivalinnoilla ja pellonkäyttömuodoilla. Viljelyssä huomioidaan luontaisten vihollisten säilyminen ja viljelyssä on pölyttäjiä suosivia kasveja pitkin kasvukautta (kukkajatkumo huomioitu).	
valitse	Kasvinsuojelussa on käytössä kemiallista kasvinsuojelua korvaavia menetelmiä, mm. rikkakasvien mekaaninen torjunta, biologiset torjuntaeliöt jne.	
valitse	Laidunnusta toteutetaan ja laitumet ovat monilajisia.	
valitse	Luonnon monimuotoisuus on huomioitu myös pellon ulkopuolella, esim. perinnebiotoopit, metsän ja pellon välinen vyöhyke.	
valitse	Vieraslajit tunnistetaan ja torjutaan.	

valitse	Tilalla on monimuotoisuutta lisääviä vanhoja hirsirakennuksia ja kiviaitoja.	
valitse	Tilalla on muita monimuotoisuuskohteita.	
	Huomioitavaa:	
4. Ympäristö 3/3	Energiankäyttö ja kierrätys	4. Ympäristö 3/3 Energiankäyttö ja kierrätys
VALINTA		AVOIMET VASTAUKSET
valitse	Karjanlannan käyttö suunnitellaan ja hyödynnetään järkevästi, tarvittaessa lantaa luovutetaan tilan ulkopuolelle tai vastaanotetaan karjatilalta.	
valitse	Karjanlantaa käytetään biokaasun tuottamiseen.	
valitse	Kierrätysravinteita hyödynnetään.	
valitse	Energian kulutusta seurataan ja säästökohteet ovat tiedossa, uusiutuvan energian käyttö korvaa fossiilisia energialähteitä.	
valitse	Tilaliikenne (logistiikka) on toimiva ja optimoitu.	
valitse	Jätehuolto ja kierrätys toimivat hyvin.	
valitse	Varastot ja säiliöt ovat turvallisia eikä päästöjä valu ympäristöön.	
	Huomioitavaa:	
	JOS KOTIELÄINTILA; TÄYTÄ MYÖS 5	
5. Eläinten hyvinvointi		5. Eläinten hyvinvointi
VALINTA		AVOIMET VASTAUKSET
valitse	Eläinten ruokinta on suunniteltu kasvu- ja tuotantovaiheen mukaisesti ja perustuu analysoituihin rehuihin.	
valitse	Puhdasta vettä on jatkuvasti, esteettömästi saatavilla ja ruokintatilaa on riittävästi kaikille.	
valitse	Eläimet pääsevät laitumelle, eläimillä on vapaus liikkua (parsinavetasta naudat pääsevät jaloittelemaan ympärivuotisesti).	

valitse	Eläimillä on hyvä kuivitus/ritilämatot	
valitse	Eläimillä on tilaa eläinten hyvinvointikorvauksen vaatimustason mukaisesti	
valitse	Eläimille on laadittu terveydenhuoltosuunnitelma.	
valitse	Eläintilojen rakenteet ovat turvalliset ja niissä on huomioitu lajin tyypillinen käyttäytyminen	
valitse	Eläinten käsittelyssä huomioidaan lajinomainen käyttäytyminen ja vältetään stressiä, eläimet ovat pääsääntöisesti rauhallisia ja ne suhtautuvat ihmiseen luottavaisesti.	
valitse	Eläinten jalostuksella pyritään edistämään eläinten terveyttä ja hyvinvointia.	
valitse	Sairauksia pyritään ennaltaehkäisemään ja ne hoidetaan ja lääkitään ajallaan.	
	Huomioitavaa:	